

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

FILIZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA DĚJIN UMĚNÍ

**Architektura stavebníků rodu ze Zástřizl v letech
1500-1650**

magisterská diplomová práce

Bc. Mikoláš Vrla

Vedoucí práce: Mgr. Petr Čehovský, PhD.

Olomouc 2018

Prohlašuji, že jsem magisterskou práci vypracoval samostatně a s využitím uvedené literatury a pramenů.

.....

V Olomouci dne 25. 6. 2018

Celkový rozsah práce činí 249 774 znaků včetně mezer

Poděkování

V první řadě srdečně děkuji vedoucímu diplomové práce Mgr. Petru Čehovskému Ph.D. za jeho odborné vedení, cenné rady a připomínky. Za velmi užitečné rady vděčím také Mgr. Janu Štětinovi, PhDr. Zdeňku Váchovi a Radimu Vrlovi. Mé díky také patří pracovníkům všech institucí, kteří mi vždy ochotně pomohli realizovat moji diplomovou práci.

1. Obsah

2. Úvod.....	6
<u>3.</u> Současný stav bádání o stavbách rodu Zástřizlů	8
<u>4.</u> Dějiny rodu pánů ze Zástřizl	16
<u>5.</u> Historie a vývoj rodu Zástřizlů	21
<u>5. 1.</u> Zástřizlové na vesnici Zástřizly	21
<u>5. 1. 2.</u> Dobročkovická linie	22
<u>5. 1. 3.</u> Nemotická linie.....	22
<u>5. 1. 4.</u> Prakšická linie	24
<u>5. 1. 5.</u> Méně známé rodové podlinie Prakšických ze Zástřizl	27
<u>5. 1. 6.</u> Haňovičtí ze Zástřizl	27
<u>5. 1. 7.</u> Krakovečtí ze Zástřizl	28
<u>5. 2.</u> Kunkovická a Pavlovická linie.....	28
<u>5. 2. 1.</u> Kunkovická linie.....	28
<u>5. 3.</u> Pavlovická linie	33
<u>6.</u> Stavby rodu Zástřizlů v 16. a v první polovině 17. století	35
<u>7.</u> Katalog staveb.....	47
<u>1.</u> Boskovice	47
<u>2.</u> Boskovice – farní kostel sv. Jakuba Většího	54
<u>3.</u> Buchlov	56
<u>4.</u> Kaple svaté Alžběty	68
<u>5.</u> Kostel sv. Martina.....	74
<u>6.</u> Haňovice	79
<u>7.</u> Krakovec.....	81
<u>8.</u> Milotice	84
<u>9.</u> Morkovice	88
<u>10.</u> Ždánice.....	94
<u>8.</u> Závěr	97

9. Summary	101
10. Prameny a Literatura	103
11. Seznam obrazové přílohy	112
12. Obrazová příloha	118
13. Anotace	152

2. Úvod

Předkládaná diplomová práce se věnuje stavební činnosti moravského rytířského a později panského rodu Zástřizlů v rozmezí let 1500 – 1650. Zástřizlové nesou své jméno podle stejnojmenné vesnice asi 15 km jihovýchodně od města Kroměříž, kde tento rod pravděpodobně již od 13. století sídlil. Během 14. a především 15. století se tento rod rozvětvil do několika linií, které byly usazeny na menších vesnicích v okolí Kroměříže. Snad již v první polovině 15. století patrně většina členů rodu přestoupila k českobratrskému vyznání. Není zřejmé, zda mezi lety 1419 - 1432 podporovali husity a jestli se jejich členové podíleli na plenění církevního majetku. Od poloviny 15. století lze u Zástřizlů sledovat rozrod jejich movitého majetku na jihovýchodní Moravě. Přibližně od roku 1500 drželi již větší sídla jako Milotice, Morkovice nebo Ždánice. Tedy významnější vesnice či městečka, která již tradičně tvořila správní centra starších panství s tvrzí a hospodářským dvorem.

Od 40. let 16. století se Zástřizlové začínají významněji etablovat v širším okruhu rytířského prostředí Moravy. Velký vliv na to měl Jan Ždánský ze Zástřizl, vykonávající funkce podkomořího Markrabství moravského a výběrčího berně v brněnském kraji, tedy jeden z prvních významných a politicky činných Zástřizlů v rámci Markrabství. Roku 1542 koupil od Žerotínů hrad Buchlov a usadil se zde. Společenský a kulturní vzestup své osoby i rodu reprezentoval nákladnou a rozsáhlou přestavbou buchlovského hradu. Do této reprezentativní koncepce zapadá také výstavba bratrského sboru v nedalekém městečku Buchlovice. Sbor měl v tomto případě funkci jak kultovní, tak i jako rodové pohřebiště se sepulkrálními památkami Zástřizlů a pozdějších držitelů panství. Další významný stavební podnik Zástřizlů spadá do 60. let 16. století, kdy Jaroš Morkovský ze Zástřizl koupil od Víta Edera ze Štiavnice město a hrad Boskovice. Obdobně jako Jan Ždánský na Buchlově nechal i Jaroš své nově nabyté sídlo nákladně přestavět do podoby renesančního zámku. Tyto dva stavební podniky lze označit, co se týče rozsahu i kvality za vrchol stavebních aktivit Zástřizlů.

V druhé polovině 16. století i méně významní členové rodu Zástřizlů si nechali vystavět svá rodová sídla v Haňovicích u Litovle a Krakovci-Laškově. V obou případech se jednalo o menší, renesanční zámky. Tato sídla však byla majitelům zkonfiskována za jejich účast na stavovském povstání roku 1621.

Seznam popsaných objektů je poměrně různorodý, od menších renesančních zámků vzniklých většinou přestavbou starší gotické stavby, přes mohutné a reprezentativní hrady až po sakrální stavby. Větší část z výše popsaných objektů prošla za držení Zástřizlů více či méně rozsáhlou přestavbou. V předloženém katalogu jsou u těchto objektů stručně popsány i starší dějiny a jejich architektonický vývoj před Zástřizly. Jedná se ve většině případů založené již ve 13. či 14. století. K těmto objektům patří hrady Buchlov a Boskovice dále tvrze v Morkovicích, Miloticích a Krakovci-Laškově. U druhé skupiny staveb Zástřizlové iniciovali jejich založení a výstavbu. Jednalo se o tvrz ve Ždánicích, zámek v Haňovicích a bratrský sbor v Buchlovicích. Situace není příliš zřejmá u kostela sv. Martina v Buchlovicích, který nechal vystavět mezi lety 1640 – 1644 Milota Prakšický ze Zástřizl, pravděpodobně však alespoň v základech tato stavba vychází ze staršího středověkého chrámu.

V této práci se pokouším sledovat jednotlivé stavební etapy vybraných budov v souvislosti s měnicími se požadavky a stoupajícím kulturně-společenským postavením objednavatelů z řad rodu Zástřizlů během 16. a první poloviny 17. století. Společenský a politický význam rodu Zástřizlů rostl zvláště od poloviny 16. století a s tím potřeba po příkladné reprezentaci. Na všech popsaných stavbách je patrná snaha reprezentovat osobu mecenáše a jeho rod. Neodmyslitelnou součástí většiny těchto staveb jsou rodové erby odkazující na rodové vazby doplněné často iniciálami či celými jmény stavebníka a jeho rodiny umístěné často nad vstupními portály nebo okna.

Cílem mé práce je tedy na pozadí jednoho moravského rytířského rodu zdokumentovat jak se v průběhu 16. a první poloviny 17. století vyvíjely potřeby po reprezentaci architektury v prostředí menšího a méně významného rodu a porovnat jejich stavební aktivity s podobnými rody především na jižní a jihovýchodní Moravě. Minimálně předkládaná práce osvětlí vývoj významnějších i méně významných stavebních památek na sledovaném území Moravy a pomůže dalším badatelům v jejich poznání dané problematiky.

3. Současný stav bádání o stavbách rodu Zástřizlů

V předložené práci jsou zkoumány stavební aktivity moravského rodu Zástřizlů v rozmezí let 1500 – 1650. Nejedná se o nijak sourodý seznam staveb, ale o poměrně rozličné druhy architektonických objektů v různém stupni poznání jejich historie a stavebního vývoje. Stavební podniky rodu Zástřizlů nebyly doposud souhrnně zpracovány. Velká část staveb, které nechali členové tohoto rodu vystavět nebo výrazně přestavět, není dostatečně probádána nebo se badatelé doposud na stavební činnost Zástřizlů na těchto objektech příliš nesoustředili. Následující text nabízí soupis dosavadní literatury zabývající se vývojem renesanční architektury na Moravě a stavebně-historickým vývojem staveb Zástřizlů.

V seznamu staveb, na nichž Zástřizlové jednoznačně prováděli stavební činnost, jsou hrad v Boskovicích, kostel s. Jakuba Většího v Boskovicích, hrad Buchlov, bývalý sbor Jednoty bratrské (dnes kaple sv. Alžběty), kostel sv. Martina v Buchlovicích a dále zámky v Haňovicích, Morkovicích, Miloticích, Krakovci a Ždánicích. Kromě hradů Buchlov a Boskovice a zámku v Miloticích se jedná spíše o méně významné lokální památky, o nichž většinou badatelé nejevili příliš zájem. Ve většině případů nebyl u vybraných staveb proveden komplexní stavebně-historický průzkum. Stavební vývoj všech výše zmíněných staveb je více či méně obsáhle popsán v dílech Bohumila Samka *Umělecké památky Moravy a Slezska* z roku 1994¹ a roku 1999² nebo popřípadě v práci Miroslava Plačka *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí* z roku 2001.³ V některých případech poskytují tyto publikace hlavní informace o stavebním vývoji daných objektů, například se jedná o méně známé zámky v Haňovicích, Krakovci nebo Ždánicích.

Patrně nejvýrazněji se Zástřizlové svojí stavební aktivitou podepsali na hradech Buchlov a Boskovice. Oba prošly ještě před držením Zástřizly poměrně dlouhým a dramatickým stavebně-historickým vývojem počínajícím v rané gotice a v obou případech prošly oba objekty mimořádně kvalitní pozdně gotickou přestavbou. Tyto starší středověké zásahy do těchto hradů definovaly i jejich další vývoj v 16. a první polovině 17. století, kdy je

¹ Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska A/I*, Praha 1994.

² Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska J/N*, Praha 1999.

³ Miroslav Plaček, *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*, Praha 2001.

drželi Zástřizlové. Proto jsou v obou případech zkoumány stručně popsány i starší stavební etapy těchto objektů.⁴

Hrad Buchlov, jakožto jeden z mála doposud stojících hradu na jihovýchodní Moravě, je z popsaných staveb asi nejdůkladněji prozkoumán, i přesto doposud nebyl u této památky proveden kompletní stavebně-historický průzkum. Četné práce věnující se buchlovskému hradu a jeho architektuře se ve většině zabývají jeho pozdně románskou potažmo raně gotickou stavební fází a pozdně gotickou výstavbou.⁵

První kompletní a v mnohém doposud nepřekonaný popis dějin hradu podal tehdejší majitel buchlovského panství Leopold von Berchtold ve svém díle *Vergangenheit und Gegenwart der Herrenburg Buchlau im mährischen Marsgebirge* z roku 1893.⁶ Tento text sice není odborným stavebně historickým popisem buchlovského hradu, spíše se jedná historický popis sepsaným nadšeným a poučeným laikem a v mnohém navazuje na starší díla. Jako první však popisuje kamenosochařské skulptury vzniklé za držení hradu Zástřizly a poměrně zdařile zpracoval i jejich historii.

Od prvních desetiletí 20. století se zájem badatelů upíná na nejstarší románské a gotické památky Buchlova, zvláště pak relikty vrcholně gotické kaple vystavěné za českého krále Přemysla Otakara II. a pozdně gotické sály vzniklé za držení hradu Cimburky. Pozdně gotická a renesanční architektura vzniklá za Zástřizlů stojí spíše na okraji zájmu badatelů, respektive ji ve svých dílech sice zmiňují, ale hlouběji se však těmito architektonickými díly nezabývají.⁷ Nejucelenější stavebně-historický vývoj hradu Buchlova doposud podal již ve

⁴ Obecně k vývoji hradů v Čechách: Dobroslava Menclová, *České hrady I-II*, Praha 1972; Tomáš Durdík, *Encyklopedie českých hradů*, Praha 2005; Tomáš Durdík, *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, Praha 2009. K vývoji hradů na Moravě: Viktor Pinkava, *Hrady, zámky a tvrze moravské, Severní Morava (Olomúcko)*, Brno 1927; Miroslav Plaček, *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*, Praha 2001 s dodatky z roku 2007.

⁵ První monografií o Buchlově byla *Die Herrenburg Buchlau im gesegneten Marchlande* od Johanna Müllera. Historicky je, však poměrně nepřesná obzvláště co se týče popisu gotických stavebních etap hradu, kdy je zařazuje už do 11. a 12. století. Výstavbu Zástřizlů na Buchlově, se však zabývá jen málo. Johann Müller, *Die Herrenburg Buchlau im gesegneten Marchlande*, Prag 1837. V mnohém navazuje na Müllera vídeňský historik Gregor Thomas Wolny, buchlovskému hradu nevěnuje tolik pozornosti a popisuje i dějiny blízké obce Buchlovie. Georg Thomas Wolny, *Die Markgrafchaft Mähren. Topographisch, statistisch und historisch geschildert, Band IV. Hradischer Kreis*, Brünn 1846, s. 154 - 179. Další práce zabývající se Buchlovem v 19. století vesměs vycházely z těchto dvou Müllera a Wolného, jednalo se však o spíše průvodcovské texty. Josef Alexandr Dunder, *Buchlov, hrad v Moravě v kraji hradištském*, Praha 1856; Josef Vajda, *Hrad Buchlov a Dějiny jeho*, Brno 1863.

⁶ Leopold von Berchtold, *Vergangenheit und Gegenwart der Herrenburg Buchlau im mährischen Marsgebirge*, Brünn 1893.

⁷ K nejvýznamnějším textům patří: Karel Svoboda, *Hrad Buchlov na Moravě*, Brno 1934; Jaroslav Petrů, *Buchlov*, Brno 1964; Jaroslav Petrů, *Raně gotická kaple na hradě Buchlově, Monumentorum tutela V*, 1969, s. 341 – 354; Jaroslav Petrů, *Státní hrad Buchlov, dějiny, stavební a umělecký vývoj a význam hradního areálu*, Brno 1982; Jan

výše zmíněné práci *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí* Miroslav Plaček.⁸ Tato práce je ve velké míře poplatná dodnes a obzvláště zástřizlovské výstavbě z poloviny 16. století se zde autor věnuje poměrně obsáhle.

V poslední době vydal k stavebně-historickému vývoji několik poměrně objemných článků kroměřížský památkář Radim Vrla. Jedná se o dílčí průzkumy jednotlivých částí hradu, pro tuto práci byl zvláště důležitý průzkum severního hradebního traktu z roku 2012, který vybudovali Zástřizlové kolem poloviny 16. století.⁹

Kamenosochařskými skulpturami hradu Buchlova se ve své bakalářské práci zabýval autor této práce.¹⁰ Zkoumané období zahrnovalo kamenosochařské skulptury z pozdní romaniky, vrcholné gotiku a pozdní gotiky, ale i některé renesanční architektonické skulptury vzniklé v za držení hradu Zástřizly. Na tuto práci navazuje i článek Petra Čehovského a Mikoláše Vrlly v periodiku *Vlastivědný věstník moravský* pod názvem *Románská, gotická a raně renesanční architektonická skulptura hradu Buchlova*.¹¹

Významným a Zástřizly značně přestavěným sídlem byl i hrad v Boskovicích. Oproti Buchlovu byl však boskovický hrad během první poloviny 18. století opuštěn a následně užíván jako zdroj kamene. I přes tyto poměrně nepříznivé události je tento hrad monumentální zříceninou s poměrně velkým množstvím kamenosochařských detailů ať již dochovaných fragmentárně či in situ.

Boskovický hrad, jakožto sídlo významného moravského rodu Boskoviců se těšil poměrně velkému zájmu badatelů. V první řadě je třeba zmínit doposud nepřekonanou monografii o tomto rodě od Aloise Vojtěcha Šembery,¹² kde se zabývá především výstavbou pánů z Boskovic.¹³ I později se badatelé více zaměřovali na gotickou výstavbu na Boskovicích ze 14. století spojovanou s Kunštáty nebo později stavební aktivitou pánů z Boskovic

Sedlák, *Buchlov a Buchlovice*, Brno 1993; Jiří Kuthan, *Česká architektura za posledních přemyslovců: města, hrady, kláštery, kostely*, Vimperk 1994, s. 85 - 87; Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska A/I*, Praha 1994, s. 315 - 316; Jiří Kohoutek, *Hrady jihovýchodní Moravy*, Zlín 1995, 19 - 26; Stanislav Kasík, *Znakové svorníky na hradě Buchlově*, *Slovácko*, XLI, 1999, s. 215 – 243. Nejnověji: Bořek Žižlavský, *Buchlov, historie a příběhy hradu*, Boršice 2018.

⁸ Plaček (pozn. 3), s. 142 – 145.

⁹ Radim Vrla, *Stavební vývoj objektu zvaného Sýpka na hradě Buchlově*, *Průzkumy památek* XXIII, I/2016, s. 138 – 149.

¹⁰ Mikoláš Vrla, *Románská, gotická a renesanční architektonická skulptura hradu Buchlova* (bakalářská práce), Filozofická fakulta Univerzity Palackého, 2014.

¹¹ Petr Čehovský – Mikoláš Vrla, *Románská, gotická a raně renesanční architektonická skulptura hradu Buchlova*, *Vlastivědný věstník Moravský*, I/2018

¹² Alois Vojtěch Šembera, *Páni z Boskovic a přítomní držitelé hradu boskovického na Moravě: Přidáno popsání hradu, města a okresu boskovického*, Wien 1870.

¹³ K Boskovicím souhrnně: Samek (pozn. 1), s. 110 – 111; Plaček (pozn. 3), s. 111 – 115.

z přelomu 15. a 16. století, zástřizlovskou výstavbu spíše jen zmiňují, ale detailněji se touto stavební etapou nezabývali.¹⁴ Zatím nejdetailněji se stavebně-historickým vývojem Boskovic podrobně zabýval Jan Štětina. Ve středu jeho zájmu je především vývoj stavební vývoj hradu ve 14. století, ale především výstavba za Černožských z Boskovic, kteří drželi hrad v druhé polovině 15. století a na v první polovině 16. století.¹⁵

Samotná výstavba Zástřizlů na Boskovicích od roku 1567 až do prvních dvou desetiletí 17. století stála většinou mimo badatelský zájem. To je jistě dáno také stavem dochování zástřizlovské zástavby, které bohužel až na první vstupní bránu hradu a část opevnění vzala za své v 18. a 19. století při rozebírání hradních staveb. Přesto se však na hradě dochovalo poměrně velké množství kamenosochařských fragmentů jednoznačně spojených se Zástřizly.

Dalšími popsányi architektonickými objekty v této práci jsou pozdně gotické tvrze a menší renesanční zámky na jihovýchodní Moravě. V tomto případě se jedná o stavby vzniklé přestavbou starších pravděpodobně gotických struktur. Zástřizlovská přestavba v těchto případech není vždy jasně rozpoznatelná a nelze ani určit její přesnou podobu a tedy zda přestavbou získal daný objekt vybaven renesančními architektonickými skulpturami nebo zda se více držel své původní gotické podoby.

V případě zámků Milotice a Ždánice nelze příliš zástřizlovská přestavba rozpoznat, jelikož ji v obou případech překryly pozdější značně výrazné barokní přestavby. Barokní přestavba zámku v Miloticích je co do kvality a rozsahu velmi důležitá umělecko-historická památka Moravy, tudíž se tímto objektem zabývalo velké množství badatelů.¹⁶ O starší stavební dějiny zámku, respektive milotické tvrze hlouběji zabýval ve stavebně historickém průzkumu Milotic, Miroslav Plaček z roku 1998 a své poznatky doplnil v *Ilustrované*

¹⁴ Eva Šamánková, Boskovický hrad v dějinách české gotiky, *Zprávy památkové péče* XVII, 1957, s. 42–43; Miloš Stehlík, *Boskovice – státní hrad, zámek a památky okolí*, Praha 1969; Miloš Stehlík, *Státní hrad a zámek v Boskovicích*, Praha 1970.

¹⁵ Jan Štětina, Hrad Boskovice kolem roku 1400, *Dějiny staveb*, 2004, s. 37 – 46; Jan Štětina, Nová zjištění z hradu Boskovice, *Hláska* XVIII, 4/2007, s. 49 – 52; Jan Štětina, Stavební zabezpečení hradu Boskovice (okr. Blansko) ve 20. století, *Zpravodaj STOP* XI, 2009, s. 46 – 59; Jan Štětina, Několik poznámek architektury Ladislava z Boskovic, *Historická Olomouc* XVII, 2009, s. 251 – 267; Jan Štětina, Stavební vývoj velkého sálu hradu Boskovic, in: Helena Dáňová – Helena Mezihoráková – Dalibor Prix (edd.), *Artem ad vitam – kniha k poctě Ivo Hlobila*, Praha 2012, s. 315 – 332; Jan Štětina, Boskovice. K významu rodového sídla v době Ladislava z Boskovic, *Dějiny a současnost*, 9/2015, s. 26 – 27.

¹⁶ Recentní práce zabývající obecně výstavbou v Miloticích: Samek (pozn. 2), s. 510 – 521; Jiří Kroupa, „Palác ve tvrzi“: umělecká úloha a zámecká architektura v raném novověku. Dvě úvahy k výzkumu světské architektury raného novověku, *Opuscula historiae artium* F 45, 2001, s. 13–37; Tomáš Jeřábek, *Barokní zámek Milotice*, Brno 2015.

*encyklopedii moravských hradů, hrádků a tvrzí.*¹⁷ Rozpoznal v barokní struktuře zámku části starších, patrně ještě gotických zdí. Podle těchto zjištění lze, alespoň částečně rekonstruovat půdorys a podobu starší tvrze, na jejíž výstavbě se Zástřizlové s velkou pravděpodobností podíleli.

Barokní zámek ve Ždánicích v sobě také skrývá starší, goticko-renesanční tvrz, která byla vystavěna v první polovině 16. Zástřizly. Ve druhé polovině 16. století za držení tvrze Kounicové, kteří zde provedli renesanční úpravy a později v 18. století byl objekt poměrně razantně barokně přestavěn, takže zástřizlovkou stavbu můžeme opět spíše tušit v půdorysu stavby a předpokládat tak její starší podobu. Oproti zámku v Miloticích nejsou Ždánice příliš frekventované v odborné literatuře.¹⁸ To je jistě dáno i diametrálně odlišnou kvalitou stavby samotné oproti baroknímu zámku v Miloticích. Stavebně-historický průzkum této stavby provedl roku 1998 Jan Kramppl.¹⁹ Bohužel kromě poměrně kvalitně zpracované historické části průzkumu se nezajímá o starší vývojové etapy zámku a soustředí se především na barokní přestavbu a stávající stav. Ani Miroslav Plaček ve své práci o moravských hradech zástřizlovské tvrze příliš zájem nevěnuje, zabývá se starším královským hradem stojícím ve Ždánicích, který však pravděpodobně zanikl při výstavbě nebo krátce to vystavení nového sídelního objektu.²⁰

Situace je poněkud odlišná u zámeckých staveb, kde je stavební zásah Zástřizlů dobře rozpoznatelný. Jedná se o zámky v Morkovicích a Krakovci. V obou případech je historie těchto objektů totožná jako u Milotic a Ždánic, tedy starší gotickou tvrz Zástřizlové přestavěli na renesanční již zámeckou stavbu. V případě Morkovic je situace, co se týče výstavby, podobná jako o hradu Buchlova a Boskovic. Morkovice, obdobně jako oba hrady, sloužily za jedno z dlouhodobých sídel Zástřizlů, kteří toto sídlo drželi více jak 150 let. Architekturu zámku tak ovlivnilo větší množství stavebníků z rodu Zástřizlů, ale i pozdější zásahy v 18. a zvláště zbourání jednoho palácového křídla ve 20. století.

Morkovickou tvrz ze 14. století zmiňují Vladimír Nekuda a Josef Unger ve své encyklopedii moravských tvrzí, zmiňují však jen historické údaje a samotnou stavbou se

¹⁷ Miroslav Plaček, *Zámek Milotice, Stavebně-historická analýza*, Bzenec 1998; Plaček (pozn. 3), s. 336 – 388.

¹⁸ Nekuda-Unger, *Hrádky a tvrze na Moravě*, Brno 1981, s. 323 – 324; Jiří Kohoutek, *Hrady jihovýchodní Moravy*, Zlín 1995, s. 117; Plaček, s. 730 – 732.

¹⁹ Jan Kramppl, *Standardní nedestruktivní stavebně-historický průzkum – Morkovice, zámek*, Kroměříž 1999.

²⁰ Plaček (pozn. 3), s. 730 – 732.

nezabývají.²¹ Poprvé se komplexní stavební dějiny zámku v Morkovicích podal Bohumil Samek ve druhém díle *Uměleckých památek Moravy a Slezska* z roku 1999.²² V témže roce provedl kroměřížský památkář Jan Krampal neinvazivní stavebně-historický průzkum Morkovického zámku. Kramplova práce však není po historické stránce, ani coby popis stavby příliš zdařilá, objevuje se v ní velké množství chyb a nepřesností. Kvalitněji podává novodobý stavební vývoj zámku ve 20. století. Architekturu Morkovic lépe zpracoval Bohumil Samek. Nejzdařilejší stavebně-historický popis markovického zámku tak opět podává *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí* od Miroslava Plačka.²³

Zámek v Krakovci drželi Zástřizlové jen poměrně krátce, i přes to se do jeho struktury výrazně podepsali. Zástřizlovská výstavba zde proběhla patrně pouze na konci prvního desetiletí 17. století od té doby však zámek neprodělal výraznější přestavby či pozdější historizující úpravy. Krakovecký zámek do velké míry vychází ze středověké tvrze, jejíž částí lze snadno na této stavbě rozeznat.²⁴ Čistě zástřizlovskou stavbou je zde pouze západní palác, který vznikl na místě staršího patrně gotického paláce. Tato stavba však plně využívá pozdně renesančního tvarosloví a v nádvořní straně je opatřena dvoupatrovou kvalitně provedenou arkádou signovanou kameníkem Rocco Spezza. Arkádou krakoveckého zámku se badatelé přímo nezabývali.²⁵

Poslední popsany Zámek se nalézá v Haňovicích u Litovle. Toto původně léno olomouckých biskupů drželi Zástřizlové po polovině 16. století. Založili zde neveliký renesanční zámek, který se stal součástí většího hospodářského s právního zařízení. Vladimír Nekuda a Josef Unger uvádí, že zámek byl, jako výše zmíněné stavby, na místě starší tvrze.²⁶ Zástřizlové drželi tento statek do roku 1621, kdy jim byl za účast na stavovském povstání zkonfiskován, poté sloužil již jen jako hospodářský dvůr a jeho význam upadl. V 17. a 18. století doznal původně renesanční zámek několikrát přestaveb. Dodnes je tato stavba využívána jako součást fungujícího zemědělského statku. Již z těchto důvodů nejevili

²¹ Nekuda – Unger (pozn. 18), s. 199.

²² Samek (pozn. 2), s. 601 – 603.

²³ Plaček (pozn. 3), s. 408 – 409.

²⁴ Stavebními dějinami zámku v Krakovci se zabývali: Pinkava (pozn.), s. 64; Nekuda – Unger (pozn.), s. 162; Samek (pozn. 2), s. 312 – 313; Plaček (pozn. 3), s. 304 – 306; Aleš Flídr, Josef Mánes jako renesanční architekt. Neznámá kapitola ze stavebního vývoje zámku Krakovce. In: Filip Komárek – Michal Konečný (edd.), *„Ani spolu, ani bez sebe...“ Interdisciplinarita v dějinách umění*, Brno 2010, s. 23 – 30.

²⁵ Lucia Krajčířová, „Pre seba a potomstvo na večnú pamiatku.“ Reliéfna výzdoba arkád renesančných zámkov na Morave ako manifest šľachtického stavu (diplomová práce), Seminář dějin umění Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, Brno 2015, s. 63.

²⁶ Nekuda – Unger (pozn. 18), s. 121.

badatelé o tuto stavbu příliš zájem. Jediný Bohumil Samek popsal stavebně-historický vývoj bývalého zámku v Haňovicích.²⁷ Erbovní desku s genealogickým vývodem, jediný kamenosochařský detail zámku, nejnověji zmiňuje Hana Myslivečková ve své publikaci *Mors ultima linea rerum* z roku 2010 zabývající se renesančními sepulkrálními památkami Moravy.²⁸

Zbylé dvě architektonické památky vystavěné Zástřizly jsou chrámové stavby stojící v městečku Buchlovice. Jedná se o bývalý sbor Jednoty bratrské (dnes kaple sv. Alžběty) vystavěný kolem poloviny 16. století a farní kostel sv. Martina ze 40. let 17. století. Bratrský sbor od svého založení sloužil také jako pohřebiště majitelů buchlovského panství. Roku 1644 byl sbor vysvěcený na kapli sv. Anežky a v 18. století došlo ke zrušení kaple, v jejích prostorách pak vznikla dílna a později vojenský kontribuční sklad. Ve 20. století došlo k celkové revitalizaci objektu a dnes slouží kaple sv. Alžběty jako smuteční sál.

Historii kaple sv. Alžběty jako první zmiňuje Georg Wolny ve svém díle *Die Markgrafschaft Mähren. Topographisch, statistisch und historisch geschildert*.²⁹ Stavebním vývojem dnešní kaple sv. Alžběty v Buchlovicích se jako první zabýval Bohumil Samek.³⁰ Jeho popis stavby není přesný a obsahuje několik nepřesností, například kněžiště sboru není pětiboké, ale čtyřboké. Historii sboru a částečně i jeho architekturu popsal buchlovický farář Josef Zelinka ve svém textu *Dějiny farnosti v Buchlovicích* vydaném roku 2005.³¹ Nejpodrobnější popis kaple sv. Alžběty je umístěn na webových stránkách Památkového ústavu v Kroměříži.³²

Poslední popsanou stavbou v této práci je farní kostel sv. Martina v Buchlovicích. Jeho výstavba spadá mezi léta 1640 – 1644, ale pravděpodobně, alespoň v případě kněžiště, navazuje na starší gotický chrám stávající původně ve stejných místech. Georg Wolny podává poměrně vyčerpávající popis historie kostela do počátku 19. století.³³ Od konce 19. století se plánovali buchlovičtí farníci rozšíření kostela sv. Martina, k tomu vzniklo několik projektů, došlo tak k vytvoření několika průzkumů barokního kostela. K realizaci rozšíření chrámu se

²⁷ Samek (pozn. 1), s. 388 – 389.

²⁸ Hana Myslivečková, *Mors ultima linea rerum*, Olomouc 2013, s. 162.

²⁹ Wolny (pozn. 5), s.

³⁰ Samek (pozn. 1), s. 315.

³¹ Josef Zelinka, *Dějiny farnosti v Buchlovicích*, Buchlovice 2005.

³² Stavebně historický popis kaple sv. Alžběty v Buchlovicích na webových stránkách Národního památkového ústavu v Kroměříži:

<http://pamatkovykatolog.cz/?element=13003993&sequence=10098&page=404&action=element&presenter=ElementsResults>, vyhledáno 19. 4. 2018.

³³ Wolny (pozn. 5), s.

dospělo až ve 20. letech 20. století podle projektu architekta Dominika Feye. Z této doby pochází i půdorysné zpracování kostela sv. Martina. Kompletní stavebně-historický průzkum zde proveden nebyl, obdobně jako u kaple sv. Alžběty či zámku v Haňovicích nejlépe zpracované stavební dějiny tohoto objektu nabízí Bohumil Samek.³⁴ Nejnověji historii kostela sv. Martina a celé buchlovické farnosti shrnuje Josef Zelinka.³⁵ Informace k plánům přestavby a samotné přestavbě podává Bořek Žižlavský ve dvou číslech *Buchlovického zpravodaje*.³⁶

³⁴ Samek (pozn. 1), s. 315 – 316.

³⁵ Zelinka (pozn. 31), s.

³⁶ Bořek Žižlavský, Dostavba farního kostela v Buchlovicích I. část, *Buchlovský zpravodaj* XIV, VI/2008, s. 33 – 35; Bořek Žižlavský, Dostavba farního kostela v Buchlovicích II. část, *Buchlovský zpravodaj* XIV, XVII – XVIII/2008, s. 39 – 41.

4. Dějiny rodu pánů ze Zástřizl

Polsko-moravský historik Bartoloměj Paprocký z Hlohol ve svém genealogickém soupisu moravské šlechty *Zrcadlo Slawneho Margkrabstwij Morawskeho* vydaného v Olomouci roku 1593 dohledal nejstarší prapředky Zástřizlů na konci 11. století v polském království.³⁷ Mělo se jednat o Kristiána, vévodu plockého, kterého připomíná roku 1221. Dva synové tohoto Kristiána (Paprocký je neuvádí jménem) měli na straně moravského markraběte Přemysla bojovat proti Uhrům, za což byli odměněni statky na Moravě.³⁸ Spojujícím prvkem mezi plockým vévodou Kristiánem a pány ze Zástřizl je, jak uvádí Paprocký, jejich totožný erb, tedy bílá (stříbrná) lilie na červeném poli. Erb dále doplňuje helmice s otevřeným hledím a trojice pštrosích per, z nichž krajní jsou červená a prostřední bílé či stříbrné (obr. č. 1). Jak autor genealogie dále uvádí, je tento erb typický právě pro oblast Polska.³⁹ Ač šlechtické rody obdobného znaku jako Zástřizlové se v Polsku jistě sídlily a Paprocký, jakožto rodilý Polák měl zajisté skvělé znalosti heraldiky a genealogie tamních polských rodů, lze pochybovat o polském, respektive plockém původu Zástřizlů a jejich původně vévodském titulu. Vhodnější je označit tuto „prehistorii“ Zástřizlů za rodovou legendu. Vytváření rodových legend nebo zakladatele rodu s nějakou ať už historickou či polomytickou postavou bylo běžné u humanisticky vzdělaných šlechticů druhé poloviny 16. století. Samotná podobnost rodových erbů není také nijak směrodatná, obdobný erb měli i Břekovští ze Šebířova usazení ve středních Čechách, s nimiž Zástřizlové nebyli nijak rodově spojení⁴⁰ nebo vladykové ze Strabenic.⁴¹

Prvním prameny doloženým členem vladyckého rodu ze Zástřizl kterého uvádí Paprocký a i pozdější badatelé, byl Protivec ze Zástřizl, jmenovaný jako účastník při potvrzení práv olomouckého chrámu sv. Václava českým králem Václavem II. roku 1284.⁴² I když nejstarší historii Zástřizlů v podání Paprockého nelze plně přijmout nebo jen velmi těžko

³⁷ Bartoloměj Paprocký z Hlohol, *Zrcadlo Slawneho Margkrabstwij Morawskeho*, Ostrava 1993, s. CCCV.

³⁸ Nejspíš se jednalo o budoucího českého krále Přemysla Otakara II., který působil jako markrabě moravský mezi lety 1247 – 1253.

³⁹ Paprocký uvádí ještě Kristiána rytíře z Gozdova, vévodu plockého, který měl roku 1090 bojovat proti pohanským Prusům a dalšího časově blíže neurčeného Kristiána opět bojovníka proti pohanským pobaltským národům. Oba tyto jmenovce spojuje stejný erb, tedy bílá lilie v červeném poli. Paprocký i tyto dává do souvislosti s pozdějšími pány ze Zástřizl. Paprocký (pozn. 38), s. CCCVI.

⁴⁰ Jan Halada, *Lexikon české šlechty*, Praha 1992, s. 185.

⁴¹ Paprocký (pozn. 38), s. CCCVIII.

⁴² Ibidem, s. CCCVII.

ověřit, představuje následný popis rodových členů ze 14. století až po konec 16. století základní zdroj poznání genealogie a historie rodu Zástřizlů. Novější práce z počátku 20. století a i pozdější z něj čerpají a často vychází.

Soustavnější zprávy se o Zástřizlech dochovaly až od 14. století, kdy příslušníci tohoto vladyckého rodu drží statky v okolí Kroměříže. Zprávy se týkají především majetkových zápisů v Zemských deskách či různých soudních pří. V této době vystupují jako typičtí představitelé nižší vladycké šlechty, sídlící na tvrzi s menším nemovitým majetkem, čítající většinou jen vesnice či jejich části. Již od druhé poloviny 14. století byl rod Zástřizlů rozvětven do té míry, že je prakticky nemožné sledovat historický vývoj všech jeho odnoží, které se většinou soustředily na menší a méně významné vesnice v okolí Kroměříže a po dvou generacích často mizí. Až od 16. století je možné poměrně dobře sledovat několik již vykrystalizovaných rodových linií Zástřizlů.

Historici v 19. a 20. století se příliš celkovými dějinami rodu Zástřizlů, jakožto méně významného rytířského rodu, nezabývali. Odborná literatura spíše zpracovávala jednotlivé rodové větve či jejich významné jedince, vážící se k významným památkám, například k hradům Buchlovu a Boskovicím.⁴³ První pokus o sepsání ucelené historie rodových větví Zástřizlů byl uveden v *Ottově slovníku naučném* v díle XXVII z roku 1908.⁴⁴ Rod Zástřizlů zde autor rozděluje do tří nejstarších linií doložených již v polovině 14. století, tedy na zástřizlovskou, pravděpodobně nejstarší rodovou větev, odvozenou od vesnice Zástřizly na Kroměřížsku. Snad již na počátku 14. století se od hlavní linie oddělily další dvě rodové větve, kunkovská a pavlovská, pojmenované podle sídelních vesnic, ležících poblíž vesnice Zástřizly. Tyto odnože se pak dále během 14. a 15. století dále rozrůstaly. V *Ottově slovníku naučném*

⁴³ Literatura k Boskovicím: Alois Vojtěch Šembera, *Páni z Boskovic a přítomní držitelé hradu boskovického na Moravě: Přidáno popsání hradu, města a okresu boskovického*, Vídeň 1870; Miloš Stehlík, *Boskovice*, Praha 1967; Jan Skutil, *Genealogie boskovických Zástřizlů, Boskovické listiny a listy*, 1972, 49. Jan Skutil – Vratislav Grolich, Český a latinský text náhrobku Václava st. Morkovského ze Zástřizl, *Sborník okresního muzea v Blansku XIII-XIV*, 1981-1982, 50 - 61.

Literatura k hradu Buchlovu: Josef Alexandr Dunder, *Buchlov, hrad v Moravě v kraji hradištském*, Praha 1856; Josef Vajda, *Hrad Buchlov a Dějiny jeho*, Brno 1863; Leopold von Berchtold, *Vergangenheit und Gegenwart der Herrenburg Buchlau im mährischen Marsgebirge*, Brünn 1893; Vincenc Prasek, *Dvě léta na Buchlově*, Uherské Hradiště 1900; Karel Jaroslav Obrátil, *Průvodce po Buchlově*, Uherské Hradiště 1907; Karel Svoboda, *Hrad Buchlov na Moravě*, Brno 1934; Alois Jašek, *Rodinný zápisník pánů ze Zástřizl a z Petřvaldu, Časopis vlasteneckého spolku muzea v Olomouci* LII, 1939, 19-23; Karel Svoboda, *Státní hrad Buchlov*, Praha 1949; Jaroslav Petrů, *Buchlov*, Brno 1964; Jan Sedlák, *Buchlov a Buchlovice*, Brno 1993. Bořek Žižlavský, *Buchlov, historie a příběhy hradu*, Kyjov 2006; Bořek Žižlavský, *Buchlov, historie a příběhy hradu*, Boršice 2018.

⁴⁴ Jan Otto, *Ottův slovník naučný, Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*, díl XXVII, Praha 1908, s. 464 – 466.

jsou zástřizlovské větve dále rozděleny na: ždánickou a nemotickou, prakšickou, lechovickou,⁴⁵ jednu neurčenou rodovou linií⁴⁶ a morkovickou. Až na lechovickou a blíže nespecifikovanou linii se rozdělení rodových linií Zástřizlů v *Ottově slovníku naučném* užívá dodnes.

Historický vývoj je zde zachycen poněkud nepřesně a místy zmateně. Za hlavní rodovou větev, ze které se měly především v 15. a 16. století odštěpit další, uvádí Otta Zástřizlovskou, zbylé dvě větve měly v první polovině 16. století vymřít. Toto rozdělení je však chybné. Ze zástřizlovské linie se během 14. století oddělila nemotická linie, které se na počátku 16. století rozdělila na prakšickou a ždánickou. Potomci Kunkovských ze Zástřizlů pak od 80. let 15. století drželi Morkovice a založili zde nejdéle žijící rodovou linii zástřizlů. Morkovská linie je v *Ottově slovníku naučném* chybně ztotožněna s Morkovskými z Morkovic, menší vladysckou šlechtou sídlící na Morkovicích ve 14. a 15. století.⁴⁷ Heslo *Zástřizlové* v *Ottově slovníku naučném* je i přes výše uvedené nepřesnosti důležitým zdrojem, z něhož pozdější autoři do značné míry vycházeli.

Historií rodu Zástřizlů se ve 20. letech 20. století zabýval bojkovický historik a archivář Alois Jašek, který ve svém drobném článku *Z osudů buchlovických Zástřizlů* pro časopis *Zahrada Moravy* převzal od Paprockého legendu o polských kořenech Zástřizlů.⁴⁸ Jašek chronologicky nečlení různé rodové odnože zástřizlů a v jejich výčtu vychází především z Paprockého a *Ottova slovníku naučného*. Svůj článek však zaměřuje primárně na historicky mladší, buchlovickou větev rodu, usazenou na hradě Buchlově až od poloviny 16. století.

⁴⁵ V *Ottově slovníku naučném* je uveden Jan Lechovický ze Zástřizlů usazený na konci 15. století ve vesnici Lechovice u Znojma. Měl syna Jindřicha, který sídlil od orku 1511 na Žeroticích, kde se připomíná ještě roku 1538. Další zprávy o nich neuvádí. Otta, (pozn. 8), s. 465; Jašek neuvádí o této rodové pošlosti Zástřizlů žádné bližší informace, kromě to že byli usazení u Lechovicích u Znojma. Alois Jašek, *Z osudů buchlovských Zástřizlů na Moravě*, *Zahrada Moravy* IV, 1927, s. 52. Autor této práce nenašel žádné bližší informace o příslušnících této zástřizlovské rodové linie. Jedině B. Paprocký v *Zrcadlo Slawneho Margkrabstwij Morawskeho* v oddílu věnovaném Zástřizlům na Moravě uvádí, že: „*W Znojnině u františkánůw w kostele Panny Marie, gest kámen s týmž Erbem* (tedy s bílou lilí v červeném poli), *na němž Text pro starožitnost wyčüsti se nemůže, toliko znáti se dáwá, že gest tu někdo Létha Páně 1249 pochován.*“ Paprocký (pozn. 38), s. XXXVII. Paprocký spojuje erb na náhrobním kameni se Zástřizlů, kromě podobnosti erbů v tomto případě nelze blíže určit, komu náhrobek patřil a zda se skutečně jednalo o příslušníka rodu Zástřizlů, nebo zda se jedná jen o podobnost erbů. Je také silně nepravděpodobné, že by v polovině 13. století drželi Zástřizlové tak vzdálené panství od svého rodového sídla.

⁴⁶ Tuto rodovou podlinii uvádí Otta jako „*bez patrné souvislosti s dotčenými pošlostmi.*“ Mezi členy této „bezejmenné“ linie uvádí roku 1533 Jiřího a Adama, syny Adama Újezdského. Jejich potomci pak měli držet do roku 1558 panství Cetechovice, po tomto datu tato rodová podlinie patrně vymřela. Otta (pozn. 45), s. 465. V tomto případě nejsou zřejmé rodinné vazby na Zástřizlů těchto Ottou uváděných jedinců.

⁴⁷ Kromě roku 1469 kdy Zástřizlové na Morkovicích seděli, avšak roku 1480 je drželi opět Morkovští. Kdo držel Morkovice v 70. letech 15. století tak není jasné. O Morkovicích jakožto Zástřizlovskému statku lze tak hovořit až od 80. let 15. století.

⁴⁸ Jašek (pozn. 46), s. 51 – 53.

Nejkomplexnější rodokmen Zástřizlů od poloviny 14. století až do 20. let 17. století sestavil Josef Pilnáček ve svém díle *Staromoravští rodové* z roku 1930.⁴⁹ Kromě starší literatury věnované Zástřizlům zde uvádí jejich kompletní rodokmen se všemi rodovými větvemi. V základním rozdělení nejstarších rodových linií (větve kunkovická a pavlovská, které se snad na počátku 14. století oddělily z nejstarší rodové linie) vychází Pilnáček z *Ottova slovníku naučného* a Paprockého *Zrcadla Slawneho Margkrabstwij Morawskeho*.

Vývoj rodu ve druhé polovině 14. století a v 15. století však Pilnáček sleduje mnohem podrobněji. Uvádí zde větší množství členů rodu a jeho vedlejší, méně známé linie. Dodnes je Pilnáčkův text, co se týče poznání vývoje rodu Zástřizlů, platným a důležitým zdrojem. Neuvádí zde některé méně významné rodové linie, například Haňovické ze Zástřizl, kteří patrně vymřeli krátce po bitvě na Bílé hoře v roce 1620. Další nepřesnosti v rodokmenu jsou spíše drobnostmi, jako např. špatně uvedené jméno člena rodu.

Genealogií rodu Zástřizlů se ve své diplomové práci z roku 1970 zabýval zlínský historik Zdeněk Pokluda. Bohužel autorovi této práce se nepodařilo i přes opakované dotazování na katedře historie Univerzity Palackého tuto genealogickou studii získat a prostudovat.⁵⁰

Také je třeba zmínit práci *Lexikon české šlechty* od historika Jana Halady, kde autor uvádí základní informace o rodu Zástřizlů a jejich nejvýznamnější rodové větve a državy.⁵¹ Velmi užitečnou knihou, sledující nemovitě statky moravské šlechty a církve od středověku až po 19. století, je *Historický místopis zemně Moravsko-slezské* od Ladislava Hosáka.⁵² Neodmyslitelný zdroj historických informací pak představují díly *Vlastivědy moravské*⁵³ nebo místopisná edice Karla Kuči *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*.⁵⁴ Užitečné informace poskytly také různé historické monografie menších měst a obcí, popisující

⁴⁹ Josef Pilnáček, *Staromoravští rodové*, Kroměříž 1930.

⁵⁰ Nedostupnost Pokludovy disertační práce je dána rekonstrukcí budovy katedry historie Filozofické fakulty Univerzity Palckého.

⁵¹ Halada (pozn. 41), s. 185.

⁵² Ladislav Hosák, *Historický místopis zemně Moravsko-slezské*, Praha 2002. Reprint z roku 1938.

⁵³ Z edice *Vlastivěda moravská*: Václav Petrů, *Znojemský okres*, Brno 1904; František Václav Peřinka, *Dějiny města Kroměříže I*, Kroměříž 1913; Rudolf Kreutz, *Přerovský okres*, Brno 1927; Rudolf Hurt, *Kyjovsko*, Brno 1970; Vladimír Nekuda, *Uherskohradištsko*, Brno 1992; František Václav Peřinka, *Okres Zdounecký*, Brno 2001; František; Jan Tiray, *Okres Slavonický*, Brno 2008.

⁵⁴ Karel Kuča, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku A/G*, Praha 1999 a další díly.

jednotlivé moravské kraje; často se také jedná o jediný zdroj k historii menších a méně významných obcí.⁵⁵

⁵⁵ Václav František Letochy, *Památky města Brodu Uherského*, Uherský Brod 1942; Jakub Vrbas, *Dějiny městečka Ždánice: se zvláštním popisem geologickým a archeologickým*, Ždánice 1898; Jakub Vrbas, *Ždánsko, zeměpisný a dějepisný popis*, Ždánice 2002. Jiří Rotscheld, *Kronika obce Zdounky – Zdislavice*, Zlín 2002.

5. Historie a vývoj rodu Zástřizlů

V následném textu je popsána historie jednotlivých větví rodu Zástřizlů od poloviny 14. století až do 80. let 17. století, kdy rod po meči vymírá. Text je dělen do několika menších kapitol, kde je nastíněn vývoj rodových linií se zvláštním zřetelem na sledované období 16. a první polovinu 17. století.⁵⁶ V textu je pro snadnější orientaci v rozvětveném rodě Zástřizlů několikrát odkazováno na příložený rodokmen (obr č. 2 a 3).

5.1 Zástřizlové na vesnici Zástřizly

Původ rodu vladků ze Zástřizl lze geograficky lokalizovat do nevelké vesnice Zástřizly přibližně 15 km jihozápadně od města Kroměříže. Zástřizlové se zde poprvé připomínají roku 1358. Jde o bratry Oneše a Jana, kteří měli sídlo ve společném držení. Předky těchto bratrů lze však předpokládat usazené v Zástřizlech již ve 13. století (viz výše zmíněný Protivec ze Zástřizl zmíněný roku 1284). O rodovém sídle v Zástřizlech se ze 14. století dochovalo jen poměrně malé množství zpráv, popřípadě jsou zprávy zmatené a nejde příliš určit, kdo přesně rodový statek držel. Roku 1368 zde sídlili bratři Artleb a Příbík ze Zástřizl a roku 1381 zapsal Protivec ze Zástřizl své ženě Anně věnem 125 hřiven, půl vsi Újezdec a polovinu vesnice Zástřizly.⁵⁷ Během 15. století je dochováno více zpráv o vladcích ze Zástřizl sídlících na rodovém sídle, avšak jednotliví držitelé se rychle střídali a nelze v tomto případě s jistotou určit, z jaké rodové linie pocházeli. Roku 1417 kupuje Onšík ze Zástřizl a na Dobročkovicích (viz níže Zástřizlové z Dobročkovic) od svého bratrance Protivce tvrz v Zástřizlech. Snad v této době vznikla v Zástřizlech kamenná tvrz. V každém případě Zástřizlové zde seděli ještě roku 1481, kdy Aleš ze Zástřizl prodává vesnici Zástřizly s tvrzí a tvrzištěm a také s částí pusté vsi Starče Jiříkovi a Alešovi bratřím z Ojnic.⁵⁸

Zástřizly se dostaly do držení Zástřizlů ještě roku 1575, kdy je od Přemka z Háje koupili bratři Jindřich a Zikmund Prakšičtí ze Zástřizl a na Buchlově, avšak roku 1589 Zástřizly

⁵⁶ Toto rozdělení rodových linií Zástřizlů formálně odpovídá Ottově slovníku. Otta (pozn. 45), s. 464 – 466.

⁵⁷ Peřinka (pozn. 54), s. 409.

⁵⁸ Jedná se o první zmínku o tvrzi v rodovém sídle Zástřizlů (pozdější zpráva z roku 1481 mluví tvrzí a tvrzišti, takže se v Zástřizlech byly nejspíš dvě tvrze nebo starší sídlo bylo nahrazeno asi během 15. století novějším). Tvrz zde stála ještě podle zpráv roku 1590, poté již je označována jako pustá. Do dnešní doby se z této tvrze dochovala jen vyvýšenina obehnaná příkopem. Archeologické průzkumy v roce 1899 a v 60. letech 20. století potvrdily zbytky na místě tvrziště. Plaček (pozn. 3), s. 719.

patřily Janovi Martinkovskému z Rozseče a na Litenčicích.⁵⁹ Návrat rodového sídla opět do rukou Zástřizlů tak bylo jen krátkou epizodou, po níž se Zástřizly již do jejich rukou nevrátily.

5. 1. 1. Dobročkovická linie

Synové výše zmíněných držitelů Zástřizlů Oneše a Jana založili vlastní rodové linie pojmenované podle vesnic, kde se tito bratři usadili na nemotickou a dobročkovickou. Janův⁶⁰ syn Jindřich přesídlil do vesnice Dobročkovice ležící asi 10 km od obce Zástřizly. On i jeho potomci drželi Dobročkovice až do 60. let 15. Během této doby rozšiřovali okolní vesnice a usedlosti, po roce 1464 drželi i nedaleký Hluk. Poslední známý člen této linie Mikuláš ze Zástřizl a Dobročkovic roku 1466 zdědil po svém příbuzném z nemotické větve Zástřizlů (viz níže) vesnici Ořechové. To je patrně poslední zpráva o tomto Mikuláši a také o dobročkovické linii Zástřizlů. Na konci 15. století a v počátku 16. století držel Dobročkovice Jiřík ze Zástřizl, patrně z prakšické větve rodu, avšak roku 1516 je prodává Janu Kobíkovi z Opatova, poté tuto vesnici již Zástřizlové nedorželi.⁶¹

5. 1. 2. Nemotická linie

Oneš ze Zástřizl se oženil s Annou, vdovou po Smilovi z Moravan. Jejich syn Protivec (Protiva) získal vesnici Nemotice rozkládající se přibližně 6 km jihovýchodně od obce Zástřizly a přesídlil tam. Pravděpodobně on nebo jeho potomci zde vybudovali tvrz, o níž první zmínka pochází z roku 1371.⁶² Protivec byl celkem třikrát ženatý, poprvé je připomínána roku 1381 jako jeho žena Anna z Kokor, poté byl ženatý s Annou, vdovou po purkrabím na Bzenci a potřetí s Eliškou z Prus, připomínanou roku 1415. Je známo celkem osm Protivcových potomků: Smil, Arkleb, Jan, Eliška (+ 1437), Uršula, Zichna, Anežka a Kateřina.⁶³ Bratři Smil, Arkleb a Jan drželi roku 1437 společně Nemotice. Smil se téhož roku oženil s Kateřinou z Ojnic a Milotic, z jejich manželství vzešel syn Jan, který je uváděn na Nemoticích roku 1481 a později ještě roku 1495. Jan byl ženatý s Ofkou z Malenovic a Šenstrasu s níž měl syny Hynka a Pročka a dceru Anežku. Bratři roku 1496 prodali Nemotice s okolními vesnicemi a statky

⁵⁹ Peřinka (pozn. 54), s. 410.

⁶⁰ Jméno ani rod Janovy manželky není znám.

⁶¹ Hosák (pozn. 53), s. 284.

⁶² Tvrz se uvádí v Nemoticích ještě roku 1548, poté byla patrně pustá. Dnes na tvrz upomínají pouze terénní nerovnosti. Nekuda – Unger (pozn. 18), s. 218.

⁶³ Pilnáček (pozn. 50), s. 248b.

Tasovi Ojnic.⁶⁴ Roku 1498 koupili bratři od Petra hraběte od sv. Jiří a Pezinku městečko Ždánice se zpustlým hradem.⁶⁵

Hynek s Pročkem drželi společně městečko Ždánice a učinili z něj centrum svého nového panství, které postupně rozšiřovali o sousední vesnice.⁶⁶ Z manželství Hynka s Markétou z Bačovic vzešli synové Jiřík a Jan a dcera Kunka. V prvních dvou desetiletích 16. století vystavěli bratři Hynek a Proček ve Ždánicích tvrz (kat. č. 10), která nahradila starý ždánický hrad. Hynek pravděpodobně na počátku 20. let 16. století zemřel.⁶⁷ Proček tak spravoval ždánické panství sám a vychovával také osiřelého synovce Jana. Jeho bratr Jiřík byl v době úmrtí otce patrně dospělý a sídlil ve vsi Prakšice. Proček se účastnil roku 1526 stavovského sněmu v Brně, kde se po porážce spojených křesťanských vojsk u Moháče Turky řešila protiturecká obrana Moravy.⁶⁸ Horlivě také podporoval jednotu bratrskou na ždánickém panství. Poslední zpráva o Pročkovi pochází z roku 1536, kdy vyhořela ždánická tvrz. Později je jmenován jako majitel panství Pročkův synovec Jan.

Jan Ždánský ze Zástřizl byl dvakrát ženatý, poprvé s Kunkou z Víckova, které roku 1539 zapsal na Ždánicích věno vy výši 500 kop českých grošů. Kunka patrně již na počátku 40. let 16. století zemřela. Následně se Jan Ždánský ženil s Eliškou ze Žerotína. Z manželství s Eliškou je známa dcera Magdalena, která se provdala za Fridricha ze Žerotína. Mužské potomky patrně neměli. Roku 1542 koupil nedaleký hrad Buchlov od Pavla, Jana a Václava ze Žerotína, bratrů jeho manželky Elišky. Ždánecké panství držel do roku 1558, kdy je prodal bratrům Albrechtovi a Janovi Šemberovi Černoorským z Boskovic. Sám již od roku 1543 sídlil na buchlovském hradě, který nechal nákladně a reprezentativně přestavět na nové rodové sídlo (kat. č. 3).

Jan Ždánský zastával úřad podkomořího markrabství moravského a při sněmu ve Znojmě 16. ledna 1542 byl jmenován výběřčím berně v brněnském kraji společně s Janem Šiškou z Kounic a rajhradským proboštem Valentinem II. Poloniem. Působil také často jako svědek při ustanovování různých pozemkových listin či závětí.⁶⁹

⁶⁴ Bratři Hynek a Proček Nemitičtí ze Zástřizl a Nemotic prodali Tasovi s Ojnic vesnici Nemotice s tvrzí a kostelním podacím, jakousi vesnici Novítky, pustou ves Nemoťíněk a pusté dvory v Záruškách. Hosák (pozn. 53), s. 282.

⁶⁵ Vrbas, (pozn. 56), s. 258.

⁶⁶ Během držení Ždánic Zástřizlové rozšířili panství o vesnice Lovčice, Nitkovice a Větrov. Ibidem, s. 258.

⁶⁷ Hosák (pozn. 53), s. 272.

⁶⁸ Vrbas (pozn. 56), s. 259.

⁶⁹ Vrbas (pozn. 56), s. 264.

Jan Ždánský umírá roku 1564. Ve své poslední vůli odkázal své dceři Magdaleně městečko Židlochovice u Brna.⁷⁰ Buchlovické panství nechal na dožití manželce Elišce ze Žerotína, po její smrti měli panství získat Janovi příbuzní z Prakšické větve Zástřizlů, tedy synové jeho bratra Jiříka. Značné finanční prostředky odkázal příbuznému Jarošovi Morkovskému ze Zástřizl, který za tyto za ně koupil panství Boskovice. Janem Ždánským končí Ždánická větev rodu Zástřizlů.

5. 1. 3. Prakšická linie

Prakšičtí ze Zástřizl byli usazení na vesnici Prakšice ležící asi 3 km severně od města Uherský Brod. První ze Zástřizlů zde sídlil roku 1516 Jiřík, syn Hynka usazeného společně se svým bratrem Pročkem na Ždánicích. Paprocký uvádí, že byl tento Jiřík třikrát ženatý, poprvé s příslušnicí rodu Pražmů, po její smrti pojal za manželku sestru Viléma ze Žerotína a na Dřevohosticích a jeho třetí manželku nezmiňuje ani rodem.⁷¹ Roku 1539 část vesnice prodává své sestře Kunce Korotínské, rozené ze Zástřizl.⁷² V roce 1548 se uvádí jako držitelé Prakšic snad ještě Jiřík ze Zástřizl⁷³ a Jan z Korotína, syn Kunky. Po smrti Jana Ždánského roku 1564 nebyl Jiřík v závěti jmenován, byl tedy nejspíš mrtev.

Buchlovické panství však zdědili Jiříkovi synové Jindřich a Zikmund, kteří byli v roce 1564 ještě nezletilí, panství proto zpravovala vdova po Janovi Eliška ze Žerotína až do své smrti roku 1571. V této době byli již bratři Prakšičtí dospělí a sídlili již na hradě Buchlově (kat. č. 3). Nejspíš v této době prodali Prakšice Václavu Bibrštejnovi z Bojišova, který se zde připomíná poprvé roku 1571. Roku 1575 koupili od Přemka z Víckova vesnici s rozestavěným zámekem Nové Zámky u Nesovic i se starou rodovou vsí Zástřizly.⁷⁴ Zástřizlové si novozámecké panství dlouho nepodrželi a roku 1589 je prodali.

⁷⁰ Jan Ždánský ze Zástřizl koupil Židlochovice patrně i s okolními vesnicemi a osadami roku 1562 od Jana z Pernštejna. Toto jinak významné a bohaté panství u Brna si podržel jen krátce a od roku 1564 je odkázal dceři Magdaleně a jejímu muži Fridrichu ze Žerotína. Žerotínové na Židlochovicích seděli až do porážky stavovského povstání roku 1621. Hosák (pozn. 53), s. 236 – 237.

⁷¹ Paprocký (pozn. 38), s. CCCX.

⁷² Otta (pozn. 45), s. 465.

⁷³ Otta uvádí, že roku 1548 držel Prakšice nějaký Zikmund ze Zástřizl. Stejně jméno měl jeden z Jiříkových synů, avšak jeho jsou ještě roku 1565 uváděni jako nezletilí. Jedná se tedy o chybu nebo jiného jinak neznámého člena rodu Zástřizlů. Ibidem.

⁷⁴ Panství, které bratři Jindřich a Zikmund Prakšičtí ze Zástřizl koupili od Přemka z Víckova, čítalo: vesnici s pivovarem a zámekem Nové Zámky, Nesovice, Dobročkovice s kostelním podacím a Zástřizly, dále pusté vsi Kyhnice a Nasabice. Hosák (pozn. 53), s. 285.

Zikmunda Praktického roku 1581 v Brně při souboji zabil Jan Šembera z Boskovic. Jindřich se oženil s Kateřinou Rájeckou z Mírova a 30. ledna 1582 se jim narodil syn Jiří Zikmund.⁷⁵ Jindřich byl v létě téhož roku za nevyjasněných okolností zavražděn. Jeho syna Jiřího Zikmunda se ujal příbuzný Václav st. Morkovský ze Zástřizl na Boskovicích a spravoval za něj buchlovické panství a roku 1595 jej s bratrancem Václavem ml. Morkovským ze Zástřizl poslal na studia do Basileje a Ženevy, kde oba mladíci studovali u slavného kalvínského teologa Theodora Bezy.⁷⁶ Oba mladíci si vytvořili s Bezou velmi přátelský vztah, o čemž svědčí odkoupení učencovy rozsáhlé a slavné knihovny Jiřím Zikmundem, který ji později uložil na hradě Buchlově.⁷⁷ Po roce 1598 nejspíš oba mladíci opustili Ženevu a vydali se na kavalírskou cestu po Evropě.⁷⁸ Roku 1600 je doložen Jiří Zikmund na Moravě, v témže roce umřel i jeho strýc Václav st. Morkovský ze Zástřizl.

⁷⁵ Alois Jašek, Rodinný zápisník pánů ze Zástřizl a z Petřvaldu, *Časopis vlastivědného spolku v Olomouci* LII, 1939, s. 19.

⁷⁶ Theodore de Bèze se narodil roku 1519 v bohaté šlechtické rodině sídlící v burgundském Vézelay. Studoval klasické jazyky a práva v Bourges, později přesídlil do Paříže, kde se věnoval psaní latinské poezie. Před rokem 1548 prodělal těžkou nemoc a duševní krizi. Po překonání tohoto těžkého období se v něm posílilo náboženské cítění, což jej přivedlo k učení Jana Kavlína. Roku 1548 odešel do Ženevy. Později zde zaujal místo rektora nově založené akademie a kazatele založené roku 1559 Kalvínem. Po Kalvínově smrti roku 1564 zvolila kalvínská konzistoř v Ženevě Bezu jaké svého nového představeného. Důležitou roli v jeho tvorbě hrál překlad biblických textů a obecně protestantská snaha zpřístupnit tyto texty široké veřejnosti v jejím mateřském jazyce. Mimo jiné sepsal životopis Klavínův a množství teologických spisů, básní a epigramů. K Bezově překladatelské práci se hlásil například i biskup jednoty bratrské Jan Blahoslav. Kontakt s Bezou udržoval i přední představitel moravských evangeliků Karel st. ze Žerotína. Ve styku s ním byli i Morkovští ze Zástřizl, snad již otec Václava st. Jaroš, u nějž se předpokládají kontakty se švýcarským protestantským prostředím. Beza měl také vliv na vývoj Jednoty bratrské na počátku 17. století hlavně prostřednictvím studentů z českých zemí, kteří u něj studovali. Theodor Beza zemřel roku 1605 v Ženevě. Jan Skutil, Ještě o vztahu Theodora Bezy k Moravě, *Z králické tvrze* XVI, 1989, 58 – 59; Blanka Kubíková, *Kapitoly z ikonografie renesančního portrétu v Čechách a na Moravě* (disertační práce), Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, s. 165 – 167.

⁷⁷ Bezovou knihovnou na Buchlově se nejpodrobněji zabývali: Alois Kučik, Ještě o zástřizlské knihovně na Buchlově, *Věstník vlastivědného muzea* VI, 1951, 87-90; Kubíková (pozn. 77), s. 167 – 174; Blanka Kubíková, *Portrét v renesančním malířství v českých zemích*, Praha 2016, s. 234 – 237.

⁷⁸ Samotné studium Jiřího Zikmunda Praktického ze Zástřizl a Václava ml. Morkovského ze Zástřizl na švýcarských protestantských univerzitách není v případě moravské šlechty konce 16. století ničím výjimečným. Množství moravských mladých šlechticů podnikalo již od poloviny 16. století studijní a kavalírské cesty po Evropě. Studijní pobyt obou mladých Zástřizlů je poměrně dobře zdokumentován prostřednictvím vzájemné korespondence, ale váží se na něj i umělecké artefakty a zdokumentované mecenášské aktivity. Švýcarským pobytem obou mladíků a jeho různými aspekty se tak zabývalo několik badatelů. Max Dvořák roku 1896 zpracoval životopis a dva deníky prvního preceptora mladých Zástřizlů Matyáše Borbonia z Borbonheimu, který je doprovázel na akademii do Basileje. Švýcarskou cestu v prvním z deníků nazvaném „*Iter Helveticum*“. Text deníků je doplněn Dvořákovým česky psaným úvodem, samotné deníky jsou psány latinsky. Max Dvořák, *Dva deníky Dra. Matyáše Borbonia z Borbenheimu*, Praha 1896. Korespondenci obou Zástřizlů s jejich strýcem a opatrovníkem Václavem st. Morkovským, učitelem Theodorem Bezou nebo jejich preceptory podává historik František Hrubý. Dopisy jsou psány česky, německy a latinsky komentář a vysvětlivky F. Hrubého pak francouzsky. František Hrubý, *Etudiants tchèques aux écoles protestantes de l'Europe occidentale à la fin du 16. et au 17. siècle*, Brno 1970. Nejnověji zkoumala švýcarská studia mladíků Blanka Kubíková. Ve své práci se zabývá portrétem Jiřího Zikmunda, který vznikl při jeho pobytu v Ženevě, podrobně zkoumá i jiné aspekty jejich

Roku 1602 se Jiří Zikmund oženil Alžbětou Gedeonkou Kotvrdovskou z Olešničky. Z jejich manželství vzešlo 6 potomků, avšak dospělosti se dožili jen dva, Kuhnuta a Milota (Amand). Jiří Zikmund od roku 1608 působil ve funkci městského hejtmána v Uherském Hradišti. Jeho slibně se rozvíjející politickou kariéru ukončila předčasná smrt. Jiří Zikmund zemřel společně se čtyřmi svými potomky roku 1614.⁷⁹

Panství s Buchlovem pak spravovala vdova Alžběta společně s dcerou Kunhutou a synem Milotou. Alžběta se jakožto horlivá evangelička podporovala stavovské povstání mezi lety 1618 - 1621. Na podporu povstalců poskytla 10 000 zlatých z buchlovského panství, za což jí byl povstalcí zastaven nedaleký cistercký klášter Velehrad s panstvím.⁸⁰ Po porážce povstání nebyl buchlovské paní jakožto vdově konfiskován katolickou stranou starý rodový majetek.⁸¹ Musela navrátit zpátky katolické církvi velehradský klášter s panstvím a samozřejmě ani částka poskytnutá evangelickým povstalcům ji nebyla navracena.

Dcera Kunhuta se roku 1622 provdala za šlechtice Bernarda Diviše Petřvaldského z Petřvaldu.⁸² Na naléhání kardinála Františka Dietrichštejna byl Alžbětin syn Milota poslán na výchovu k císařskému dvoru do Vídně,⁸³ kde přestoupil ke katolictví a roku 1633 se ujal správy buchlovského panství. V městečku Buchlovice nechal mezi lety 1640 – 1644 vystavět, jakožto důkaz přijetí nové víry, katolický kostel sv. Martina (kat č. 5). V tomtéž roce umírá svobodný a bez potomků. Ve stejném roce jako Milota umírá i jeho matka Alžběta a zeť Bernard Diviš. Správu nad panstvím převzala Kunhuta místo svých nezletilých dětí. O deset let později (1654) umírá i Kunhuta správy panství se ujímá její syn Hanuš Zikmund Petřvaldský z Petřvaldu, čímž končí více jak stoletá vláda Zástřizlů na Buchlově.⁸⁴

švýcarského pobytu, příklad koupi knihovny Theodora Bezy Jiřím Zikmundem nebo literární činnost Václava ml. Kubíková (pozn. 78), s. 227 – 247.

⁷⁹ Společně s Jiřím Zikmundem Praktickým ze Zástřizl umírají roku 1614 také: Johanka (*1. 11. 1604), Václav Jindřich (* 30. 3. 1606), Kateřina (* 10. 3. 1607) a Alina (* 14. 9. 1608). Pilnáček (pozn. 50), s. 248b.

⁸⁰ Konvent velehradského cisterckého kláštera byl po zkonfiskování jeho majetku rozeznán. V klášteře zbyli pouze tři mniši, které měla buchlovská paní vydržovat. Zelinka (pozn. 31), s. 9.

⁸¹ Majetek byl v různé míře konfiskován pouze rebelujícím šlechticům, jakožto trest za jejich účast na povstání proti císaři. Vdov zpravujících majetek po zesnulých manželích se konfiskace netýkaly (jen výjimečně byly na vdovách vymáhány náhrady vůči manželovým pohledávkám). Tomáš Knoz, *Pobělohorské konfiskace, Moravský průběh, středoevropské souvislosti, obecné aspekty*, Brno 2006, s. 226.

⁸² Původně bohatý evangelický rod Petřvaldských s Petřvaldu byl pobělohorskými konfiskacemi finančně a majetkově zruinován. Zelinka (pozn. 31), s. 10.

⁸³ To byla poměrně běžná praxe převýchovy mladých protestantských šlechticů a jejich přestup ke katolickému vyznání, jejichž rodiče se aktivně podíleli na rebelii proti císaři. Často byli posíláni právě do Vídně k císařskému dvoru nebo do bližší biskupské Olomouce na jezuitskou kolej. Martin Holý, *Výchova a vzdělání české a moravské šlechty v 16. a v první třetině 17. století*, *Folia Historica Bohemica XXI*, 2005, s. 170.

⁸⁴ Sedlák (pozn. 46), s. 15.

5. 1. 4. Méně známé rodové podlinie Prakšických ze Zástřizl

Prakšičtí jsou patrně nejméně prozkoumanou přesto významnou rodovou větví Zástřizlů. Zájem badatelů se prakticky výhradně soustředil na Prakšické usazené na hradě Buchlově, kde je jejich rodokmen prozkoumán velmi dobře. Jejich dalšími příbuznými usazenými na méně významných lokalitách se historici příliš nezabývali. Pro předkládanou práci jsou důležité dvě lokality, obec Haňovice u Litovle (kat. č. 6) a obec Krakovec-Laškov (kat. č. 7). Na obou lokalitách sídlili od poloviny 16. století až do roku 1621 Prakšičtí ze Zástřizl. V případě Haňovických a Krakoveckých Zástřizlů jsou poměrně dobře známy osudy již na těchto sídlech usazených členů rodu, ale v obou případech není zřejmé, kdo byl jejich přímým příbuzným sídlícím na Prakšicích.

5. 1. 5. Haňovičtí ze Zástřizl

Od roku 1566 držel biskupské léno Haňovice Jan Proček ze Zástřizl, který zde nechal vystavět renesanční zámek. V tomto případě není zřejmé, z jaké rodové linie pocházel. V *Ottově slovníku naučném* ani u Josefa Pilnáčka o něm nejsou zmínky. František Matějek ve svém souborném vydání *Moravských zemských desek* uvádí Jana Pročka jako syna Heralta ze Zástřizl,⁸⁵ avšak ani o tomto Heraltovi neexistují další zprávy. V každém případě od roku 1567 tento Jan Proček drží biskupské léno Haňovice a seděl zde až do své smrti roku 1583. V té době také vystavěl jakou součást místního hospodářského dvora malý zámek (kat. č. 6). Od roku 1585 na Haňovicích seděl jeho syn Bernard Prakšický ze Zástřizl.⁸⁶ Podle jeho přídomku Prakšický lze usuzovat, že měl blízké příbuzenské vztahy v Prakšické větvi Zástřizlů. Pravděpodobně Heralta i jeho syn Jan Proček měli přímé předky v Prakšické linii rodu zástřizlů, proč se po ní nepsali.

Syn Jana Pročka Bernard se později aktivně zapojil do stavovského povstání, za což byl vězněn na Špilberku, kde také roku 1622 zemřel. Haňovický statek mu byl, poději císařskou stranou konfiskován v plné výši. Při této události se jmenuje pravděpodobně syn Bernarda,

⁸⁵ Zápis z roku 1537: „Jan Kuna z kunštátu, hejtman Markrabství moravského, na místě Jana Pročka, pozůstalého sirotka po nebožtíkovi Heraltovi ze Zásřizl, pro jeho lepší Pročkovi mladšímu ze Zástřizl na Miloticích zboží ve Vičicích a v Troubkách, co sirotkovi náleželo, do zemských desek dědičnému držení vkládá.“ František Matějek (ed.), *Moravské zemské desky II, Kraj olomoucký 1480 – 1566*, Brno 1948, s. 297. V poslední době se Zástřizly z Haňovic zabývala Hana Myslivečková, která také uvádí tuto citaci. Více se však starší rodovou historií Haňovických ze Zástřizl ve svém díle nezabývala. Hana Myslivečková *Mors ultima linea rerum*, Olomouc 2013, s. 162.

⁸⁶ *Ibidem*, s. 155.

Bernard mladší, kterému byl za pobělohorských konfiskací zabaleno 33% jeho majetku. Další zprávy Haňovických ze Zástřizl se již neopěvují.⁸⁷

5. 1. 6. Krakovečtí ze Zástřizl

Krakovecké panství koupil od Hynka z Bítovského z Bítova roku 1587 Jan ml. Prakšický ze Zástřizl. Mezi lety 1609 – 1613 nechal částečně renesančně přestavět zdejší gotickou tvrz, pravděpodobně přestavbu nedokončil (kat. č. 7). Jan ml. zde sídlil až do roku 1621, kdy mu bylo panství zkonfiskováno za podíl na stavovském povstání. Další zprávy o Janu ml. nejsou známy. Obdobně jako u Haňovických nelze ani zde dohledat Janovy starší předky, jen jeho přídomek Prakšický odkazuje na tuto rodovou pošlost.

5. 2. Kunkovická a Pavlovická linie

Na počátku 14. století se objevují vladkyové ze Zástřizl v Kunkovicích a Pavlovicích, nepříliš vzdálených od rodové vsi Zástřizly. Jejich potomci se v průběhu 15. a 16. století usadily na blízkých i vzdálenějších obcích jihovýchodní Moravy a založili tam nové rodové větve.

5. 2. 1. Kunkovická linie

Kunkovští ze Zástřizl se psali po nevelké vesnici Kunkovice ležící jihozápadně od Kroměříže a přibližně 4 km severozápadně od obce Zástřizly. První zmínka o nich pochází z roku 1349, kdy se zde uvádí Arkleb Kunkovský ze Zástřizl, který dostal od své matky Alžběty díl Kunkovic. Vesnici držel společně se svým pravděpodobně starším bratrem Bořkem. Ze zprávy o matce bratrů, Alžbětě lze usuzovat, že Zástřizlové byli na Kunkovicích usazeni hlouběji před polovinou 14. století.⁸⁸

Tato rodová větev zde sídlila patrně až do 90. let 15. století. Během tohoto období Kunkovští ze Zástřizl poměrně rozšířili své panství o blízké vesnice⁸⁹ a snad zde vystavěli i tvrz, o níž však nejsou žádné bližší informace. Patrně poslední mužští členové Kunkovických ze Zástřizl byli bratři Jaroš, Jiřík a Václav, kteří si panství i s rodovým statkem rozdělili na tři části. Václav již roku 1487 umírá a svůj díl odkázal bratrům. Kunkovice držel Jiřík sídlící v této

⁸⁷ Knoz (pozn. 82), s. 787.

⁸⁸ Otta (pozn. 45), s. 464.

⁸⁹ Litenčice, Chvalnov, Moravany, Moštěnice a Nitkovice. Hosák (pozn. 53), s. 387.

době na tvrzi v blízkých Litenčicích a pravděpodobně před rokem 1500 umírá. Panství po něm zdědila jeho jediná dcera Dorota, která se po roce 1500 oženila s Janem Kunou z Kunštátu a vzala jej na společné držení Kunkovického panství. Manželé, obdobně jako Jiřík, sídlili na Litenčicích a Kunkovice k nim správně připojili. Od roku 1509 pak panství prodali Kropáčům z Nevědomí. Později je drželi Šternberkové a jiné významné moravské rody, Zástřizlům však již nikdy nepřípadlo.

Přeživší bratři Jaroš a Václav Kunkovští ze Zástřizl drželi od roku 1480 městečko Morkovice společně s Milotou z Morkovic.⁹⁰ Po smrti Václava roku 1487 získává jeho díl Jaroš.⁹¹ Od roku 1487 tak držel celé Morkovice, položil tak základ nejdéle žijící a také nejvýznamnější rodové linii Zástřizlů (kat č. 9). Samotný Jaroš byl znalec moravského Zemského práva a často vystupoval v soudních sporech jako advokát. Pomáhal také moravskému zemskému hejtmanovi Ctiborovi Tovačovskému z Cimburka⁹² při sepisování Zřízení zemského (tzv. Knihy tovačovské) mezi lety 1481 - 1490.⁹³ Nepochybně měl minimálně nižší vzdělání, snad na nějakém evangelické škole na Moravě. Jakožto znalec zemského práva musel alespoň na nižší úrovni ovládat též latinu. Jaroš byl patrně prvním z rodu Zástřizlů objevující se výrazněji na politické scéně Moravy.

Poslední zpráva o Jarošovi pochází z roku 1501, roku 1509 již nežil, jelikož se na Morkovicích uvádí jeho dva synové Smil a Jiří. Roku 1516 držel celé Morkovice jen Jiří, o Smilovi nejsou již známé další zprávy. Jiří Morkovský ze Zástřizl rozšířil morkovické panství roku 1545 o vesnici Hodice a Morkovicím vymohl povolení od císaře Ferdinanda I. pořádat dva výroční jarmarky. Z manželství s příslušnicí rodu Ořechovských z Houbic⁹⁴ vzešli dva synové Jan a Jaroš. Jan jakožto prvorozený syn zdědil po otcově smrti roku 1545 rodové sídlo v Morkovicích. Seděl zde se svojí manželkou Klárou z Hrádku až do roku 1563, kdy umírá a panství zdědí jeho bratr Jaroš.⁹⁵ O rok později zdědil Jaroš značné finanční prostředky po svém vzdáleném příbuzném Janu Ždánském ze Zástřizl a na Buchlově. Nově získané finance

⁹⁰ Milota z Morkovic, poslední mužský představitel menšího vladyckého rodu Morkovských z Morkovic, kteří na počátku 15. století vybudovali v městečku Morkovice tvrz. Plaček (pozn. 3), s. 409.

⁹¹ Nejspíš nějakou část Morkovic držel i Jiřík, usazený v té době již na Litenčicích. Pravděpodobně po smrti Václava roku 1487 přenechává také i on svůj díl Jarošovi. Paprocký (pozn. 38), s. CCCVIII.

⁹² Ctibor Tovačovský z Cimburka působil od roku 1469 až do své smrti roku 1494 jako moravský zemský hejtman, také mezi lety 1471 – 1479 vykonával funkci nejvyššího kancléře Království českého.

⁹³ Otta (pozn. 45), s. 465.

⁹⁴ Křestní jméno manželky Jiřího Morkovského ze Zástřizl neuvádí Paprocký ani Pilnáček. V Ottově slovníku je uvedena místo křestního jména pouze iniciála N. Ořechovská z Houbic. Ibidem.

⁹⁵ Jaroš Morkovský ze Zástřizl vlastnil část vesnice Hodice a Buchlovice, které však roku 1561 prodal. Otta (pozn. 45), s. 465.

investoval do rozšíření rodového panství a roku 1566 koupil vesnice Svatobořice, roku 1567 Letonice a o rok později pak přikoupil od Víta Edera ze Štiavnice město Boskovice se zchátralým hradem, který opravil a přesunul sem své sídlo.⁹⁶

Jaroš byl dvakrát ženatý, poprvé s Kateřinou Pražmínkou z Bítova⁹⁷ a před rokem 1552 se podruhé oženil s Johankou Drnovskou z Drnovic, s níž měl 15 dětí.⁹⁸ Jakožto příznivec Jednoty bratrské ji na svém panství podporoval, v čemž pokračovali až do druhého desetiletí 17. století i jeho potomci.

Jaroš patřil k nejbohatším představitelům rodu Zástřizlů, což se projevovalo jak průběžným rozšiřováním rodových držav v okolí Boskovic a Morkovic, ale také kvalitní a rozsáhlou přestavbou boskovického hradu. Nárůst rodového majetku podněcoval rodovou prestiž a umožnil navázání společenských styků s předními moravskými rody a s císařským dvorem, ale také se zahraničím, především s kalvinistickými univerzitami ve Švýcarsku. Snad navázal kontakt s kalvinistickým teologem a nástupcem Kalvína Theodorem Bezou (Beza a jeho vztah k Zástřizlům je blíže popsán v předchozí kapitole věnované Prakšickým ze Zástřizl), který založil a vedl akademii v Ženevě. Jaroš se od roku 1566 až do své smrti v roce 1583 pravidelně účastnil zemských sněmů. Pochován byl v boskovickém kostele sv. Jakuba Staršího, kde založil rodové pohřebiště.⁹⁹

Panství si po Jarošovi rozdělili na tři díly jeho synové. Hlavní rodové sídlo v Boskovicích dostal prvorozený syn Václav, Morkovice Jiří Protivec a vesnici Svatobořice u Milotic Bohuš. Po smrti Jiřího před rokem 1590 získal panství Václav, který úspěšně pokračoval ve stopách svého otce, byl politicky aktivní a posiloval vzrůstající kulturní úroveň Morkovských Zástřizlů. Ještě za života svého otce byl poprvé zmíněn na seznamu císařských dvořanů roku 1580 a také později již jako majitel Boskovic roku 1584 a 1589. Na císařském dvoře Rudlofa II. zastával funkci dvorního kráječe a od roku 1587 vykonával úřad zemského soudce.¹⁰⁰ Vystupoval též jako mluvčí rytířského stavu.

⁹⁶ Roku 1579 ještě Jaroš získal vesnici Dolní Moštěnice. Myslivečková (pozn. 86), s. 189.

⁹⁷ Z manželství Jaroše Morkovského ze Zástřizl a Kateřiny Pražmínky z Bítova vzešli dva synové, kteří však brzy po porodu zemřeli a jsou pochováni v kostele s. Jakuba Většího v Ježově. Paprocký (pozn. 38), s. CCCXI.

⁹⁸ Roku 1552 se manželům narodilo první z 15 dětí, dcera Kateřina. Pilnáček (pozn. 50), s. 248c.

⁹⁹ K založení rodového pohřebiště došlo patrně po předčasné smrti Jarošova syna Procka roku 1579. Snad ještě v témže roce objednal Jaroš pro svého syna, ale i pro sebe a svoji ženu Johanku z Drnovic náhrobky u kameníka s pomocným jménem Mistr náhrobků pánů ze Žerotína. Obzvlášť monumentální a kvalitní náhrobek manželů odpovídá snaze objednavatele vytvořit reprezentativní rodové pohřebiště. Myslivečková (pozn. 86), s. 189.

¹⁰⁰ Kubíková (pozn. 78), s. 230.

Václav byl nepochybně vzdělaný a sečtělý, vlastnil jako většina tehdejších šlechticů rozsáhlou knihovnu. Není však jasné, zda studoval na univerzitě, vzdělání spíše získal na císařském dvoře. Stejně jako jeho otec Jaroš podporoval jednotu bratrskou a byl ve styku s významnými nekatolíky a humanisty i mimo hranice českého království, mezi něž patřil Theodor Beza. Z manželství s Kunkou z Korotína¹⁰¹ mu nepřineslo žádné potomky. Snad i proto pečoval o své dva synovce osiřelého Jiřího Zikmunda Prakšického ze Zástřizl (viz výše) a Václava mladšího Morkovského ze Zástřizl syna svého bratra Bohuše usazeného od roku 1583 na Svatobořicích. Oběma mladíkům financoval studium na protestantských akademiích ve Švýcarsku. Roku 1595 se zapsali na akademii v Basileji a o rok později v Ženevě, kde navázali mimořádně přátelské styky s rektorem Theodorem Bezou, s nímž již byl v kontaktu Václav st. a možná i jeho otec Jaroš. Václav ml. byl v Ženevě literárně činný a podporoval vydání Bezových sebraných spisů.¹⁰² Na Moravu se vrátili v roce 1600, téhož roku umírá jejich podporovatel Václav st. Morkovský ze Zástřizl.¹⁰³

Po Václavově smrti zdědil Boskovice s Morkovicemi poslední ze synů Jaroše Morkovského ze Zástřizl, Bohuš usedlý od roku 1583 na Svatobořicích. Nejspíše přesídlil do Boskovic, kde roku 1608 potvrzuje práva dané městu jeho otcem roku 1575. Bohuš pravděpodobně nějaký čas sídlil i na Morkovicích, které nechal nejspíše přestavět. Snad roku 1605 se oženil s Apolonií ze Žerotína a roku 1606 byl povýšen i se svými potomky do panského stavu.¹⁰⁴ Morkovská větev tak jako jediná z rodu Zástřizlů dosáhla panského stavu. V prvních dvou desetiletích 17. století bylo povýšeno do panského stavu větší množství evangelických rytířských rodů.¹⁰⁵ Důvodem bylo postupné vymírání starších panských rodů na Moravě a příchod nových rodů ze sousedních zemí, především z Rakouska nebo Uher.¹⁰⁶ Představitelé evangelických panských stavů představované především Karelem st. ze Žerotína tak chtěli posílit postavení evangelíků na Moravě.

¹⁰¹ Kunka z Korotína byla ženatá celkem čtyřikrát. Poprvé s Alešem Podstackým z Prusinovic a na Podštátě (+ 1573), podruhé za Jana Zoubka ze Zdětína a na Habrovanech, třetím manželem byl Václav Morkovský ze Zástřizl a posledním Arkleb z Kunkovic na Uherském Brodě. Myslivečková (pozn. 86), s. 215.

¹⁰² Kubíková (pozn. 78), s. 236.

¹⁰³ Pilnáček (pozn. 50), s. 248c.

¹⁰⁴ Zdeněk Pokluda, Morkovští ze Zástřizl, *Malovaný kraj XXIX*, s. 4.

¹⁰⁵ Mezi další, do panského stavu povýšené rody náleží: Hodických z Hodic, Vojskové z Bogdunčovic, Nekešové z Landeka, Čertoryjští z Čertorej, Dubští z Třebomyslic, Vanečtí z Jemničky, Molové z Modřelic. Josef Válka, *Moravská reformace renesance a baroka*, Brno 1992, s. 47.

¹⁰⁶ Z Rakouska: Dietrichštejnové či Rottalové. Z Uher: Bánffyové, Dóczyové, Forgáchové, Illyesházyové, Szerényiové. Ibidem.

Bohuš zemřel roku 1612 a panství odkázal svému synovi Václavovi ml. Morkovskému. Václav ač byl vychováván v českobratrské rodině a navštěvoval kalvinistickou univerzitu, přestoupil roku 1613 na katolické vyznání a pozval na boskovické panství jezuity.¹⁰⁷ Roku 1616 zde působil například farář a pozdější mučedník a světec Jan Sarkander, jeho protireformační snahy však patrně nebyly příliš úspěšné. Ještě ve 30. letech 17. století bylo značně osídleno evangelíky, kteří kladli vůči protireformaci odpor.

Nejsou jasné příčiny Václavovy konverze ke katolictví u jinak tradičně českobratrské rodiny, ani zda tento akt vytvořil nějaký rozkol v rodině Zástřizlů. Zvláště s jeho bratrancem Jiřím Zikmundem Prakšickým, usazeným v té době na Buchlově, který nadále podporoval české bratry na svém panství. Zda způsobila konverze Václava ke katolictví mezi bratranci nějakou kontroverzi, není jasné. Při stavovském povstání lavíroval Václav Morkovský mezi oběma tábory až se nakonec přiklonil k císařské straně. Po porážce povstání spolupracoval s kardinálem Dietrichsteinem. Ve 20. letech 17. století dosáhl titulu císařského rady a komorníka.¹⁰⁸

Roku 1618 se Václav oženil s Alžbětou Eusébií Pruskovskou z Pruskova, z jejich sňatku vzešli tři synové, nejstarší Jan Bohuš Václav, Oldřich Desiderus a nejmladší Karel František Benjamin. Václav Morkovský zemřel roku 1632, jeho synové byli tou dobou ještě nezletilí, panství tedy spravovala jejich matka Alžběta Eusébie Pruskovská. Panství si později rozdělili, jak již bylo zvykem dříve, na tři části. Hlavní rodové sídlo v Boskovicích zdědil nejstarší syn Jan Bohuš Václav, Morkovice Oldřich Desiderus a Svatobořice Karel František Benjamin.¹⁰⁹

Jan Bohuš tedy sídlil na Boskovicích nejspíš od konce 30. nebo od počátku 40. let 17. století. První zmínka o něm jakožto majiteli je z roku 1642, kdy císař Ferdinand III. potvrdil stará privilegia daná jeho předchůdci Boskovicím, další práva dal městu sám majitel panství roku 1650. Jan Bohuš se oženil se vzdálenou příbuznou Zuzanou Prakšickou ze Zástřizl.

Prostřední z bratrů, Oldřich Desider, přebudoval v 60. letech 17. století morkovický zámek. Snad v téže době se oženil se Zdenkou Kateřinou Šponarovou z Bilmsdorfu, se kterou na Morkovicích žil až do své smrti 26. března 1664.¹¹⁰ Pohřben byl v morkovickém kostele sv. Jana Křtitele, kde si nechal vystavět rodovou hrobku. Jelikož neměl dědice, Morkovice zdědila jeho žena Zdenka Kateřina. Po manželově smrti se opět provdala za Arnošta ze

¹⁰⁷ Pokluda (pozn. 105), s. 4.

¹⁰⁸ Otta (pozn. 45), s. 466.

¹⁰⁹ Pokluda (pozn. 105), s. 4.

¹¹⁰ Peřínka (pozn. 46), s. 218.

Šerfenberka. Panství odkázala ve své závěti z roku 1695 svým dcerám z druhého manželství Anně Kateřině provdané Sakové z Bohuňovic a Johance svobodné paní Stromové, zemřela pak roku 1705.¹¹¹

Nejmladší z bratrů Karel František Benjamin držel Svatobořice od roku 1849 až do své smrti roku 1681. Tento statek odkázal nejstaršímu bratru Janu Bohušovi, který Svatobořice roku 1682 nechal zapsat na svou manželku Zuzanu Prakšickou ze Zástřizl. Jan Bohuš zemřel roku 1686, byl posledním mužským představitelem Morkovských ze Zástřizl. Po něm zdědila panství jeho žena Zuzana Prakšická.¹¹²

5. 3. Pavlovická linie

Pavlovičtí ze Zástřizl pojmenovaní podle vesnice Pavlovice ležící jihozápadně od Kroměříže a přibližně 10 km od obce Zástřizly. První zmínka o této linii pochází, obdobně jako u kunovické větve, z roku 1349, kdy vesnici Pavlovice drželi společně bratři Smil a Protivec ze Zástřizl. S velkou pravděpodobností zde však sídlili již před polovinou 14. století. V polovině 15. století drželi Pavlovice s okolními vesnicemi bratři Heřman a Protivec, kteří s ostatními moravskými šlechtici potvrdili zemský mír v Brně roku 1440.¹¹³ Zvláště Protivec Pavlovický od 60. let 15. století pravidelně rozšiřoval své panství, například od roku 1466 koupil Slížany a Ždánice, které však pro podporu krále Jiřího z Poděbrad po jeho smrti roku 1471, ztratil.¹¹⁴ Podle podpory husitského krále Jiřího z Poděbrad lze usuzovat, že se Protivec, patrně i se svým bratrem Heřmanem, hlásili nejspíš k protestantství, snad již přímo k českobratrskému vyznání, jako později v 16. století jejich následovníci. Synové Heřmana sídlili na Čejkovicích¹¹⁵ a rodové sídlo v Pavlovicích drželi nejspíš od roku 1489 synové Protivce Filip, Mikuláš a Protivec mladší. Bratři si panství rozdělili na tři části, Protivec mladší držel rodové sídlo v Pavlovicích, ale nespíš ještě v 15. století, sídlo prodal. Filip mezi lety 1495 – 1501 držel město Kyjov a Mikuláš pak od roku 1495 až do své smrti v roce 1521 sídlil na Miloticích. Proček na Miloticích seděl ještě roku 1550, o rok později je jeho žena Eliška z Kostelce připomínána již jako vdova. Jelikož neměl mužské potomky, Milotice s panstvím zdědily jeho

¹¹¹ Pokluda (pozn. 105), s. 4.

¹¹² Otta (pozn. 45), s. 466.

¹¹³ Ibidem, s. 464.

¹¹⁴ Jašek (pozn. 76), s. 52.

¹¹⁵ Synové Heřmana Pavlovického ze Zástřizl Protivec a Ondřejem drželi společně Čejkovice a marně se snažili získat zpět Ždánice. Syn Protivce mladšího Heřman pak seděl na Čejkovicích až do roku 1499, kdy nejspíš zemřel bez potomků. Otta (pozn. 45), s. 464.

dcery, které jej roku 1554 prodaly Žerotínům. Tímto patrně vymírají Pavlovští ze Zástřizl po meči, dále o nich už nejsou zprávy.¹¹⁶

¹¹⁶ Hosák (pozn. 53), s. 406.

6. Stavby rodu Zástřizlů v 16. a v první polovině 17. století

Rytířský rod pánů ze Zástřizl byl již od 13. století usazen na jihovýchodní a jižní Moravě. Během 14. a 15. století se tento rod rozrostl do několika rodových podliní, jejichž příslušníci drželi poměrně velké množství vesnic a městeček ve zmiňovaných oblastech. Nepochybně i v tomto období se Zástřizlové podíleli na stavební činnosti nebo přestavovali obytné či sakrální objekty, ty však svými rozměry a náročností provedení nepochybně odpovídaly menšímu společenskému a kulturnímu významu, který tento rod požíval ve 14. a 15. století. Z jejich stavebních realizací z tohoto období neexistuje žádný doposud stojící objekt.

Zástřizlové pravděpodobně ve 14. století vystavěli tvrz ve svém starém rodovém sídle, ve vesnici Zástřizly. Z této tvrze se do dnešní doby dochovaly jen základy zdí a část příkopu; v 16. století drželi tvrz vladykové z Ojnic a Martínkovští z Rozseče, za nichž mohlo být toto sídlo přestavěno. Absence architektonických skulptur nedovoluje bližší poznání stavby tvrze. Není známa ani nejstarší podoba tvrze ze 14. století, tedy zda byla již v té době kamennou či spíše dřevěnou, potažmo dřevo-hliněnou stavbou. Obdobná situace pak nastává i u objektů ve vesnicích, kde Zástřizlové delší dobu sídlili: Dobročkovice, Kunkovice, Nemočice, Prakšice.¹¹⁷ Od druhé čtvrtiny 15. století a na počátku století 16. sídlili i na významnějších sídlech jihovýchodní Moravy, jednalo se o Kyjov a Litenčice, kde však není doposud doložená stavební činnost Zástřizlů.¹¹⁸ Snad roku 1460 založil Jan Mléčko ze Zástřizl z pavlovické podlinie Zástřizlů kamennou tvrz v hanáckém městečku Hluk. Tuto tvrz roku 1546 renesančně přestavěl Jaroslav z Kunovic, tato přestavba kompletně změnila starší pozdně gotickou stavbu tvrze, z níž se do dnešní doby nic nedochovalo.¹¹⁹

Stavební aktivitu pánů ze Zástřizl lze rozdělit v období vymezeném lety 1500 až 1650 do tří etap, které odpovídají proměnám stylu architektury a architektonických skulptur na objektech tímto rodem vystavěných nebo přestavěných. První etapu lze časově vymezit

¹¹⁷ Nekuda – Unger (pozn. 18), s. 321.

¹¹⁸ Kyjov – náležel již od 12. století k premonstrátskému klášteru Hradisko u Olomouce. Až do počátku 15. století spravoval klášter Kyjov přímo, po roce 1407 skrze zástavní držitele. Mezi lety 1486 – 1519 drželi Kyjov jako zástavu Pavlivičtí ze Zástřizl. Renesanční tvrz zde vybudoval až na konci 30. let 16. století Jan Kuna z Kunštátu. Samek (pozn. 2), s. 300; Hosák (pozn. 53), s. 400. Litenčice – od roku 1437 je držel Archleb Kunkovský ze Zástřizl, psal se zde ještě roku 1466. Na počátku 16. století držel Litenčice Václav Kropáč z Nevědomí, okolo poloviny 16. století litenčickou tvrz renesančně přestavěli Martínkovští z Rozseče. Plaček (pozn. 1), s. 352.

¹¹⁹ Plaček (pozn. 1), s. 220.

počátkem 16. století až do 60. let 16. století. Přibližně od poloviny 15. století se příslušníci kunkovické, nemotické a pavlovické rodové větve Zástřitlů začínali ekonomicky a společensky růst. Staré rodové državy, po kterých se tito šlechtici psali, na konci 15. století již prodali a postupně začali skupovat rozsáhlejší a bohatší panství na jihovýchodní a střední Moravě. K nově získaným panstvím v posledních dvou desetiletích 15. století a v první polovině 16. století patřily Milotice, Morkovice a Ždánice, tedy větší vesnice či městečka, která na přelomu 15. a 16. století tvořila centrum větších panství, obvykle čítající kolem desítky menších vesnic a osad (kap. č. 8, 9, 10).

V centru městečka Morkovice vystavěli již v průběhu 14. století vladkové Morkovští z Morkovic tvrz, kterou pravděpodobně tvořil ve své nejstarší stavební etapě obdélný palác doplněný za husitských válek mohutným opevněním čítající hradby, valy a vodní příkop (kat. č. 9). Bližší podoba tvrze z 15. století však není známa. Tento stav ovšem platí i pro počátek 16. století, kdy Morkovice s tvrzí vlastnili Kunkovičtí ze Zástřizl. Lze jen předpokládat, že na Morkovicích Zástřizlové prováděli v první polovině 16. století nějakou stavební činnost, k tomu však zatím nejsou důkazy, kupříkladu architektonické skulptury. Morkovice ovšem po celé 16. a polovinu 17. století byly významnou državou Zástřizlů, takže starší gotickou tvrz kompletně renesančně a později barokně přestavěli.

Nejasná situace nastává i u dalších dvou objektů, které Zástřizlové získali na počátku 16. století, tedy u Milotic a Ždánic. V Miloticích vystavěli na počátku 15. století vladkové z Moravan tvrz, sestávající z obdélníkového paláce s diagonální věžicí či mohutným arkýřem v jižním nároží (kat. č. 8). Zástřizlové drželi Milotice od 90. let 15. století až do roku 1554, kdy je prodávají Kounicům, kteří gotickou tvrz přestavěli na čtyřkřídlý renesanční zámek. V případě Milotic je jejich gotický vývoj poměrně dobře poznáný, avšak obdobně jako u Morkovic, je znám pouze rozsah nejstarší výstavby nelze opřít o stylovou analýzu architektonických skulptur z období konce 15. a první poloviny 16. století, kdy na Miloticích sídlili Zástřizlové. Opět tak nelze určit, zda Zástřizlové tvrz v Miloticích za své více jak padesátileté držení nějak významně přestavěli.

Třetí z těchto objektů, tvrz ve Ždánicích nechal vystavět v prvních dvou desetiletích 16. století Hynek ze Zástřizl (kat. č. 10). Tato tvrz, vybudovaná ve středu městečka, nahradila starší ždánický hrad opuštěný na počátku 16. století. Oproti tvrzím v Morkovicích a Miloticích založili sídlo ve Ždánicích Zástřizlové a jistě jej i přestavovali, minimálně po požáru Ždánic roku 1536. Bohužel obdobně jako u výše popsaných objektů nemáme mnoho

informací. Lze předpokládat, že po roce 1536 již převládal v tvarosloví architektonických soch renesanční sloh. Bohužel doposud nejsou známy kamenosochařské fragmenty, které by bylo možno spojit se Zástřizly. Roku 1558 tehdejší majitel Ždánic Jan Ždánský ze Zástřizl prodal toto panství Janu Šemberovi Černoorskému z Boskovic a roku 1566 je držel Oldřich z Kounic, který nechal na místě zástřizlovské tvrze vybudovat nový čtyřkřídlý renesanční zámek. Zámek ve Ždánicích nebyl doposud zevrubně prozkoumán, není známý jeho podrobný stavebně historický vývoj. Je však pravděpodobné, obdobně jako u Milotic a Morkovic, že byla starší struktura tvrze vzniklá za Zástřizlů, využita při výstavbě zámku Oldřichem z Kounic.

Morkovice drželi Zástřizlové až do druhé poloviny 17. století a prokazatelně se zde několikrát stavebně prosadili. Nejprve nejspíš ještě gotickou tvrz renesančně přestavěli na konci 16. století a tato výstavba se protáhla nejspíš až do prvního desetiletí 17. století. V polovině 17. století již renesanční zámek v Morkovicích manýristicky upravili. I když není znám nejstarší pozdně gotický vývoj tvrze, respektive nelze doposud spolehlivě oddělit výstavbu provedenou vladyky z Morkovic ze 14. století a možný stavební zásah Zástřizlů v první polovině 16. století. V případě Milotic a Ždánic je situace poněkud komplikovanější. Milotickou tvrz drželi Zástřizlové více jak 50 let a je pravděpodobné, že ji během této doby nějak stavebně upravili. Ovšem tyto zásahy nelze rozpoznat a oddělit od starších zásahů, provedených vladyky z Moravan. Milotice drželi Zástřizlové ještě krátce v druhém desetiletí 17. století a stavebně se zde pravděpodobně prosadili, alespoň na to poukazuje kašna se jménem Bohuše Morkoveského ze Zástřizl, což je hlavní důvod zařazení zámku v Miloticích do tohoto seznamu, jelikož stavební vývoj tohoto sídla v první polovině 16. století je značně problematický a veškeré závěry týkající se hypotetické přestavby v té době pozdně gotické tvrze zůstávají jen spekulacemi. Tvrz ve Ždánicích nechali s velkou pravděpodobností vystavět právě Zástřizlové, avšak pozdější přestavby z druhé poloviny 16. století z poloviny 17. století naprosto setřely zástřizlovskou výstavbu.

Staré původně gotické tvrze v Morkovicích, Miloticích a Ždánicích pojí jeden společný jmenovatel a tím je jejich renesanční přestavba v druhé polovině 16. století. U všech tří objektů vznikla přestavbou pravidelná čtyřkřídlá dispozice s centrálním čtvercovým nádvořím. Tyto jednopodlažní zámky byly ve všech nárožích vybaveny diagonálními věžicemi nebo mohutnými arkýři. U zámku v Miloticích prokázal Miroslav Plaček ve svém stavebně-historickém průzkumu, že základy jižní věžice lze spojit se starší gotickou fází tohoto objektu

z 15. století. V druhé polovině 16. století pak drželi Milotice Žerotínové, kteří započali s renesanční přestavbou tvrze. Při výstavbě nového čtyřkřídlého zámku ponechali tuto jižní věžici a v rámci zachování symetrie objektu obdobné struktury vybudovali i ve zbylých nárožích. Těmito nárožními věžicemi jsou vybaveny i zámky v Morkovicích a Ždánicích. Bohužel se doposud nepodařilo prokázat jejich stáří, tedy, zda alespoň jedna z těchto struktur v Morkovicích a Ždánicích má, obdobně jako v Miloticích, gotické základy. Tyto věžice se často vykytují u pozdně gotických tvrzí a raně renesančních zámků na Moravě. Příkladem tohoto typu šlechtického sídla jsou již výše zmíněné Litence dále u hradu v Moravské Třebové, hrad v Hranicích, zámek Vranová Lhota na Svitavsku a hrad v Prostějově.¹²⁰ Snad ještě před svojí renesanční přestavbou byly i tvrze v Morkovicích a Ždánicích vybaveny diagonálně orientovanou věžicí na nároží paláce.

Poznání stavebního vývoje Morkovic, Milotic a Ždanic v první polovině 16. století je tedy značně nedokonalé. Minimálně lze poznat prostřednictvím těchto staveb a panství vzrůstající ekonomickou základnu a tedy i rodovou prosperitu pánů ze Zástřizl v první polovině 16. století. Bohatnutí a snaha po vyšším společenském a kulturním postavení je patrná především u jednoho z nejvýznamnějších představitelů tohoto rodu, podkomořího Markrabství moravského Jana Ždanského ze Zástřizl. Ten držel mezi lety 1536 – 1558 výše zmíněné ždánické panství se sídlením tvrzí, roku 1542 odkoupil od Žerotínů nedaleký hrad Buchlov (kat. č. 3), kde pravděpodobně již následujícího roku přesídlil a nechal tento původně královský hrad nákladně rozšířit.

Od poloviny 40. let 16. století započal Jan Ždanský s budováním hradby obepínající buchlovské předhradí vystavěné z jižní a východní strany pod starým hradním jádrem. V nově vzniklém prostoru předhradí vystavěl hospodářské budovy nezbytné pro ekonomický růst panství. Stavební aktivity Jana Ždanského na Buchlově byly od počátku vedeny snahou o vytvoření nového rodového sídla Ždanských ze Zástřizl, ale také o posílení hospodářské základny svého nového a vzrůstajícího se panství.

Nově vystavěnou hradbu okolo předhradí nechal stavebník doplnit fortifikačními prvky. Mezi nimi vyniká kruhová hláska zvaná Andělka chránící vstupní bránu do druhého předhradí a mohutná pětiboká bašta se třemi patry střílen, z přízemní patro mohlo být osazeno těžkými palnými zbraněmi, jak tomu napovídají dnes zazděné střílny této struktury. Výstavbu těchto obranných prvků můžeme zařadit do 50. let 16. století. Obzvláště

¹²⁰ Plaček (pozn. 1), s. 353 – 354.

pětiboká bašta se třemi patry střílen tvořila výrazný fortifikační prvek. Na konci 40. a na počátku 50. let 16. století obepnula ze severní strany hradní jádro parkánová hradba s jednou půlkruhovou baštou a dvěma menšími baštami nepravidelného půdorysu. Severní stranu chránil ještě jeden pás hradeb, snad také vybavený baštami. Velkou péčí, kterou Jan Ždánský věnoval opevňování hradu, souvisela s akutním tureckým ohrožením Moravy v 16. století. V době kolem poloviny 16. století vznikají obdobná opevnění i v okolí hradů Malenovice, Ostroh nebo v 60. letech v okolí Milotic. Na Buchlově se však oproti výše jmenovaným toto opevnění dochovalo nejlépe, u zbylých objektů později zaniklo. Avšak některé z prvků buchlovského opevnění vzniklého mezi lety 1543 – 1563 měli spíše demonstrativní charakter, tedy přidávaly tomuto sídlu na monumentalitě, ale jejich obranná funkce je spíše diskutabilní. Jedná se například o poněkud zvláštní okrouhlé bašty na východní straně parkánu chránícího hradní jádro (obr. č. 21). Bohužel nelze doposud plně rekonstruovat výstavbu Jana Ždánského na Buchlově, není tedy jasné, jak bylo řešeno předpolí hradu před vznikem prvního předhradí v druhé polovině 17. století. Pravděpodobně i toto opevnění bylo z části budováno jako demonstrace síly a významu stavitele.

Výstavba Jana Ždánského na Buchlově byla od počátku vedena snahou o vytvoření reprezentativního rodového sídla, které mělo jasně proklamovat vzrůstající se rytířský rod. Reprezentativní a mocenský význam Buchlov skvěle prezentoval již svým situováním na jednom z chříbských vrcholů vypínajícím se nad rovinatým Dolnomoravským úvalem. Této situace využil Jan Ždánský, když vystavil vysoké atikové patro na jižní, tedy nejviditelnější, straně hradního jádra. Atikové patro tak z pohledové strany zvyšovalo výšku hradního paláce a do nádvorní strany se pak svažovala pultová střecha. Vytvořil tedy jakési kulisy, které minimálně o patro zvětšovali průčelí hradního paláce. Lze se jen domnívat, zda monumentální jižní průčelí ještě doplnila sgrafitová výzdoba. Doposud však nebyly objeveny důkazy podporující tuto hypotézu.

Kromě zvýšení jižního průčelí Jan Ždánský stavebně do hradního jádra nezasahoval. Patrně ani nebylo potřeba, jelikož za držení Buchlova Ctiborem Tovačovským z Cimburka v 80. a 90. letech 15. století vznikly pozdně gotické reprezentativní sály s erbovní galerií význačných moravských rodů v severovýchodním palácovém traktu. Nepochybně tato významná přestavba saturovala potřebu reprezentativních prostor na delší dobu. I samotný fakt, že přestavbu provedl, bývalý hejtman Markrabství moravského přidával této stavbě na

významu a prestiži. Jan Ždánský se nákladnou výstavbou na buchlovském hradě se mohl pokusit vyrovnat Ctiborem Tovačovský.

V odborných publikacích bývá nazývána přestavba Buchlova za Jana Ždánského jako renesanční, což lze akceptovat jen do určité míry. Čistě renesanční formy mají jen dvě erekční desky nad vstupy do hradního jádra s textem psaným v novověké kapitále. Zbývající architektonické skulptury z doby Jana Ždánského umístěné na hospodářských budovách předhradí nebo při vstupu do hradního jádra však vykazují spíše ještě poměrně jednoduché pozdně gotické formy bez jakékoliv zdobnosti. S výstavbou Jana Ždánského lze spojit asi desítku architektonických skulptur. Jejich počet byl jistě daleko vyšší, ale velké množství jich zaniklo při pozdějších úpravách hradu na konci 16. a počátku a v průběhu 17. století a při pozdějších barokních úpravách v 18. století. S výstavbou z poloviny 16. století lze jednoznačně spojit tzv. černou bránu první ze dvou vstupních portálů z předhradí do hradního jádra. Jedná se o jednoduchý, půlkruhovitě zakončený portál, jehož vnitřní strana půlkruhu a špalety jsou profilovány jen skosením na své vnitřní straně, toto skosení nepokračuje po celé vnitřní straně portálu, ale je ve spodní třetině délky špalety zakončeno. Obdobně jsou řešeny i další portály na Buchlově spojené s výstavbou Jana Ždánského. Prakticky totožný je i portál bývalého bratrského sboru v Buchlovicích. Poněkud mohutnější a složitěji provedený portál se nachází ve vstupním rizalitu hradního jádra. Portál zakončuje, jako ostatní, půlkruh, skosení vnitřní hrany je však mnohem silnější než u ostatních. Boční špalety portálu vyrůstají z mohutných a předsazených trnoží. Okenní otvory spojené s touto přestavbou se nalézají na bocích čtvercového vstupního rizalitu do hradního jádra (tzv. Hodinová věž) a ve vstupní budově se schodištěm vedoucím k hradnímu jádru. Jedná se o obdélníková a čtvercová s totožně řešeným ostěním, tedy s lehce skoseným překladem a bočními špaletami, toto skosení, obdobně jako u portálů, končí v třetině délky okenní špalety. Za držení hradu Janem Ždánským vzniklo také schodiště s ještě goticky profilovanými madly umožňující přístup od tzv. černé brány k hodinové věži.

Současně s probíhající přestavbou buchlovského hradu nechal Jan Ždánský vystavět v nedalekém městečku Buchlovice, spadajícího do jeho správy, sbor Jednoty bratrské (kat. č. 4). Jedná se o neorientovanou jednolodní plochostropou stavbu s čtyřdílným závěrem (obr. č. 32). S výstavbou Jana Ždánského tento sbor spojuje především jednoduchý půlkruhovitě zakončený vstupní portál v severním průčelí, který je prakticky totožný s obdobnými architektonickými skulpturami užitými na Buchlově. Okenní ostění vysokých a štíhlých

okenních otvorů sboru se patrně nedochovalo. Je také možné, že okna nebyla vybavena kamenným ostáním, špalety tedy mohly být tvořeny z cihelných tvarovek. Bohužel, bývalý buchlovický sbor prošel poměrně dramatickými zásahy, obzvláště v 18. století, kdy byl po josefínských reformách roku 1781 odsvěcen a využíván jako kontribuční sýpka, vojenský sklad či dílna. Jediným doposud zachovanou památkou na výstavbu tak zůstává vstupní portál bývalého sboru a náhrobky, druhotně umístěné v buchlovickém kostele sv. Martina (kat. č. 5).

Na místě je otázka, zda jednoduchost architektonických skulptur užitých na stavbách Jana Ždánského nesouvisela s jeho konfesí, tedy s českobratrským vyznáním. V tomto případě pravděpodobně nikoliv. Jednoduchost až prostota provedení ostění pocházející z výstavby Jana Ždánského je pravděpodobně vysvětlitelný finanční náročností celkové přestavby hradu, kdy na zdobnější a honosnější architektonické skulptury nezbývaly finance. Kromě dvou náročně provedených erekčních desek nad vstupy do hradního jádra, které se již hlásí k renesanci a jejichž smyslem bylo reprezentovat stavitele a jeho rod, byla většina těchto skulptur určena pro hospodářské stavby na předhradí, kde se zdobnost nevyžadovala. Současně prostor nově vybudovaného bratrského sboru v Buchlovicích sloužil jako rodové pohřebiště Zástřizlů. Využívání bratrských sborů jakožto pohřebních kaplí nebylo příliš běžné, proto toto pohřebiště mohlo vzniknout po dohodě Janem Ždánským s představitelem Jednoty.

V případě buchlovského hradu lze spatřit výraznou snahu jeho majitele o vytvoření mohutného a reprezentativního sídla, přičemž přestavba hradu probíhala ještě většinou v intencích pozdní gotiky. Renaissance jsou zde především erekční desky nad vstupními portály do hradního jádra, ale i zvýšené atikové patro jižního průčelí hradního jádra lze chápat jako již v podstatě renesanční. Další významná výstavba Zástřizlů proběhla od konce 60. let do prvních desetiletí 17. století na hradě v Boskovicích. Svým rozsahem je srovnatelná s přestavbou hradu Buchlova. Tedy starší gotický hrad s výraznou pozdně gotickou výstavbou s již raně renesančními prvky vznikala v případě Boskovic ve druhé polovině 15. a první polovině 16. století za držení Černoohorskými z Boskovic. Zástřizlovská přestavba boskovického hradu probíhala však již plně v renesančním slohu.

Boskovice koupil roku 1567 Jaroš Morkovský ze Zástřizl (kap. č. 1). Finanční prostředky k této koupi z velké části zdědil po svém strýci Janovi Ždánském ze Zástřizl (+ 1564). První stavební aktivitu Jaroše Morkovského na Boskovicích byla přestavba vstupní brány, kterou datuje do roku 1568 erekční deska nad jejím portálem, a pravděpodobně ve

stejně době komplexně přestavěl opevnění hradu. Na místě staršího pozdně gotického paláce vystavěného Černoohorskými z Boskovic započal Jaroš Morkovský s výstavbou nového monumentálního snad třípatrového severního paláce, jehož výstavba se pravděpodobně protáhla až do konce 16. století (obr. č. 4). Tento palác dnes nestojí, od druhé poloviny 18. století byl postupně rozebírán. Zbylé části přízemí pak byly necitlivě zrestaurovány v 80. letech 20. století. Z pozůstatků paláce lze vysledovat polohu hradní kuchyně umístěné v přízemí a jeden poměrně zvětralý portálek, avšak množství fragmentů architektonických skulptur vykazujících velmi kvalitní způsob jejich zpracování, ukazuje na velikost a nákladnost této stavby. Na velkém množství těchto fragmentů se nalézají zástřizlovský erb s iniciály stavebníků, což je poměrně běžné i u ostatních staveb rodu Zástřizlů. Kvantitativně se však v Boskovicích nalézají patrně největší sbírka takto ozdobených architektonických skulptur odkazující na poměrně značnou rodovou i osobní propagaci Zástřizlů na boskovickém hradě.

Velmi zajímavá je problematika mohutné podnože vystavěné z velkých pískovcových kvádrů nalézající na vnějším plášti severního paláce vedle vstupu do hradního jádra. Jedná se snad o podnož mohutného arkýře, na němž byla pravděpodobně za Zástřizlů vybudována vyhlídková sloupová terasa, obdobná se nalézají například na zámku v Náchodě. Bohužel i tato struktura zanikla při demolici severního paláce, je tedy známa pouze z vyobrazení hradu z konce 17. století, pravděpodobně se jedná o dílo malíře Jiřího Františka Jurného zvaného Tříška (obr. č. 18 s 19).

Snad na konci 16. století nebo v prvních desetiletích 17. století vzniklo atikové patro nad paláci hradního jádra, které jej výškově sjednotilo. Línii hradního jádra pak narušovaly jen věžice vystavěná na pozdně gotických pilířích. Podoba atikového patra a vůbec řešení hradního jádra, které byla za Zástřizlů kompletně upraveno je známo z pozdějších vyobrazení.

Přestavby hradů Buchlov a Boskovice jsou největšími stavebními podniky Zástřizlů. V obou případech je patrná snaha jejich stavebníků o osobní i rodovou reprezentaci a snahu o vytvoření nového rodového sídla. V tomto případě jistě není náhoda, že příslušníci tohoto vladyckého rodu, který se teprve před polovinou 16. století začíná dostávat do širšího politického a kulturního povědomí moravské šlechty, přesídlili právě na tato významná sídla spojená s předními osobnostmi Markrabství moravského v 15. a první poloviny 16. století, tedy Ctibora Tovačovského z Cimburka na Buchlově a Černoohorských z Boskovic na hradě v Boskovicích.

V případě Buchlova to byl hejtman markrabství moravského Ctibor Tovačovský z Cimburka, který nechal hrad na konci 15. století pozdně goticky přestavět. Nechal nově přestavit prostory prvního patra severovýchodního palácového traktu, kde vznikly rozměrné klenuté sály s erbovní galerií nejvýznamnějších rodů a osob Markrabství moravského spojených s Cimburky. Výstavby Ctibora Tovačovského na Buchlově nepochybně dodávala tomuto sídlu na významu a prestiži. Jan Ždánský ze Zástřizl koupil hrad roku 1542 a i v této době, po více jak 50 letech, nebyla cimburkovská přestavba překonána. I samotný fakt, že Jan Ždánský držel sídlo přestavěné bývalým moravským hejtmanem Ctiborem Tovačovským, měl pro něj jistě značný význam. Stavební aktivita Jana Ždánského ze Zástřizl na Buchlově, započatá v polovině 40. let 16. století a pokračující pravděpodobně až do Janovy smrti roku 1564 byla od počátku vedena snahou reprezentovat nového držitele hradu a jeho rod. Toho se snažil dosáhnout rozsahem a mohutností přestavby buchlovského hradu a tím se vyrovnat Cimburkům. Není jasné, zda Jan Ždánský uvažoval o větší míře přestavby hradního jádra, jeho smrtí roku 1564 však již nebyla tak rozsáhlá výstavba prováděna. Jisté stavební aktivity na Buchlově prováděl na počátku 17. století Jiří Zikmund Prakšický ze Zástřizl.

Rodová a osobní prezentace je ještě pregnantněji zastoupena na hradě v Boskovicích, kde byla přestavba kvalitativně na daleko vyšší úrovni než na Buchlově. Boskovický hrad se během zástřizlovských přestaveb během druhé poloviny 16. století a prvního desetiletí 17. století stal v podstatě renesančním zámekem. Obzvláště velké množství architektonických skulptur se znakem rodu Zástřizlů a iniciály stavebníka snad vypovídá o snaze vyrovnat se stavebníkovi Boskovic, tedy Černoorským z Boskovic a sami se tak v podstatě povýšit na jejich úroveň. Tato snaha, i když v menším lze spatřit i na hradě Buchlově, kde však končí smrtí Jana Ždánského ze Zástřizl.

Ve druhé polovině 16. století příslušníci rodu Zástřizlů se stavebně projevují i na menších a méně známých sídlech. Jedná se o výstavbu zámečku v Haňovicích u Litovle a přestavbu staré gotické tvrze v Krakovci-Laškově. Vesnice Haňovice (kat. č. 6) náležela již od 12. století olomouckému biskupství, vesnici s pozemky tedy spravoval biskupský leník a to i přes celé 16. století a 17. století. Od roku 1566 držel haňovické léno Jan Proček Prakšický ze Zástřizl. Na počátku 70. let 16. století započal Jan Proček v místě staršího hospodářského dvora s výstavbou renesančního zámečku. Stavba byla pravděpodobně dokončena roku 1580, jak sděluje datace vytesaná na alianční erbovní desce umístěné nad vstupem do zámku. Budova haňovického zámku prošla mezi v 17. a 18. století poměrně razantními

přestavbami, takže ze zástřizlovské výstavby toho mnoho nezůstalo. Jedině dvojice erbů s datací 1580 nad barokně upraveným vstupem zámečku odkazuje na stavebníka Jana Pročka a jeho ženy Alžběty ze Štatenburka (obr. č. 43). Dvojice rodových znaků v kruhových medailonech ohraničených vavřínovým věncem lze ztotožnit s dílnou Mistra náhrobku Jana Pročka ze Zástřizl, který vytvořil náhrobek pro haňovického pána v kostele Nanebevzetí Panny Marie v nedalekém Cholíně. Haňovický zámek sestával patrně jen z obdélníkového paláce, v jehož nejbližším okolí se rozkládal hospodářský dvůr. Dnešní stavba, která je výsledkem především přestaveb v 17. a 18. století snad alespoň půdorysně vychází ze zástřizlovské stavby. Svým půdorysem se snad původní stavba zámku mohla podoba zámku v Jaroměřicích na Svitavsku.¹²¹ Zámek v Jaroměřicích je doposud stojící solitérní budova obdélníkového půdorysu. Vznikl na konci 16. století přestavbou starší tvrze, kterou provedl Jan Blahoslav Bílský z Kaříšova. V první polovině 17. století držel zámek Jiří Zikmund ze Zástřizl, není však jasné z jaké rodové podlinie, snad se jednalo o příslušníka Morkovských ze Zástřizl. Jiří Zikmund ze Zástřizl se však na jaroměřickém zámku patrně stavebně neprosadil. Zámek v Jaroměřicích tak zůstal do dnešní doby převážně ve své pozdně renesanční podobě, lze předpokládat, že obdobně zařízený byl i zámek v Haňovicích. Jednalo se tedy o nepříliš rozsáhlou patrovou stavbu, čítající jen několik klenutých místností.

Tvrz v Krakovci-Laškově u Prostějova byla vystavěna patrně ve 14. století. Během 15. a 16. století došlo pravděpodobně jen k menším přístavbám či úpravám, které však probíhaly ještě v intencích pozdní gotiky (kat. č. 7). Až mezi lety 1609 – 1614 nechal tehdejší majitel panství Jan Prakšický ze Zástřizl nechal západní část gotického paláce strhnout a nahradit jej novou již renesanční budovou se dvěma patry arkád (obr. č. 46, 47, 48). Na přestavbě krakovecké tvrze podílel ticinský kameník Rocco Spezza z Argona, bratr slavnějšího stavitele Andrea Spezzy, který se podílel na výstavbě paláce Albrechta z Vladštejna. Arkády krakoveckého zámku jsou také jediným známým dílem spojeným s Rocco Spezzou. O Janu Prakšickém toho není příliš známo, informace o něm se objevují v podstatě až po koupi tvrze v Krakovci na konci 80. let 16. století, kde však začal sídlit z nejasného důvodu až od počátku 17. století. Nabízí se otázka, zda Jan Prakšický nezískal severoitalského kameníka na doporučení či ze služeb některého ze svých známých. V tomto případě by stáli za úvahu Jiří Zikmund Prakšický ze Zástřizl, který sídlil na hradě Buchlově a stavebně jej v pevním desetiletí upravoval. Realizace na Buchlově s ním spojení však nejsou příliš náročné.

¹²¹ Plaček (pozn. 1), s. 273 – 274.

Nejdůležitější stavební aktivitou spojenou s Jiřím Zikmundem tak je tzv. taneční sál u vstupu do hradního jádra (obr. č. 21), kde si největší pozornost zaslouží vstupní portál s bosováním a nápisovou páskou v profilovaném překladu (obr. č. 29 a 30). Druhou možností pak mohli být Morkovští ze Zástřizl sídlící na Boskovicích, konkrétně Bohuš Morkovský nebo jeho syn Václav mladší. Na hlavních državách Morkovských ze Zástřizl v Boskovicích a Morkovicích probíhaly v prvním desetiletí 17. století poměrně výrazné přestavby. Na hradě v Boskovicích vznikala ještě patrně v průběhu prvního desetiletí 17. století severní palác, jehož architektonické detaily byly velmi kvalitní. Není však známa zpráva zda se na zástřizlovské přestavbě boskovického hradu podílel Rocco Spezza či nějaký jiný Ital. Zámek v Morkovicích pravděpodobně v prvním desetiletí 17. století prošel přestavbou, která však rozsahem ani kvalitou nelze srovnat s Boskovicemi.

Není jasné, zda Jan Prakšický nezamýšlel obdobně přestavět celou krakoveckou tvrz, tedy přestavět ji na pravidelný čtyřkřídlový zámek s arkádovým nádvořím. Přestavět se mu však podařilo jen západní křídlo, na zbytku zámku převládá gotický stav ze 14. a 15. století. Zdá se však nepravděpodobné, že nechal nákladně a kvalitně přestavět jen jedno palácové křídlo a zbytek ponechal v jeho nesourodé gotické podobě. Jan Prakšický se jakožto evangelík podílel na stavovském povstání roku 1618. Po potlačení povstání mu bylo panství se zámek zkonfiskováno a roku 1625 jej drželi Dietrichštejnové, kteří už o zámek nejevili přílišný zájem a využívali jej pouze k hospodářským účelům. Zámek v Krakovci tak zůstává příkladem rozestavěného nedokončeného pozdně renesančního zámku.

Již výše zmíněnou přestavbu morkovického zámku provedl patrně mezi lety 1600 - 1612 Bohuš Morkovský ze Zástřizl na Boskovicích, který byl roku 1606 povýšen do panského stavu. Bohuš sídlil na hradě v Boskovicích a snad i za něj ještě výstavba severního palácového traktu. Přestavba Morkovic se dotkla hlavně prostor prvního patra východního zámeckého traktu. Dále na renesančních diagonálních pilířích byly zbudovány kruhové věžičky (obr. č. 52). Všechny tyto části spojuje shodné provedení ostění poměrně nenáročných pravoúhlých oken s podbradkovými okenními římsami a s mírně vystouplými nadokenními římsami. Většina těchto okenních ostění nese na vnější straně ostění vytesaný reliéf zástřizlovské lilie a iniciály stavebníka B. M. Z. Z. Iniciály pravděpodobně patří Bohuši Morkovskému ze Zástřizl (obr. č. 53 a 54). Oproti náročně provedeným architektonickým skulpturám hradu Boskovic, jsou ty na Morkovicích méně náročné a jejich provedení se spíše blíží výsledkům stavební činnosti Jiřího Zikmunda Prakšického ze Zástřizl na hradě Buchlově.

I v druhém desetiletí 17. století se většina příslušníků rodu Zástřizlů hlásila k protestantům, konkrétně k jednotě bratrské a částečně kalvinismu. Avšak jeden z nejlivnějších představitelů tohoto rodu Václav ml. Morkovský ze Zástřizl na Boskovicích přestoupil roku 1612 ke katolickému vyznání, i přesto se většina Zástřizlů v době vypuknutí stavovského povstání roku 1618 přidala na stranu rebelů. Po porážce povstání roku 1620 byl většině rebelujících šlechticů zkonfiskován jejich majetek. Zámky Haňovice a Krakovec-Laškov propadly císařské straně a již se nikdy nedostaly do rukou Zástřizlů. Nejvýznamnější panství si však Zástřizlové ponechaly. Jednalo se o Boskovice, kde sídlil katolík Václav ml. Morkovský, který za povstání opatrně podporoval rebely i císaře, až roku 1620 se přidal k vítězné císařské straně. Zástřizlůvé zůstali usazení i na Buchlově, kde v té době sídlila Alžběta Kotvrdovská z Olešničky, vdova po Jiřím Zikmundovi Prakšickém ze Zástřizl (+ 1614). I přes to, že se paní Alžběta podporovala rebelující stavy, nebyl jí, jakožto vdově zabaven majetek. Od roku 1633 sídlil na Buchlovickém panství syn zesnulého Jiřího Zikmunda a Alžběty, Milota. Ten přestoupil během pobytu na císařském dvoře ve Vídni ke katolictví. Mezi lety 1640 – 1643 vybudoval v městečku Buchlovice nový farní kostel sv. Martina (kat. č. 5). Nový raně barokní jednolodní kostel pravděpodobně vycházel, alespoň z části, ze staršího gotického kostela stejného zasvěcení.

Poslední výraznější stavební aktivita pánů ze Zástřizl souvisí s raně barokní přestavbou zámku v Morkovicích (kat. č. 8). Probíhala patrně již v prvním desetiletí 17. století za Oldřicha Desidera Morkovského ze Zástřizl jejíž ukončení datuje erekční umístěná nad zámeckými branami do roku 1660 (obr. č. 56). Rozsah této přestavby není zřejmý, patrně souvisela s celkovou revitalizací morkovického panství značně poničeného v průběhu třicetileté války.

7. Katalog staveb

1. Boskovice

Hrad

Lokalizace: katastr města Boskovice (okres Blansko; Jihomoravský kraj)

Období: 1567 – první desetiletí 17. století

Hrad Boskovice stál od druhé poloviny 13. století na výrazném vrcholu nazývaném Zámecký kopec, který se vypíná nad údolím říčky Bělé asi 0,5 km jižně od stejnojmenného středomoravského města. Historie hradu byla od jeho založení v druhé polovině 13. století až do 40. let 16. století úzce spjata s významným moravským rodem pánů z Boskovic. První známý příslušník tohoto rodu, Jimram, na Boskovicích sídlil již roku 1222.¹ Samotné založení hradu však spadá pravděpodobně až do druhé poloviny 13. století.² Nejstarší, raně gotickou dispozici hradu z velké části překryly jeho pozdější přestavby, proto lze jeho podobu v nejstarší stavební fázi rekonstruovat jen v poměrně hrubých obrysech.

Neznámý příslušník rodu Boskoviců nechal ve druhé polovině 13. století vybudovat kolem skalnatého vrcholku Zámeckého kolce plášťovou hradbu. Na jižním obvodu této hradby pak byla zbudována palácová stavba. Doposud nebyla prokázána v raně gotické stavební fázi existence věže.³ Pravděpodobně i půdorys dnešního hradního jádra, které prošlo výraznou pozdně gotickou přestavbou v druhé polovině 15. století a později renesančně v 16. století, alespoň z části kopíruje raně gotickou situaci.

Prameny o boskovickém hradě po celé 13. století mlčí, první zmínka o něm pochází až z roku 1313, kdy jej drželi Oldřich a Archleb z Boskovic, kteří se po smrti posledního Přemyslovce Václava III. přidali k odboji proti novému českému králi Janu Lucemburskému.⁴ Boskovický hrad byl královským vojskem dobyt, ale na přímlovu českých pánů byl Arklebovi právě roku 1313 navrácen.⁵ Po těchto událostech byl poškozený hrad opraven a znovu

¹Miroslav Plaček, *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*, Praha 2001, s. 111 – 112.

²Jan Štětina, Stavební zabezpečení hradu Boskovice (okr. Blansko) ve 20. století, *Zpravodaj STOP XI*, 2009, s. 46.

³Tento typ hradů se v literatuře často označuje jako tzv. hrad plášťového typu. Viz Pavel Bolina – Tomáš Durdík, *Středověké hrady v Čechách a na Moravě*, Praha 2001, s. 194.

⁴Plaček (pozn. 1), s. 112.

⁵Štětina (pozn. 2), s. 38.

užíván pány z Boskovic. Tuto stavební činnost z druhého desetiletí 14. století však nelze v organismu hradu rozpoznat a není tedy doposud možné určit rozsah poškození, či zda Arkleb při příležitosti rekonstrukce hrad nějak stavebně rozšiřoval.⁶

K další podobně dramatické události došlo v poslední čtvrtině 14. století za bojů mezi markrabaty Joštem a Prokopem, kdy Boskovice držel vnuk výše zmíněného Archleba, Jan Ozor. Ten se postavil proti moravskému markraběti Joštovi. Markraběcí vojsko v čele s Erhartem z Kunštátu hrad roku 1389 oblehlo a dobylo, sám Jan Ozor zřejmě při obléhání zahynul.⁷ Na krátkou dobu pak Boskovice připadly do rukou markraběte Jošta, který je roku 1398 udělil veliteli markraběcího vojska Erhartovi z Kunštátu jako doživotní léno.⁸

Na přelomu 14. a 15. století tedy Erhart z Kunštátu započal opravu a poměrně razantní přestavbu hradu Boskovice. Zrekonstruoval a v nejhroženějších místech zesílil obvodovou hradbu, obzvlášť na západní straně hradního jádra vystavěl mohutný břit tvořící obranu proti vrcholku zvanému Bašta, který hrad převyšoval.⁹ K jižnímu a jihovýchodnímu obvodu jádra nechal přistavět rozsáhlý plochostropý palác, který absorboval starší raně gotický palác. Patrně velkou část vnitřního obvodu plášťové hradby již v této době zaplňovaly budovy paláců. Výjimku snad tvořila severní strana jádra, kde se pravděpodobně nacházel vstup do hradního jádra.¹⁰ Nejspíš již za Erharta z Kunštátu vznikl i parkán obíhající z větší části hradní jádro (vyjma jihovýchodní strany, kde bylo hradní jádro z větší části vystavěno na rostlé skále), přes kterou vedla vstupní komunikace do hradu.¹¹ Pravděpodobně kolem roku 1400 vzniklo pod hradním jádrem také předhradí.¹²

Roku 1424 patrně dobyla boskovický hrad husitská vojska. Po korunovaci roku 1458 daroval nový český král Jiří z Poděbrad boskovické panství Vaňkovi Černoorskému z Boskovic (na Boskovicích sídlil mezi lety 1458 – 1465), čímž se Boskovice dostaly opět do

⁶ Štětina (pozn. 2), s. 38.

⁷ Plaček (pozn. 1), s. 112.

⁸ Štětina (pozn. 2), s. 38.

⁹ Na vrcholu Bašta ležícím asi 250 m západně od dnešní zříceniny hradu Boskovice vzniklo snad již na konci 13. století předsunuté opevnění a existovalo zde nejpozději do 15. století. Někteří badatelé zbytky zdí a valů na tomto vrcholu interpretovali jako starší polohu boskovického hradu. Tento „starý“ boskovický hrad měl pak nahradit během 15. století „nový“ boskovický na výhodnější poloze. Viz Miroslav Plaček, K problematice hradů s plášťovou zdí, *Atrchaologia historica* 7/82, 1981, s. 335 – 351; Bohumil Samek, *umělecké památky Moravy a Slezska*, Praha 1994, s. 110; Plaček (pozn. 1), s. 111 – 115. Dnes badatelé od této interpretace upouštějí. Zbytky opevnění na vrcholu bašta tedy interpretují jako pozůstatky předsunutého opevnění na tomto vyvýšeném vrcholu. Viz Jan Štětina, Hrad Boskovice kolem roku 1400, *Dějiny staveb*, 2004, s. 37.

¹⁰ Štětina (pozn. 9), s. 45.

¹¹ Plaček (pozn. 1), s. 113.

¹² Štětina (pozn. 9), s. 44.

držení svých zakladatelů.¹³ Vaňek Černohorský, sídlící na hradě v Letovicích, pravděpodobně započal rozsáhlou pozdně gotickou přestavbou boskovického hradu, která pokračovala i v po zbytek druhé poloviny 15. století a vyvrcholila v prvních desetiletích 16. století. První pozdně gotická stavební fáze přestaveb zahájená Vaňkem probíhala nejspíš i za jeho syna Václava (na Boskovicích sídlil mezi lety 1465 – 1482). Tato výstavba se pravděpodobně dotkla starších paláců hradního jádra podél obvodu nádvoří a prostorové dispozice starších paláců z doby Kunštátů.¹⁴

Václav Černohorský zemřel roku 1482 a panství s hradem zdědil jeho syn Jaroslav, který sloužil ve službách Matyáše Korvína. Avšak roku 1485 byl za neprokázané spiknutí proti uherskému králi popraven ve Vídni. Po této události se páni z Boskovic distancovali od Korvínovy politiky.¹⁵ Po předčasné smrti Jaroslava zdědil Boskovice jeho mladší bratr Ladislav (na Boskovicích sídlil mezi lety 1518 - 1520), který původně zastával úřad olomouckého kanovníka, po bratrově smrti se vzdal církevních úřadů a započal spravovat rodinné panství. Ladislav přesídlil do města Moravská Třebová a započal tam s výstavbou nákladného renesančního zámku,¹⁶ avšak výrazně stavebně upravil i staré rodové sídlo v Boskovicích.

Oproti zámku v Moravské Třebové, kde se již uplatňovala renesance, byla Ladislavova výstavba na Boskovicích ještě v intencích pozdní gotiky, která odkazovala na starobylost boskovického hradu a samotného rodu Černohorských z Boskovic. Za Ladislava došlo k vysunutí části paláce za prostor plášťové hradby z přelomu 14. a 15. století, dále byl zbudován pozoruhodný sál lichoběžníkového půdorysu v jihozápadním paláci. Tuto prostoru ukončovala tři pole obkročné klenby s vyžlabenými žebry vystupujícími přímo ze zdi sálu. Klenbu ukončovali zřejmě svorníky s heraldickými vývody. I když se dochoval jen jeden svorník s heraldickým vývodem pánů z Vlašimi (dvojice husích hlav), náležející Johance z Vlašimi, matce Václava Černohorského a babičce Ladislava.¹⁷ Lze však předpokládat, že

¹³ Plaček (pozn. 1), s. 113.

¹⁴ Jan Štětina, Stavební vývoj velkého sálu hradu Boskovic, in: Helena Dáňová – Helena Mezihoráková – Dalibor Prix (edd.), *Artem ad vitam – kniha k poctě Ivo Hlobila*, Praha 2012, s. 326.

¹⁵ Petr Čornej – Milena Bártlová, *Velké dějiny země Koruny české 1437-1526*, VI, Praha 2005, s. 463.

¹⁶ Štětina (pozn. 14), s. 326.

¹⁷ Architektonické řešení tohoto sálu s obkročnou klenbou a erbovními svorníky by se logicky dalo spojit s Vaňkem Černohorským z Boskovic (na Boskovicích 1458 – 1465), manželem Johanky z Vlašimi. Je také vysoce pravděpodobně, že tento sál byl za Vaňka nebo snad i jeho syna Václava přestavován, avšak finální verze s výše popsaným klenebním řešením a pravděpodobnou erbovní galerií je dílem Ladislava. Viz podrobně k tomuto sálu Jan Štětina: Jan Štětina, Několik poznámek architektury Ladislava z Boskovic, *Historická Olomouc* XVII, 2009, s. 251 – 267; Štětina (pozn. 14), s. 315 - 332, zvláště 325 – 327.

obdobně byly řešeny i další svorníky tohoto sálu a tvořily tak erbovní rodovou galerii.¹⁸ Svou reprezentativností byl tento sál snad podobný souboru tří obdobných prostor (zvláště tzv. rytířskému sálu) vybudovaných Ctiborem Tovačovským z Cimburka na hradě Buchlově, jejichž vznik lze řadit, obdobně jako na Boskovicích, do 80. a 90. let 15. století (viz kapitola č. 3).¹⁹

V poslední čtvrtině 16. století vznikly také rozměrné arkýře vyčnívající z palácových staveb a hradní jádro zpevnily ze všech stran mohutné pilíře.²⁰ Výstavba na Boskovicích pokračovala i po Ladislavově smrti roku 1520 za držení panství jeho synem Kryštofem. Nepochybně i Kryštof pokračoval ve výstavbě rodového hradu, završení této výstavby snad datuje letopočet 1547 na výpadové brance s goticko-renesanční profilací. Téhož roku Kryštof ve finanční tísní prodal boskovický hrad nobilitovanému důlnímu podnikateli Šimonu Ederovi ze Štiavnice.²¹ Ederové drželi hrad s městem až do roku 1567, kdy je syn Šimona Vít prodal Jarošovi Morkovskému ze Zástřizl.²²

Jaroš Morkovský započal v poslední třetině 16. století s celkovou renesanční přestavbou boskovického hradu, v této výstavbě pokračovali i jeho následovníci a ta se protáhla až do prvních dvou desetiletí 17. století. Během této doby proměnili Zástřizlové starý gotický hrad na renesanční zámek. Stavební zásahy provedené za držení hradu Jarošem Morkovským jsou ze zástřizlovské výstavby nejlépe dochované. V té době nechal stavebník renesančně přestavět a rozšířit západní bránu hradu a na východě zvětšil prostor předhradí, které ohradil nový pás opevnění s mohutnou polygonální baštou.²³ V hradním jádře vznikl rozměrný severní palác (obr. č. 4), který byl bohužel po roce 1730 užíván jako kamenolom a téměř zanikl. Vybavení tohoto paláce lze částečně rekonstruovat z poměrně rozsáhlého souboru renesančních kamenosochařských soch s erby a iniciály stavebníků, tedy Morkovských ze Zástřizl.²⁴

Nejlépe dochovanou stavbou odkazující na renesanční přestavbu Zástřizlů je tedy západní brána (obr. č. 5, 6, 7). Tuto v jádru pozdně gotickou stavbu nechal Jaroš Morkovský

¹⁸ Podle Jana Štětiny byla tato klenba vybavena minimálně čtyřmi svorníky. Viz Štětina (pozn. 14), s. 326.

¹⁹ S rytířským sálem na hradě Buchlově lze ten na Boskovicích spojuje také užitím klenebních svorníků s erby moravských šlechtických rodů. Z Boskovic je znám pouze jeden svorník se supí hlavou, tedy erbem pánů z Vlašimi, zda byly obdobně řešeny i ostatní klenební svorníky sálu, tedy zda vytvářeli rodovou galerii obdobně jako na Buchlově, není jasné.

²⁰ Štětina (pozn. 14), s. 328.

²¹ Ederové vlastnili stříbrné doly u Rýmařova. Miloš Stehlík, *Boskovice*, Praha 1967, s. 10.

²² Plaček (pozn. 1), s. 114.

²³ Ibidem.

²⁴ Štětina (pozn. 2), s.

doplnit válcovou hláskou s klíčovými střílnami a samotný vstup a novým renesančním portálem s bosováním. Bránu s hláskou zakončuje atika tvořící cimbuří, které sestává z volutových stínků a s diagonálně natočenými věžičkami ve výhledech (obr. č. 7). Obdobně řešená atika se nalézá na části paláce nedokončeného renesančního zámku Nové Zámky u Nesovic (obr. č. 8), které od roku 1575 vlastnili příbuzní Jaroše Morkovského bratři Zikmund a Jindřich Prakšičtí ze Zástřizl.²⁵ Zámek drželi jen do roku 1589 a pravděpodobně se na jeho dokončení nijak aktivně nepodíleli.²⁶

Ostění půlkruhovitě ukončeného vstupního portálu brány tvoří poměrně masivní bosování s výrazným klenákem v ose. Nad záklenkem portálu je umístěn profilovaný překlad s dvojicí nápisových kartuší s rozvinutými rollwerky. Uprostřed plochy překladu je ve vavřínovém věnci erb Morkovských ze Zástřizl s přilbou a bohatě rozvinutým klenotem (obr. č. 11). Kartuše obsahují jméno stavebníka, tedy Jaroše Morkovského a datum 1568, tedy nejspíš rod dokončení přestavby brány. Texty v kartuších jsou psány frakturou. Přepis textu levé desky: LETHA PANIE 1 . 5 . 6 . 8 . / WSSECZKU SWAU WIECZ PANU BOHU PORAU CZIM. / JAROSS MORKOWSKY Z ZASTRIZL. / A NA BOSKOWICZICH. ET . C. (obr. č. 9). Pravá nápisová deska: ZDALIZ MAUDROST NEWOLA A OPATR NOST NE / WYDAWA HLASU SWEHO NA WISOKYCH WRSSICH STOGICI U / BRAN ZAMKOWYCH MLUWY RZKAUCZY O MUZIJ K WAMŤ WO / LAM A HLAS MUOY K SYNUOM LIDSKYM SROZUMIEGTE PRO / STIJ OPATR NOSTI A NEMAUDRZIJ POZORUGTE. ET . C. (obr. č. 10).

Na východní straně hradního komplexu byla patrně od konce 60. let 16. století vybudována hradba s polygonální baštou se třemi patry střílen. Hradní jádro pak doplnil mohutný severní palác, jehož výstavbou započal snad již Jaroš Morkovský. Výstavba

²⁵ Ladislav Hosák, *Historický místopis země Moravsko-Slezské*, Praha 2004, s. 285.

²⁶ Renesanční zámek nové Zámky u Nesovic (Brno - venkov; Jihomoravský kraj) nechal vystavit roku 1561, jak alespoň hlásá nápisová deska nad vstupním portálem zámku, rytíř Závíš z Víckova. Původně tuto stavbu nejspíš zamýšlel jako čtáčkřídly zámek, podařilo se uskutečnit však jen dvě jednopatrová křídla s hranolovou věží. Palác i věž ukončuje atika. Stínky atiky se několikrát proměňují, východní křídlo a severní průčelí zakončují rozeklané útvary tzv. vlaštovčích ocasů. Na zbylé části severního křídla a věži jsou stínky vyvedeny do tvarů volut, které jsou k sobě zrcadlově otočeny a tvoří tak jakési cimbuří, ve výhledech tohoto cimbuří se pak nalézají malé věžičky. Tyto útvary se nejvíce podobají stínkům atiky užitých na severní bráně boskovského hradu. Roku 1569 Nové Zámky s panstvím odkázal svému bratru Přemkovi z Víckova. Přemek panství prodal roku 1575 bratřím Jindřichovi a Zikmundovi Prakšičkým ze Zástřizl na Buchlově. Bratři však toto panství roku 1580 odprodávají Martínkovským z Rozseče. Je tedy nepravděpodobné, že se na Nových Zámkách Zástřizlové nějak stavebně prosadili. Po zbytek 16. a celé 17. století se majitelé tohoto sídla rychle střídali, tento stav nebyl příznivý pro další větší stavební činnost a dokončení zámku. Největší stavební aktivitou tedy Nové Zámky u Nesovic prošly v 60. a v první polovině 70. let 16. století. Ladislav Hosák, *Místopis země Moravsko-slezské*, Praha 2004, s. 258. Není však jasné, zda se na Nových Zámkách Zástřizlové nějak stavebně podepsali. Viz ke stavební historii renesančního zámku Nové Zámky u Nesovic: Jaroslav Petruš, *Nové Zámky u Nesovic*, Brno 1969; Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska J/N*, Praha 1999, s. 663 – 664.

severního paláce se však protáhla pravděpodobně až do počátků 17. století, čemuž napovídají renesanční kamenosochařské skulptury nalezené na hradě opatřené iniciálami stavebníka, na jednom fragmentu, snad původně součást okenního či dveřního ostění, s iniciálami WMZ. Tyto iniciály patřily buď Václavovi st. Morkovském ze Zástřizl (1554 – 1600) nebo jeho synovci Václavovi ml. Morkovskému ze Zástřizl (1600 – 1634). Pravděpodobně však iniciály náleží Václavovi st., jelikož množství fragmentů kamenosochařských skulptur nalezených na boskovickém hradě opakovaně nese erb Zástřizlů a iniciály stavebníků, a to především Václava st. a jeho ženy Kunky z Korotína (obr. č. 12, 13, 14, 15, 16). Tyto kamenosochařské skulptury jsou provedeny v opuce a spojuje je také velmi kvalitní provedení. V tomto případě by se snad dalo uvažovat o podílu na, alespoň na části, těchto kamenosochařských skulptur dílnou Mistra náhrobku Václava Berky z Dubé a Lipého,²⁷ která se kolem roku 1600 podílela na vytvoření monumentální náhrobku Václava st. Morkovského a jeho ženy Kunky z Korotína v boskovickém farním kostel sv. Jakuba Většího. Popisovaný severní palác byl bohužel v 18. století využit jako zdroj kamene, ale množství dochovaných fragmentů renesančních kamenosochařských skulptur nalezených na hradě v Boskovicích²⁸ a s velkou pravděpodobností pocházejících z budovy severního paláce vykazuje vysokou kvalitu provedení. Tyto fragmenty tedy ukazují na výstavnost a nákladnost, se kterou byl tento palác stavěn.

Vrcholem zástřizlovské výstavby byl patrně arkádový altán, z něhož se dochoval zbytek podnože v severovýchodním nároží severního paláce. Snad z něj pochází část sloupu uložená dnes v hradním lapidáriu (obr. 17). Altán je znám pouze z ikonografie (obr. 18, 19), podobný, doposud existující objekt se nalézá na zámku v Náchodě. Jednotlivé palácové stavby hradního jádra pak scelila atika, která zakrývala pultové střechy budov paláců. Obdobně bylo řešeno i jižní palácové křídlo na buchlovském hradě, kde atika sjednotila a zmonumentalizovala toto průčelí. Představu o podobě pozdně renesančních Boskovicích si můžeme udělat prostřednictvím z vyobrazení hradu, kde vynikne kromě horizontálně scelené výšky palácových staveb také věžice zakončené renesančními helmiovými báními.²⁹

Renesanční zástřizlovskou výstavbu na Boskovicích vznikala tedy v delším časovém horizontu druhé poloviny 16. století až pravděpodobně do prvního desetiletí 17. století.

²⁷ Viz Helena Myslivečková, *Mors ultima linea rerum*, Olomouc 2013, s. 199 – 222.

²⁸ Tyto fragmenty architektonických skulptur jsou dnes uloženy v lapidáriu hradu Boskovice.

²⁹ Za laskavé poskytnutí četných informací a konzultace o renesančním vývoji boskovického hradu děkuji Mgr. Janu Štětinovi.

Přestavbu hradu zahájil Jaroš Morkovský roku 1568 přestavbou západní brány a současně pravděpodobně budoval východní opevnění s polygonální baštou. S vybudováním tohoto opevnění souvisela patrně také výstavba hospodářských budov přistavených k vnitřnímu obvodu hradby. Jaroš pravděpodobně započal i stavbu severního paláce, který nahradil starší pozdně gotický palác vystavěný Černožskými z Boskovic. Takto nákladná a monumentální úprava hradu nepochybně přesáhla až do prvních desetiletí 17. století. Výstavba tedy probíhala i za držení Boskovic Jarošovým synem Václavem st., který na nich sídlil do své smrti roku 1600. Poté zde seděl Václavův bratr Bohuš a od roku 1612 jeho syn Václav ml. Po vypuknutí stavovského povstání a následně třicetileté války se byla patrně stavební aktivita na Boskovicích utlumena.

Boskovický hrad byl později kolem roku 1670 za držení Dietrichštejnů barokně přestavěn.³⁰ Tato přestavba byla pravděpodobně poměrně nákladná a značně se podepsala na konečné podobě hradu. Docházelo například i k výměně starších ostění portálů, ať už gotických či renesančních za barokní. V této době vznikly také rozměrné hospodářské budovy v před západní zástřizlovskou bránou. Od roku 1730 byl boskovický hrad z větší části neobýván a jeho části, hlavně zástřizlovský severní palác posloužili generacím za kamenolom. Zřícenina boskovického hradu byla v 80. letech 20. století značně necitelně restaurována, kvůli těmto zásahům byli značně poškozeny zbytky zástřizlovského severního paláce.³¹

Literatura: Stehlík 1967; Stehlík 1969; Stehlík 1970; Plaček 1981, s. 335 – 351; Samek 1994, s. 111 – 112; Plaček 2001, s. 111 – 115; Štětina 2004, s. 37 – 46; Štětina 2007, s. 49 – 52; Štětina 2009, s. 46 – 59; Štětina 2012, s. 315 – 332; Štětina 2015, s. 26 – 27.

³⁰ Stehlík (pozn. 21), s. 23.

³¹ Štětina (pozn. 2), s. 46.

2. Boskovice – farní kostel sv. Jakuba Většího

Kostel

Lokalizace: Boskovice; Masarykovo náměstí (okres Blansko; Jihomoravský kraj)

Období: 1600 - 1602

První zmínka o farním kostele sv. Jakuba Většího v Boskovicích pochází z roku 1346. S rozšiřováním starého kostela započal pravděpodobně již roku 1458 Vaňek Černoهورský z Boskovic. Největší stavební aktivita však probíhala za Vaňkova syna Václava (držel Boskovice mezi lety 1465 – 1482) a později i za Václavova syna Ladislava (na Boskovicích mezi lety 1485 – 1520). Za Václava nejspíš vzniklo halové trojlodí chrámu s dlouhým polygonálně uzavřeným kněžištěm a severní hranolovou věží. Z dokumentovaných finančních darů z let 1491 – 1523 probíhaly v této době práce především na trojlodí. Trojlodí s presbytářem nebylo až do přestavby kostela mezi lety 1670 – 1679 zaklenuto. Západní a severní portály pak vznikly v druhé čtvrtině 16. století, na jejich vytvoření se podílel brněnský kameník Mert Hübl. Ve 30. letech 16. století pak bylo pravděpodobně dokončeno i zastřešení chrámových prostor. Roku 1566 kostel vyhořel při požáru města Boskovic. Obnovu krovů po požáru financovali boskovičtí měšťané, ale i nový držitel panství Jaroš Morkovský ze Zástřizl. Nové zastřešení mělo tvar gotické stanové střechy s lucernou na špici. Zastřešení bylo pravděpodobně obdobně i před požárem kostela. Tento stav je však znám pouze z ikonografie 18. a první poloviny 19. století, při novogotické přestavbě chrámu 1845 – 1847 byl starý stanový krov nahrazen nízkou pultovou střechou.¹

Stavební aktivity Morkovských ze Zástřizl se soustředily nejen na boskovický hrad, ale i na nedaleké město Boskovice. Jaroš Morkovský nechal vybudovat v místním farním kostele sv. Jakuba Většího rodové pohřebiště. První zde byl uložen předčasně zesnulý syn Jaroše Morkovského, Proček (1555 – 1579). Později následoval Jaroš Morkovský (+ 1583) se svojí ženou Johankou Drnovskou z Drnovic (+ 1589) a i další majitelé boskovického panství z řad Morkovských ze Zástřizl. Nejpozoruhodnější sepulkrální památkou je patrně mramorový

¹ Nejnověji se věnovali stavebnímu vývoji kostela sv. Jakuba v Boskovicích: Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska A/I*, Praha 1994, s. 103 – 107; Petr Kroupa, Farní kostel sv. Jakuba Většího v Boskovicích, in: Kaliopi Chamonikola (ed.), *Od gotiky k renesanci, výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400 – 1550*, Sv. 2, (kat. výst.), Brno 1999, s. 89 – 90; Jan Štětina, Boskovice. K významu rodového sídla v době Ladislava z Boskovic, *Dějiny a současnost*, 9/2015, s. 27.

náhrobek Václava st. Moravského ze Zástřizl (+ 1600) a jeho ženy Kunky z Korotína vytvořený nejspíš dílnou Mistra náhrobku Václava Berky z Dubé a Lipého.²

Rodové pohřebiště nechal vybudovat i o generaci starší příbuzný Morkovských ze Zástřizl, Jan Ždánský ze Zástřizl v jihomoravském městečku Buchlovice (kat. č. 4). Sepulkrální památky buchlovských Zástřizlů se dochovaly, oproti Boskovicím, pouze zlomkovitě a nejsou uloženy na svém původním místě (kat. č. 4). Boskovické náhrobní monumenty ty v Buchlovicích daleko předčí náročností provedení i kvalitou.

Morkovští ze Zástřizl patrně nijak výrazně do architektury chrámu sv. Jakuba Většího nezasáhly. Jedině Václav st. Morkovský nechal snad ještě za svého života navýšit severní věž kostela. Stavební práce však byly dokončeny až po jeho smrti roku 1602, na což také odkazuje nápisová deska umístěná vedle hrotitého okna věže, přepis textu desky podle Jaroslava Bránského: „*LETA PANIE 1.6.0.0. ZA DRZENI STATKV / BOSKOWSKEO VROZENEHO A STATENCEO RI / TIRE PANA WACLAWA MORKOWSKEHO Z. / ZASTRIZL A PANI KVNKI Z KOROTINA / TATO WEZW POWYSSENA A DOKO / NANA NA MÍSTO LETA 1.6.0.2.*“³ Kostel sv. Jakuba Většího roku 1772 vyhořel a věž byla patrně snížena.⁴ Do dnešní doby se tedy dochovala jen část věže zástřizlovské dostavby věže z počátku 17. století.

Stavební činnost probíhala v boskovickém kostele ještě roku 1612 za držení panství Václavem ml. Morkovským ze Zástřizl. Jednalo se patrně jen o rekonstrukci presbytáře, do struktury kostel patrně nebylo nijak zasahováno.⁵

Literatura: Samek 1994, s. 103 – 107; Riebl – Šafránek 1998, s. 25 - 26; Kroupa 1999, s. 89 – 90; Bránský 2008; Myslivečková 2013; Štětina 2015, s. 26 – 27.

² Sepulkrálním památkám v boskovickém kostele sv. Jakuba Většího se nepodrobněji věnovala historička umění Helena Myslivečková. Viz Helena Myslivečková, *Mors ultima linea rerum*, Olomouc 2013.

³ Jaroslav Bránský, *Čtyři z Boskovic*, Blansko 2008, s. 88.

⁴ Přemysl Reibl – Pavel Šafránek, *Sakrální stavby okresu Blansko*, Adamov 1998, s. 25.

⁵ Samek (pozn. 1), s. 104.

3. Buchlov

Hrad

Lokalizace: katastr městyse Buchlovice (okres Uherské Hradiště; Zlínský kraj)

Období: 1545 – 1564; 1602 - 1614

První písemná zpráva o buchlovském hradě pochází z roku 1299, kdy na něm sídlil královský lovcí Albrecht ze Zdounek. Tento Albrecht pak v jiné listině z roku 1301 osvědčuje vyměření hranic mezi buchlovským a velehradským panstvím k roku 1277.¹ Funkce královského lovcího dokazuje, že Buchlov byl již od svých počátků správním centrem zeměpanského loveckého revíru se soudní mocí (tzv. loveckým právem) pro oblast Chřibů a jejich jihovýchodního předhůří.² Buchlov společně s hrady Brumovem a Lukovem či například s městem Uherským Hradištěm tvořily královskou mocenskou oporu na nestabilní moravsko-uherské hranici. Tyto objekty hrály důležitou roli při kolonizaci a hospodářské stabilizaci jihovýchodní Moravy v druhé polovině 13. století.³

Výstavba Buchlova spadá patrně až k polovině 13. století.⁴ Jeho nejstarší pozdně-románskou dispozici tvořil dvoupatrový obdélníkový palác, k němuž od jihu přiléhala budova brány ústící původně do parkánu obíhajícího část hradního jádra. Po polovině 13. století byla vystavena v prostoru hradního jádra na ose východ-západ dvojice hranolových věží. Dispozičně se Buchlov nejvíce blížil hradu Neulengbach u Sankt Pölten v Dolním Rakousku založeném roku 1189.⁵ V 70. letech 13. století byl severozápadní straně hradního jádra vybudován nový palác, který svou hmotou uzavřel hradní nádvoří.⁶ Dle dochovaných jehlancových konzol či klenebních přípor uložených v hradním lapidáriu lze uvažovat o

¹ Miroslav Plaček, *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*, Praha 2001, s. 142.

² Jiří Kohoutek, *Hrady jihovýchodní Moravy*. Zlín 1995, s. 20.

³ S kolonizací jihovýchodní Moravy souvisely i hrady: biskupský hrad Engelsberk (založen 1256); patrně i hrad Bánov u Uherského Brodu (založen v polovině 13. století); biskupský hrad Šaumburk u Rajnochovic (ze třetí čtvrtiny 13. století); královský hrad Uherský Ostroh (první zmínka z roku 1286, výstavba hradu je však spojována s Přemyslem Otakarem II.). Kohoutek (pozn. 2), s. 27 – 116.

⁴ Důkaz o činnosti velehradské stavební huti podává především pas s obloučkovým vlysem, druhotně umístěný v přízemí paláce v tzv. hradní kuchyni. Po dokončení výstavby velehradského kláštera se pravděpodobně kameníci a zedníci této hutě podíleli na nejvýznamnějších stavebních podnicích na jihovýchodní Moravě poloviny a třetí čtvrtiny 13. století. Zeměpanské hrady: Brumov, Buchlov a Lukov, kostel ve Vracově u Kyjova. Miloslav Pojsl, *Příspěvek k problematice stavební huti ve 13. století na Moravě*, Cisterciáci na Moravě. Sborník k 800. výročí příchodu cisterciáků na Moravu a počátek Velehradu, Olomouc 2006, s. 255.

⁵ Plaček (pozn. 1), s. 143.

⁶ Radim Vrla, Poznámky ke stavebnímu vývoji severního traktu jádra hradu Buchlova. *Průzkumy památek* XIX, 2012, s. 206.

vybavení paláce arkádovou chodbou.⁷ Nejpozoruhodnější a také nejlépe dochovanou prostorem z této stavební etapy je hradní kaple vystavěná nad pozdně-románskou bránou v úrovni prvního poschodí.⁸ Architektonický zjev kaple odkazuje k vrcholné gotice pražského dvorského okruhu, její výstavba bývá spojována s pražskou dvorskou hutí podílející se na výstavbě kostela sv. Salvátora v Anežském klášteře z počátku 70. let 13. století či Staronové synagogy ze třetí čtvrtiny 13. století.⁹ Samotná výstavba kaple se pravděpodobně protáhla do 80. let 13. století.¹⁰

Ve 14. století na Buchlově pravděpodobně neprobíhala významnější stavební činnost. Z této doby máme pouze informace o hradních purkrabích v listinách moravských markrabat.¹¹ Z čehož lze usuzovat, že Buchlov byl patrně po celé 14. století markraběcím majetkem, až roku 1406 přešel do zástavního držení.¹² Snad v souvislosti s husitskými válkami vznikla parkánová hradba okolo hradního jádra.¹³ Od roku 1467 drželi hrad páni z Landštejna, za jejichž zástavního držení došlo mezi lety 1468 – 1470 k značnému poškození hradu vojskem uherského krále Matyáše Korvína.¹⁴ Kriticky poškozeno bylo palácové křídlo zbudované v 70. letech 13. století a k němu přiléhající východní věž vystavená po polovině

⁷ Kohoutek (pozn. 2), s. 19; Vrla (pozn. 6), s. 205.

⁸ Jiří Kuthan, *Česká architektura v době posledních Přemyslovců: města, hrady, kláštery, kostely*, Vimperk 1994, s. 85.

⁹ Architekturu buchlovské vrcholné gotické kaple se nejpodrobněji zabývali: Václav Mencl, *Vývoj středověkého portálu v českých zemích*, Zprávy památkové péče XX, 1960, s. 119; Jaroslav Petrů, *Raně gotická kaple na hradě Buchlově*, *Monumentorum tutela V*, 1969, s. 341 – 354; Kuthan (pozn. 8), s. 84 – 85; Kohoutek (pozn. 2), s. 19; Dobroslav Líbal, *Katalog gotické architektury v České republice do husitských válek*, Praha 2001, s. 48; Plaček (pozn. 1), s. 142.

¹⁰ Líbal (pozn. 9), s. 48.

¹¹ Zdeněk Pokluda, *Hrad Buchlov za vlády zástavních pánů, Slovácko XXXIII - XXXIV, 1991 - 1992*, s. 56.

¹² 1406 – 1422 Lichtenštejnové, 1422 Zikmund Lucemburský, 1422 – 1431 Stibor z Stibořic, 1437 Petr Roman z Vítkovic, 1437 – 1464 Papákové z Mošnova, roku 1464 v držení Jiřího z Poděbrad, 1465 – 1466 Bratři z Vajtmile. *Ibidem*, s. 56 – 61.

¹³ Císař Zikmund Lucemburský získal roku 1422 Buchlov od Lichtenštejnů výměnou za městečko Podivín. Obdobné převody proběhly u šternberských hradů Starý Světlov a Veselí nad Moravou či hradech Střílkách a Cimburku u Koryčan. Zikmund Lucemburský tak protihusitské pevnosti. Takže k vybudování zmíněného opevnění mohlo dojít po roce 1422. *Ibidem*, s. 57.

¹⁴ Doposud nebyla uspokojivě vyřešena otázka datace dobývání Buchlova. Josef Alexander Dunder ve svém průvodci po Buchlově z roku 1868 dobývání hradu klade do roku 1470: „*Za držení Buchlova Janem Kunou z Kunštátu* (Jan Kuna z Kunštátu Buchlov nikdy nedržel, z rodu Kunštátů jej držel Jan Boček mezi lety 1478 – 1480) ...*byl dobýván, jak to osvědčuje se při rukopisném spisu: Život Josefův od Matěje Supa I. 1470 kde stojí toto skončení: Tak se dokonaly řeči dvanáct patriarchův třetí pondělí od velké noci, kdy Buchlova dobývali léta páně Tissiczieho Cztyrsteho (sedm) dassateho Matěj z Nového města, řečený Sup...*“. Josef Alexander Dunder, *Buchlov hrad, s vytknutím míst, v nichž památka svatých Cyrila a Metoděje se zachovala*, Praha 1868, s. 26 – 27. Pozdější badatelé kladou dobýtí Buchlova do roku 1468, opírají se o výsledky archeologického výzkumu PhDr. Jiřího Kohoutka, který proběhl roku 1986. Jiří Kohoutek, *Výzkum středověkých hradů v oblasti Vizovických vrchů*, *Archaeologica historica XI*, 1986, s. 201 – 219; Jiří Kohoutek, *Hrady jihovýchodní Moravy*, Zlín 1995, s. 20; Miroslav Plaček, *Hrad Buchlov*, in: Kaliopi Chamonikola (ed.), *Od gotiky k renesanci, výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400 – 1550*, Sv. 2, Brno (kat. výst.), Brno 1999; Plaček (pozn. 1), s. 143.

13. století. V důsledku poškození se celá čelní zeď tohoto traktu sesula.¹⁵ Dobývání poškodilo i křehkou architekturu vrcholně gotické kaple nad pozdně-románskou bránou. V tomto případě, ale nebyly následky patrně tak dramatické jako u severozápadního palácového křídla.

Rekonstrukci poškozených částí hradu zahájili páni z Landštejna pravděpodobně již v 70. letech 15. století, avšak stavební práce se protáhly ještě do 80. let. Roku 1484 získal Buchlov moravský zemský hejtman Ctibor Tovačovský z Cimburka (1437 – 1494), který Buchlovu věnoval zvláštní pozornost. Patrně již z větší části opravený severovýchodní palác nově přestavil,¹⁶ z čehož se do dnešní doby dochovala pětice pozdněgotických klenutých sálů v severovýchodním paláci. Klenby těchto prostor jsou vystavěny z terakotových tvarovek a ve všech dochovaných sálech je ukončují kamenné svorníky s vytesanými erby.¹⁷ Samotné erby (většinou alianční) patří Cimburkům a jiným předním rodům a osobnostem markrabství moravského.¹⁸ Obdobně byly pravděpodobně řešeny všechny prostory v prvním patře hradního jádra, ale jejich pozdně gotickou podobu překryla přestavba z konce 16. století. Velkoryse přestavovaný hrad odkázal Ctibor Tovačovský svému synovci Adamovi z Cimburka. Podle Stanislava Kasíka s tím souvisela i rodová „galerie“ na svornících pozdně gotických sálů, ty v tomto případě plnily funkci poučení pro mladého dědice o významu vlastního rodu a rozdělení moci v markrabství moravském.¹⁹ Adam z Cimburka zdědil po smrti svého strýce v červnu roku 1494 buchlovský hrad i s panstvím. Dědictví si však dlouho neponechal a již roku 1495 jej prodal.²⁰

¹⁵ Destrukci severovýchodního palácového křídla s východní věží potvrdil i lokální stavebně-historický průzkum paláce provedený roku 2012 kroměřížským památkářem Radimem Vrlou. Vrla (pozn. 6), s. 185 – 209.

¹⁶ Ibidem s. 203.

¹⁷ Miroslav Plaček klade do této doby i zrušení vrcholně gotické kaple nad pozdně-románskou branou. Nová kaple měla vzniknout v nově budovaném severovýchodním traktu. Dnes je za prostor bývalé „cimburkovské“ kaple ztotožňována místnost tzv. malého rytířského sálu ve zmiňovaném palácovém traktu. Jedná se o obdélníkovou místnost se čtvercovým rizalitem (snad presbytář?). Plaček (pozn. 1), s. 144.

¹⁸ Popis erbů v cimburkovských sálech podle S. Kasíka. Čtveřice sálů, popisovány jsou od největšího sálu, tzv. velkého rytířského, pomlčka mezi jednotlivými rody značí alianční erb. Velký rytířský sál: z Doubravice (Kravař) – z Vlašimi, z Boskovic – z Lomnice, z Kunštátu – ze Šternberka, z Cimburka, z Pernštejna – z Lipé, ze Sovince – Krajíř z Krajku, z Lichtenštejna z Valdštejna. Malý rytířský sál (snad cimburkovská kaple? viz pozn. 23): z Cimburka z Melic, z Cimburka, vývod Adama z Cimburka. Zbrojnice: z Pernštejna, z Cimburka, erb Jana Filipce z Prostějova. První patro původní východní věže: z Cimburka. Stanislav Kasík, Znakové sborníky na hradě Buchlově. *Slovácko* XLI, 1999, 216 – 218.

¹⁹ Ibidem, s. 235.

²⁰ Pokluda (pozn. 11), s. 63.

Roku 1499²¹ předává český král Vladislav Jagellonský buchlovský hrad s panstvím do zástavního držení rytíři Petru Přibíkovi ze Zahrádky²² a jeho bratrům Václavu Šturmovi a Divišovi. Za rytířů ze Zahrádky nejspíše vznikly sedlové portálky v severovýchodním palácovém traktu, rozsah jejich stavebních aktivit však není jasný,²³ významně však rozšířili buchlovské panství o město Napajedla.²⁴ Roku 1517 umírá poslední z bratří Diviš. Buchlov s panstvím přešel na sestru bratří ze Zahrádky Annu a jejího manžela Václava ze Žerotína. Panství s hradem již drželi manželé jako svůj dědičný majetek (přešel tedy ze zástavního držení do přímého vlastnictví Žerotínů, kteří tak disponovali všemi vlastnickými právy k hradu).²⁵ Ve 20. letech 16. století zdědili Buchlov jejich synové Pavel, Jan a Václav ze Žerotína,²⁶ kteří roku 1542 rozdělili buchlovské panství na dvě části. Buchlov s přilehlými vesnicemi Buchlovicemi a Stříbrnicemi koupil za 4750 kop českých grošů jejich švagr Jan Ždánský ze Zástřizl,²⁷ který se připomíná na Buchlově již roku 1543, kdy sepsal se Žerotíny kupní smlouvu. Samotný zápis do zemských desek proběhl z neznámých příčin až v dubnu roku 1545.²⁸ Bratři ze Žerotína si ponechali město Napajedla a značný kus bývalé buchlovské domény.²⁹

V dubnu roku 1543 se poprvé tituluje jako buchlovský pán Jan Ždánský ze Zástřizl a na Buchlově,³⁰ který si jakožto příslušník méně významného vladyckého rodu Buchlova značně

²¹ Od roku 1495 do roku 1497 není jasné, kdo na Buchlově seděl. Až roku 1497 se jmenuje na Buchlově Bohuš Kostka z Postupic (bratranec v té době již zemřelého Jiříka Kostky z Postupic, na Buchlově mezi lety 1481 – 1483 – viz pozn. 18). Pokluda (pozn. 11), s. 63.

²² Od roku 1499 – 1517 byl buchlovský hrad ve vlastnictví rytířů ze Zahrádky, představitelů nižší moravské válečnické šlechty. Ibidem, s. 64 – 67.

²³ Vrla (pozn. 6), s. 197.

²⁴ Pokluda (pozn. 11), s. 65.

²⁵ Roku 1511 přenesl král Vladislav Jagellonský listinou sepsanou v Olomouci královská práva k vlastnictví hradu Buchlova s panstvím na Arkleba Trnavského z Boskovic. Arkleb mohl pomocí tohoto práva hrad vyplatit ze zástavního držení Zahrádeckých, až pak mu měl Buchlov náležet jako plné dědičné vlastnictví. I přes četná jednání se zástavními držiteli hradu nebyl úspěšný. Svá práva pak v listopadu roku 1513 převedl na Viléma z Kunštátu, roku 1515 Vilém předal tato práva svému bratru Janovi Kunovi z Kunštátu. Ani Kunštáti nebyli při jednání s Divišem ze Zahrádky (zbylí bratři byli v té době již po smrti), proto předali listinu s právy opět Arklebovi z Boskovic. Po smrti jmenovaného Diviše přešel Buchlov na Annu ze Zahrádky a Václava ze Žerotína, definitivně připadl Buchlov s panstvím jako dědičné zboží do rukou Václava ze Žerotína dne 17. ledna 1520 v Olomouci, ve které Arkleb z Boskovic přenáší listinu s dědičnými právy na Žerotína. Ibidem, s. 65 – 67.

²⁶ Ibidem, s. 68.

²⁷ Jakub Vrbas, *Ždánsko, zeměpisný a dějepisný popis*, Ždánice 2002, s. 260.

²⁸ Pokluda (pozn. 11), s. 68.

²⁹ Jednalo se o vsi v severní části Chřibských vrchů s vesnicemi: Vrbka, Lubná, Kostelany, Sušice, Kudlovice, dále si při Napajedlech podrželi ves Huštěnovice. Ibidem, s. 68.

³⁰ Syn Hynka Ždánského ze Zástřizl a Markéty z Bačkovic. Byl dvakrát ženatý, poprvé s Kunkou z Víckova, podruhé s Eliškou Helenou ze Žerotína. Z druhého manželství vzešla dcera Magdalena, provdaná za Fridricha ze Žerotína. Mužského dědice neměl. Vykonal funkci podkomořího Markrabství moravského a přisedícího

považoval. Vlastnictví takto významného sídla zvyšovalo jak jeho osobní prestiž tak i prestiž celého rodu Zástřizlů. S tím souvisí i rozsáhlá a náročná přestavba hradu, vedená od počátku snahou nového o vytvoření reprezentativního rodového sídla. Do této koncepce zapadá i výstavba bratrského sboru v blízkých Buchlovicích, který patrně od počátku stavebník zamýšlel využít i jako pohřební kapli majitelů buchlovského panství.

Jan Ždánský nejprve soustředil svoji stavební aktivitu na předhradí Buchlova (tzv. dolní hrad). Výstavbu zde snad započali již bratři ze Zahrádky (1499 – 1517) nebo Žerotínové (1518 – 1542).³¹ Je však možné, že na tomto místě vzniklo nějaké hospodářské zázemí hradu v dřívějších dobách, snad už za prvních zástavních majitelů, kteří mohli vyžadovat větší hospodářské zázemí hradu. Za držení Jana Ždánského byl prostor předhradí ohrazen hradbou s novou bránou a fortifikačními prvky. S výstavbou opevnění započal stavebník nepochybně již ve 40. letech 16. století, jistě se také protáhla do 50. či snad až 60. let 16. století.³² V nově ohrazeném prostoru předhradí postupně vznikaly hospodářské prostory. Roku 1545 zde byla vybudována dvoupatrová hospodářská stavba čtvercového půdorysu z jižní strany přiléhající k obvodové hradbě. Dataci stavby umožňuje pozdně gotický půlkruhový portál s vytesaným letopočtem 1545 a schematicky pojatou zástřizlovskou erbovní lilí (obr. č. 20). Tato hospodářská budova je tedy prvním datovaným výsledkem stavebních aktivit Jana Ždánského na Buchlově (obr. č. 21)

Jan Ždánský od 40. let 16. století směřoval výstavbu i do prostor hradního jádra. Dvě erekční desky umístěné nad dvěma vstupními portály jádra jsou datovány do roku 1547. První deska se nalézá nad půlkruhovým záklenkem jednoduše profilovaného pozdně gotického vstupního portálu, který vede na přístupové schodiště do hradního jádra (obr. č. 22 a 23). Dolní část desky obdélného tvaru má podobu renesančního kladí sestávajícího z architrávu, vlysu a římsy. Strany desky zdobí motiv vertikálně orientované vlnící se stuhy s kulovitými plody na jejím horním a dolním konci a na vnější straně dvojice pilastrů s vpadlými výplněmi dřívů. Ve vlysu je vyryt nápis v novověké kapitále: YAN . ZDANSKY . ZAST / RZIZL . NA . BVCHLO / WIE . LETHA . 1 . 5 . 4 . 6. Horní část desky tvoří segmentový záklenek,

zemského soudu. Martin Žižlavský, *Katalog epigrafických a heraldických památek na území katastru městyse Buchlovice* (bakalářská diplomová práce), Filozofická fakulta Univerzity Palackého, 2015, s. 51.

³¹ Plaček (pozn. 1), s. 144.

³² Bohužel doposud nelze určit, zda jsou hradby ohrazující předhradí Buchlova výhradně výsledkem stavební aktivity Jana Ždánského nebo jestli alespoň jejich část nepochází ze staršího období. Fortifikační prvky zato s velkou pravděpodobností byly zbudovány za Jana Ždánského. Celkově předhradí Buchlova není příliš prozkoumáno.

vyplňuje jej erbovní štít rodu Ždánských ze Zástřizl nesený po obou stranách lvy s bohatou hřívou. Buchlovská erbovní deska je výborně dochována, lze u ní doposud spatřit linky, které si kameník vyznačil pro umístění nápisu.

Výše zmíněné schodiště s gotickou profilací madel vede na terasu před hradním jádrem. Z této terasy je veden vstup do hradního jádra a také umožňovala přístup do parkánu. Terasa je výsledkem radikální přestavby vstupu do samotného hradu provedeného za Jana Ždánského. Starší brána do hradního jádra vystavěná patrně za Cimburků na konci 15. století vedla stejným směrem jako nově vzniklý zástřizlovský vstup. Starší brána byla původně posunuta více do hradního jádra. Lze předpokládat, že do té doby přístupová cesta do hradu vedla skrz parkán a přístup do samotného hradního jádra umožňoval snad padací most v místech dnešní zástřizlovské terasy.

Roku 1546 nechal Jan Ždánský upravit vstup do hradního jádra. Ten byl nově veden skrz patrový rizalit tradičně nazývaný Hodinová věž zbudovaný v místech starší cimburkovské brány. Nové schodiště na terasu před hradním jádrem neumožňovalo jinou než pěší přístup, proto i vstupní portál z roku 1547 je proporčně menší než záměrnější stará brána. Za Jana Ždánského pravděpodobně vzniklo přízemí a první patro tohoto vstupního rizalitu. Druhé patro završené cibulovitou střechou je pravděpodobně výsledkem novější přestavby.³³ Nároží rizalitu až do výše prvního patra armují mohutné kvádry. Vstupní portál a okenní otvory mají pozdně gotickou profilaci odpovídající svým provedením i jiným realizacím vzniklým za Jana Ždánského.

Ostění vstupního portálu se zaobleným záklenkem je jednoduché bez výraznějšího členění (obr. č. 24).³⁴ Nad ostěním portálu se nalézá druhá erekční deska (obr. č. 25). Základní struktury obou deskou jsou identické. Tvoří ji pravoúhlá deska s nápisovou částí a renesančním kladí v dolní části desky, na ni navazuje horní segmentová část se zástřizlovským erbem. Dolní část desky vyplňuje nápis provedený v novověké kapitále: FORTISSIMA . / TVRRIS . NOME . / DOMINI . 1 . 5 . 4 6 ., překlad nápisu: „Nejpevnější věží je

³³ Jan Sedlák, *Buchlov a Buchlovice*, Brno 1993, s. 45.

³⁴ Na vnitřním pravém ostění toho portálu je vytesán letopočet 1606. Ten s největší pravděpodobností vznikl dodatečně. Mezi lety 1600 až 1614 držel Buchlov Jiří Zikmund Praksický ze Zástřizl (viz níže), který poměrně intenzivně na hradě vyvíjel stavební činnost. Architektura s ním spojovaná však nese znaky již pozdní renesance, pravoúhlé vstupní portály a okna. Architektura spjatá s Janem Ždánským však vykazuje značnou inklinaci k pozdní gotice, což vykazuje i tento portál. Konečně ani umístění datace, tedy na pravé ostění vnitřní strany portálu nese svědčí o dataci vystavení portálu či věže. Datace 1606 v tomto případě zůstává nejasná.

jméno páně 1546“.³⁵ Horní část desky nese erbovní štítek rodu Ždánských ze Zástřizl zavinutý do vavřínového věnce. Štítek je, oproti první desce, v horní pravé a levé části zdoben rollwerky. Obdélnou nápisovou desku flankuje po stranách vlnící se stuha s kulovitými plody. Buchlovské erekční desky snad lze spojit se stylově podobnou deskou Znaty z Víckova a Magdaleny starší z Nevědomí z roku 1547³⁶ druhotně umístěné na Janově dvoře v Uhřicích.³⁷ První žena Jana Ždánského Kunka (roz. z Víckova) byla sestra Znaty z Víckova (obr. č. 26).³⁸ Navíc Znata byl nejmladším synem Arkleba II. Prusinovského z Víckova a Kateřiny ze Zástřizl, mohl tudíž využít bohatých rodinných vazeb mezi Zástřizly a vladyky z Víckova k získání kameníků na stavbu buchlovského hradu.

Do 40. let 16. století lze datovat i výstavbu nové parkánové hradby obepínající jádro hradu. Oproti parkánové zdi z 15. století byla nově budovaná hradba více posunuta od hradního jádra, společně s hradbou vznikla i trojice půlkruhových bašt chránících severovýchodní palácové křídlo. Pravděpodobně ve stejné době vznikala i hradební zeď obepínající prostor druhého předhradí. Kromě nové brány (brána na druhé předhradí však byla značně přestavěna v 17. století, nedovoluje tak poznat její stav z doby Jana Ždánského) střežila vstup na druhé předhradí věž kruhového půdorysu zvaná Andělka.³⁹ Severozápadní

³⁵ Podle zpráv se podobný text nacházel nad vstupem do věže bratrského sboru v nedalekém Uherském Brodě. Samotný sbor byl vystavěn mezi lety 1548 – 1551, věž byla vystavena roku 1570. Viz. Václav František Letochy, *Památky města Brodu Uherského*, Uherský Brod 1942, s. 13. Text nad vstupem do věže bratrského sboru: ...věž „nad dwerzmi miela napis latinsky: *Lucerna redibud meis verbum tuum domine, a opiet nadruheg stranie w yazyka morawskem: Wieže pewna gests slowo Panie, kníž se spravedlivý utíka, nebude zahanben.*“ Text je přepsán z diplomové práce Ivety Tůmové, obhájené na katedře Dějin umění FFUP v roce 2013. Iveta Tůmová, *Chrámové stavby Jednoty bratrské v Čechách a na Moravě (Diplomová práce)*, Filozofická fakulta Univerzity Palackého, Olomouc 2013, s. 59 – 60. Texty patrně vytesané na nápisových deskách se do dnešní doby nedochovaly, zanikly společně s věží v roce 1698 (sbor zanikl již roku 1644). Pozoruhodné je v těchto dvou případech srovnání věže a Božího slova. Víra stojící pevně na svých základech, tedy na Bibli je podobná pevným základům věže, která, stejně jako pevná víra poskytuje ochranu. Věž by v tomto případě mohla být i symbolem pevné víry, která se ve své správnosti a spravedlnosti vypíná k Bohu. V případě Uherského Brodu, kde měla Jednota bratrská poměrně velké zastoupení lze věž u sboru chápat také jako reprezentativní prvek ukazující význam a snad i zámožnost zdejších bratrských měšťanů. Lze také předpokládat, že tyto věže byly vybaveny na dálku jasně rozpoznatelných symbolem, reprezentující danou konfesi. V případě Buchlova není jasná výška vstupního rizalitu v 16. století. Za Jana Ždánského ze Zástřizl jistě bylo zbudováno přízemí se vstupním portálem a první patro, druhé patro je výsledkem až barokních přestaveb. Výška tohoto věžovitého rizalitu v 16. století není jasná.

³⁶ Erekcční deska – erby pánů z Víckova a Kropáčů z Nevědomí (tři lilie) s nápisem v novověké kapitále: „PAN . ZNAIA . ZWICKOWA . / 1 . 5 . 4 . 7 . / MANDALIENA . STARSSY . Z . NEWIEDOMY“ přejato z: Vrbas (pozn. 27), s. 488.

³⁷ Podle Jakuba Vrbase pocházela deska z uherčické tvrže, stojící dříve poblíž kostela. Tuto tvrž nechal Znata z Víckova nákladně opravit nebo nově vystavit. Ibidem, s. 457 – 488.

³⁸ Sedlák (pozn. 33), s. 45.

³⁹ Miroslav Plaček uvádí Andělku jako dělovou věž, viz Plaček (pozn. 1), s. 144. Buchlovská věž však byla proti vyložení dělovým věžím té doby vybavena jen slabou tloušťkou zdí. Bateriale věže poloviny 16. století měly sílu zdí prvního a druhého patra kolem pěti metrů, například v Čechách věž Mihulka na Pražském hradě z konce

stranu chránila mohutná čtyřboká bašta s původně třemi patry klíčových střílen (obr. č. 27 a 28).⁴⁰ Dendrochronologickým průzkum provedený na zbytcích dochovaného dřevěného obložení střílen bašty se její vznik datuje po roce 1550.⁴¹ Se svým téměř dvacetimetrovým prostorem tvoří jednak pozoruhodný fortifikační prvek Buchlova a zároveň jednu z největších staveb svého druhu na Moravě kolem poloviny 16. století. Za Jana Ždánského byla definitivně zrušena a přepatrována vrcholně gotická kaple nad, v té době již také nepoužívaným, pozdně-románským průjezdem. Hrotitá okna kaple byla zazděna a zdi zesíleny.⁴² Tato přestavba prostoru bývalé kaple patrně souvisela s posilováním obranyschopnosti hradu v době hrozícího tureckého nebezpečí. Jižní průčelí jádra s vystupujícím objektem zrušené kaple bylo navýšeno o atikové patro. Tímto navýšením dostal Buchlov monumentální a reprezentativnější vzhled viditelný z rovinatého kraje dolnomoravského úvalu. Jednalo se o promyšlené vytvoření kulis odrážející stavitelovo bohatství a moc, jiné části hradu, viditelné jen z okolních Chřibských vrchů a neskýtající tak efektivní pohledy, nebyly za Jana Ždánského nijak stavebně upravovány. Tyto stavební aktivity se patrně protáhly do 50. let 16. století.

Snad poslední stavební aktivitu Jana Ždánského na Buchlově byla výstavba prvního patra domu se vstupním schodištěm vedoucím k hradnímu jádru. Stavbu datuje letopočet 1558 vytesaný na vnější straně ostění okna. Na vnitřní straně bankálu okna západního průčelí budovy jsou ještě vyryty iniciály: G . Z . Z .⁴³ Pravoúhlá okenní ostění této budovy svojí jednoduchostí provedení, bez užití jakéhokoliv ornamentu či jiných ozdobných prvků, odpovídají i ostatním stavbám Jana Ždánského na Buchlově (vyjma dvou erekčních desek).

15. století nebo v Uhrách nárožní bateriové věže kláštera Bzovíku z let 1536 – 1546. Miroslav Plaček, Rondelové fortifikace pozdního středověku a raného novověku a jejich uplatnění u nás, *Historická Olomouc* XVII, 2009, s. 334. Využití těžších palných zbraní na buchlovské věži bylo možné jen v přízemí věže, kde tloušťka zdí dosahovala dvou metrů. Vyšší patra s tloušťkou zdí kolem metru dovolovala užití jen lehčích palných zbraní. Věž jistě měla plnit v době obléhání aktivní obrannou funkci, ale slabá síla zdí ji neumožňovala užití děl a ani by neodolala soustředěné dělostřelecké palbě oblehatele. Věž tak především plnila demonstrativní funkci.

⁴⁰ Na počátku 18. století byla bašta přestavěna na sýpku.

⁴¹ Radim Vrla, Stavební vývoj objektu zvaného Sýpka na hradě Buchlově, *Průzkumy památek* XXIII, I/2016, s. 145.

⁴² Podle Leopolda Berchtolda byla vrcholně gotická kaple zrušena roku 1549. Leopold von Berchtold, *Vergangenheit und Gegenwart der Herrenburg Buchlau im mährischen Marsgebirge*, Brünn 1893, s. 101.

⁴³ Iniciály G . Z . Z . někteří autoři spojují se stavebníkem budovy Janem Ždánským ze Zástřizl. Jiří Novotný – Tomáš Kyncl – Radim Vrla, Dům s tanečním sálem na Buchlově, *Průzkumy památek* XIII, II/2006, s. 116. To se však jeví jako nepravděpodobné, první iniciála G nelze spojit s prvním písmenem jména Jan. Pokud by se jednalo o iniciály Jana Ždánského zápis by spíše vypadal takto: Y(AN) nebo I(AN) . Z(DANSKY) . Z(STRZIZL). Iniciály spíše patří Janovu pozdějšímu nástupci Jiřímu Zikmundovi Prakšickému ze Zástřizl (1582 – 1614) G(EORG), G(EORGIUS) nebo G(IRZI) . Z(DANSKY) . Z(STRZIZL). Iniciály tak s největší pravděpodobností nesouvisí s výstavbou budovy.

Výstavba budovy se vstupním schodištěm probíhala nejpravděpodobněji již v roce 1546 a protáhla se až do roku 1558. Pozdější majitel Jiří Zikmund Prakšický ze Zástřizl (1582 – 1614) ji roku 1602 navýšil o jedno patro.

Jan Ždánský ze Zástřizl je naposledy zmiňován roku 1564. Z jeho manželství s Eliškou Helenou ze Žerotína vzešla dcera Magdaléna, později provdaná za Fridricha ze Žerotína.⁴⁴ Buchlovské panství se značným majetkem odkázal synovcům Zikmundovi a Jindřichovi Prakšickým ze Zástřizl. S bratry Prakšickými nelze doposud spojit žádnou výstavbu na hradě, patrně ani nebylo potřeba hrad nijak rozšiřovat.⁴⁵ První z bratří Zikmund Prakšický umírá při souboji s Janem Šemberou z Boskovic v Brně roku 1581, Jindřich Prakšický byl 25. července 1582 zavražděn na buchlovském panství. Hrad zdědil Jindřichův sotva narozený syn Jiří Zikmund Prakšický ze Zástřizl (1582 – 1614). Zprávu nad panstvím vykonával jeho strýc Václav starší Morkovský ze Zástřizl (1554 – 1600)⁴⁶ sídlící na hradě v Boskovicích (správu nad panstvím vykonával pravděpodobně mezi lety 1582 – 1600).⁴⁷ Leopold von Berchtold ve svém průvodci po Buchlově uvádí nález cihly s datem 1590. Cihla byla nalezena v polovině 19. století při demolici klenby v jedné z budov dolního hradu.⁴⁸ Jistá stavební aktivita tedy probíhala i za Václava Morkovského, pravděpodobně však byla zaměřena pouze na předhradí a měla spíše jen hospodářský charakter.⁴⁹

⁴⁴ Josef Pilnáček, *Staromoravští rodové*, Kroměříž 1930, s. 248.

⁴⁵ O rodovou reprezentaci dbal hlavně Jindřich Prakšický založením rodové portrétní galerie na Buchlově, dodnes situované na buchlovském hradě. Jedná se o dva protějškové portréty Jindřicha Prakšického ze Zástřizl a jeho manželky Kateřiny Rajecké z Mírova. Autor portrétu není znám, portréty vznikly patrně k příležitosti jejich svatby roku 1582. Protějškové portréty položily základ zástřizlovské portrétní galerie na Buchlově, dodnes se dochovalo celkem šest obrazů. Již zmiňovaný dvojportrét Jindřicha Prakšického a Kateřiny z roku 1582, dále jejich syna Jiřího Zikmunda Prakšického ze Zástřizl z roku 1598, portrét blíže neurčitého příslušníka rodu ze Zástřizl z roku 1612, dva obrazy považované za podobizny Kunhuty Prakšické ze Zástřizl (dcery Jindřicha Prakšického) a jejího manžela Bernarda Diviše Petřvaldského z Petřvaldu, vzniklé mezi lety 1620- 1622. Rodová portrétní galerie je běžným jevem u nejvyšší moravské aristokracie, v tomto případě se však jedná o členy moravského rytířského rodu. Buchlovská portrétní galerie ukazuje budování rodové reprezentace, kterou započal již Jan Ždánský ze Zástřizl nákladnou renesanční přestavbou hradu Buchlova. Blanka Kubíková, *Portrét v renesančním malířství v českých zemích*, Praha 2016, s. 227 – 247.

⁴⁶ Václav starší Morkovský ze Zástřizl, jeden z nejvýznamnějších představitelů rodu Zástřizlů. Roku 1564 koupil boskovické panství s městem a hradem, kde vytvořil sídlo této rodové větve. Zastával hodnost kráječe u dvora Rudolfa II., od roku 1587 úřad zemského soudce. Blanka Kubíková, *Kapitoly ze z ikonografie renesančního portrétu v Čechách a na Moravě (Disertační práce)*, FFUK, 2015, s. 162.

⁴⁷ Martin Holý, *Výchova a vzdělání české a moravské šlechty v 16. a v první třetině 17. století*, *Folia Historica Bohemica* XXI, 221.

⁴⁸ Berchtold (pozn. 42), s. 264.

⁴⁹ Lepšímu poznání stavebního vývoje dolního hradu brání absence celkového stavebně-historického průzkumu.

Poslední výraznější zástřizlovská výstavba na Buchlově je spojena s Jiřím Zikmundem Parakšickým ze Zástřizl.⁵⁰ Jiří Zikmund se po návratu ze svých studijních a kavalírských cest po Evropě⁵¹ pravděpodobně roku 1600 ujal správy buchlovského panství, později zastával funkci hejtmána města Uherské Hradiště.⁵² Roku 1602 slaví svatbu s Alžbětou Gedeonskou Kotvrdovskou z Olešničky. Snad k této příležitosti nechal o patro zvýšit budovu s přístupovým schodištěm k hradnímu jádru, kde byl vystavěn takzvaný taneční sál (obr. č. 29 a 30). Vstup do této prostory umožňuje mohutný pravoúhlý portál s diamantovým bosováním ostění. Na profilovaném překladu je stlačená oválná nápisová kartuš s rollwerky. Kartuš vyplňuje dvouřádkový nápis vyvedený v novověké kapitále: GEORGIVS . SGISMVNDVS . A . ZZ / STRIZL . ANNOD(OMI)NI . 1602.⁵³ Nad předkladem s nápisem je zavěšena poškozená oválná kartuš s erbem Zástřizlů, z něhož vyzařují paprsky, okraje kartuše tvoří poškozené rollwerky.

Poslední stavbou na Buchlově jednoznačně spojenou s Jiřím Zikmundem je dvoukomorový sklep vyhloubený přibližně 300 m severně pod hradem. Sklepení je dnes v dezolátním stavu, což platí i pro nápisovou desku s datací výstavby a jménem stavebníka nad vstupem do sklepení. Text na desce lze dnes jen stěží přečíst, přepis textu podle Martina Žižlavského: „*LETHA PANIE 1613 UROZENIE PAN GIRZI ZIKMUND PRARSSITZKY PAN HRADU BUCHWA A NA ZERAWITZICH GEST TENTO SKLIPEK WISTAWIEL*“.⁵⁴ Výstavba tohoto sklepení svědčí o hospodářském růstu panství.

Poněkud nejasná je atribuce čtveřice místností v prvním patře severozápadního paláce, dnes zvané jako Zástřizlovské pokoje. Tyto prostory byly původně vystavěny a

⁵⁰ Kateřina Rajecká z Mírova se po násilné smrti svého manžela Jindřicha Parakšického roku 1582 provdala za zemského písaře Viléma Zoubka ze Zdětína, patrně již roku 1593 zemřela. Kubíková (pozn. 47), s. 173.

⁵¹ Jiří Zikmund studoval na konci 16. století na univerzitě v Basileji u významného teologa a následovníka Kalvína, Theodora Bezy. Roku 1597 došlo mezi Bezou a mladým Zástřizlem k sepsání smlouvy na koupi učencovy rozsáhlé basilejské knihovny za 600 zlatých. Jiří Zikmund si knihovnu přivezl na Moravu roku 1599, nějaké knihy si chtěl Beza ponechat, Zástřizl je pak získal až po učencově smrti roku 1605. Kubíková (pozn. 47) Získané knihovny si Jiří Zikmund nesmírně považoval, jak uvádí František Hrubý ve svém souborném vydání korespondence protestantské šlechty z konce 16. a počátku 17. století v dopise číslo 237, který Jiří Zikmund psal z univerzity v Cambridgi svému perceptorovi Janu Paladiovi, kde o knihovně mluví jako o „*nejcennějším pokladu*“. František Hrubý, *Etudiants tchéques aux écoles protestantes de l'Europe occidente le á la fin du 16. et au 17. siècle*, Brno 1970, s. 344 – 345.

⁵² Pilnáček (pozn. 44), s. 249.

⁵³ V tomto sále se podle tradice odehrávalo svatební veselí novomanželů roku 1602, tomu také napovídá datace 1602 v nápisové kartuši nad vstupem. Poněkud zaráží absence jména novomanželky Alžběty Gedeonky Kotvrdovské z Olešničky a jejího rodového erbu. Poměrně honosný vstupní portál sálu s diamantovou bosáží však vypovídá o důležitosti prostory, kterou jí stavitel přikládal. V tomto případě lze uvažovat o umístění Bezovy knihovny právě v prostore tohoto sálu. Větší část knihovny si Jiří Zikmund přivedl ze svých studijních cest na Moravu roku 1599, snad do roku 1605 (rok úmrtí Théodora Bezy) měl knihovnu kompletní. Významu prostory vzniklé 1602 odpovídá také bosovaný portál sálu s nápisovou páskou s datem a jménem stavebníka.

⁵⁴ Žižlavský (pozn. 30), s. 61.

zaklenuty mezi lety 1484 – 1494 za držení hradu Ctiborem Tovačovským z Cimburka.⁵⁵ Podle Radima Vrly si přestavbu těchto prostor vynutily statické komplikace severozápadní části vnějšího průčelí traktu v první polovině 17. století.⁵⁶ Při následné rekonstrukci prostor byly sneseny staré klenby a nahrazeny trámovými stropy,⁵⁷ snad pozdně gotické portály⁵⁸ nahradila trojice jednoduchých pravoúhlých portálů se zástřizlovskými erby v nadpraží. První portál nese v erbu vytesané iniciály: J . Z ., druhý zdobí pouze zástřizlovský erb bez iniciál, třetí provedením totožný portál nese v erbu iniciály: N . Z . a dataci 1629. Stylové provedení dveřních ostění je identické, vznikly tedy pravděpodobně ve stejné době. Problém představuje určení jejich objednavatele. Iniciály JZ vyryté v erbu prvního ostění odpovídají Jiřímu Zikmundovi. Na epigrafických památkách spojených s Jiřím Zikmundem je však jeho jméno uvedeno buď latinsky *GEORGIVUS* (vstup tanečního sálu) nebo česky *Girzy* (podle přepisu erekční desky nad sklepením nebo podle nápisové desky v kostel sv. Martina v Buchlovicích), popřípadě iniciály s bankálu domu se vstupem k hradnímu jádru GZZ. V tomto případě nelze portály s Jiřím Zikmundem přímo spojit, ale ani stoprocentně vyloučit. Poslední portál s iniciály v NZ a s datací 1629 nelze spojit konkrétní osobou. Vytesané číslice datace nerespektují plně ohraničení erbu a jejich vsazení do jeho plochy je poněkud nesourodé, mohly být tedy vepsány do erbu později. Iniciala N by mohla být zkomolená či nedopsaná iniciala M. Jednalo by se o iniciály Miloty ze Zástřizl (1609 – 1644), syna Jiřího Zikmunda. Tomu bylo k roku 1629 dvacet devět let, správy panství se ujal až roku 1633, což však nevylučuje možnost vepsání jeho iniciál do erbu portálu i dříve. Problém datace těchto prostor tedy zůstává nevyřešen. Jisté je, že vznikly za Zástřizlů. Styl portálů odpovídá přelomu 16. a 17. století, mohly však vzniknout ve čtvrtině 17. století. Objednavatelem tak byl buď Jiří Zikmund za předpokladu že iniciály JZ připadají právě jemu. V tomto případě by místnosti vznikly mezi lety 1600 – 1614. Pokud stavebníkem byl Milota ze Zástřizl⁵⁹ datace místností by spadala do roku 1629. Nebo mohly prostory být vybudovány za Jiřího Zikmunda

⁵⁵ Klenby prostor byly vystavěny z terakotových tvarovek, žebra se sbíhala do kamenných svorníků, patrně ozdobených erby moravských rodů (srovnání s doposud dochovanými cimburkovskými sály, popsány výše v textu: rytířský sál, malý rytířský sál, zbrojnice a místnosti v prvním a druhém patře východní věže). Konkrétní podoba svorníků či jiných architektonických skulptur těchto místností z konce 15. století dnes není známa.

⁵⁶ Vrla (pozn. 6), s. 207.

⁵⁷ Dnešní zastropení těchto místností je výsledkem přestavby za Petřvaldských z Petřvaldu roku 1737.

⁵⁸ Podoba ani styl starších portálů není znám.

⁵⁹ To by znamenalo zkomolení iniciály M, nikdo s iniciálou N z buchlovské větve Zástřizlů v první polovině 17. století není autorovi této práce znám.

v rozmezí let 1600 – 1614 a prostory nemusely být v plnosti dokončeny. K dokončení by pak došlo roku 1629 snad za použití staršího ostění vzniklého za Jiřího Zikmunda.

Roku 1614 Jiří Zikmund umírá, správy panství se ujímá vdova Alžběta Kotvrdovská z Olešničky. Roku 1633 sídlil na Buchlově syn Milota Prakšický ze Zástřizl, který přestoupil ke katolictví a nechal vybudovat kostel sv. Martina v Buchlovicích. Na buchlovském hradě již žádnou významnou stavební aktivitu nevyvíjel.

Literatura: Berchtold 1893; Svoboda 1934; Svoboda 1949; Petrů 1964; Petrů 1969, s. 341 – 354; Petrů 1982; Pokluda 1991 - 1992, s. 55 – 73; Sedlák 1993; Samek 1994, s. 315 – 317; Kohoutek 1995, s. 19 – 26; Kasík 199, s. 215 – 243; Plaček 2001, s. 142 – 145; Vrla 2012, s. 185 – 209; Vrla 2015; Žižlavský 2015; Vrla 2016, s. 138 – 149; Žižlavský 2018.

4. Kaple svaté Alžběty

Kaple – bývalý sbor Jednoty bratrské

Lokalizace: městys Buchlovice (okres Uherské Hradiště; Zlínský kraj)

Období: před 1549 - 1644

Kaple sv. Alžběty (obr. č. 31) stojí na okraji areálu buchlovického hřbitova rozkládajícího se na východním okraji městyse Buchlovice. Vybudována byla před polovinou 16. století jako bratrský sbor a pohřebiště držitelů buchlovického panství. Roku 1644 byl původně bratrský sbor vysvěcen na katolickou kapli sv. Alžběty. Od roku 1766 byla kaple odsvěcena, poté sloužila jako vojenský sklad nebo sýpka. Od počátku 20. století objekt chátral. Mezi lety 1948 – 1978 byla budova bývalého sboru opravena a adaptována na smuteční síň, tomuto účelu slouží dodnes.

Městečko Buchlovice bylo na počátku 16. století rozděleno mezi dva držitele (z toho ještě menší část poddaných náležela k nedalekému hradu Buchlovu).¹ Takovéto rozdělení menších vesnic nebo městeček mezi většinou méně významné vladycké rody bylo na území Moravy běžné v 15. století, ale často přetrvalo ještě do poloviny 16. století. Buchlovice byly rozděleny i nábožensky. Část městečka vlastnil katolík Jan Buchlovický z Domamyslic. Katolické vyznání v Buchlovicích již na počátku 16. století ustupovalo protestantům, konkrétně českobratrskému vyznání. Druhá část městečka náležela právě podporovateli Jednoty bratrské Jetřichovi Podstackému z Prusinovic, který držel i faru s kostelem sv. Martina. O faru s kostelem patrně příliš nedbal, svévolně odebíral farní majetek a podle stížnosti Jana Buchlovského u zemského soudu v Olomouci nechtěl buchlovickou faru osadit katolickým knězem.² Místní faru tak musel spravovat farář z nedalekých Boršic, spadajících přímo pod správu velehradského kláštera.³ Po roce 1515 pak Jetřich Podstacký držel i druhý díl městečka náležející původně Janu Buchlovickému.⁴ Podstadští drželi většinu Buchlovic až do roku 1540, kdy je prodali tehdejšími majitelům nedalekého hradu Buchlova Žerotínům,

¹ Vladimír Nekuda, *Uherskohradištsko*, Brno 1992, s. 469.

² Josef Zelinka, *Dějiny farnosti v Buchlovicích*, Buchlovice 2005, s. 6.

³ Boršický farář měl každou třetí neděli sloužit mši v buchlovickém kostele sv. Martina. *Ibidem*.

⁴ Není jasné, za jakých okolností Jetřich Podstacký z Prusinovic získal druhý díl městečka, ale od roku 1517 píše již jako jediný majitel Buchlovic. Nekuda (pozn. 1), s. 470.

městečko se tak natrvalo stalo součástí buchlovského panství. Žerotínové panství již roku 1542 prodali svému švagrovi Janu Ždánckému ze Zástřizl.⁵

Za držení Buchlovic protestantem Janem Ždánckým ze Zástřizl byla tedy pravděpodobně většina obyvatel Buchlovic již českobratrského vyznání.⁶ Jan Ždáncký držel i nedaleké ždánické panství, kde podporoval českobratrské sbory a jejich komunity⁷ a stejnou podporu věnoval také Jednotě v Buchlovicích. Pravděpodobně první zprávou týkající se českých bratří v Buchlovicích je příchod jakéhosi tkalce Pavla Roštinského do městečka, který sloužil jako pomocník místních starších bratří (představených Jednoty bratrské). Na vlastní náklady pak vystavěl v obci bratrský dům se štěpnicí, tento dům lze spojit spíše se školou než se sborem. Datum příchodu této osoby do městečka je však nejisté. Další zprávu týkající se jednoty bratrské v Buchlovicích známe z roku 1581, kdy tehdejší majitel panství Jindřich Prakšický ze Zástřizl potvrzuje práva a svobody dané bratřím Janem Ždánckým ze Zástřizl.⁸ Zpráva tedy retrospektivně potvrzuje přítomnost členů jednoty v Buchlovicích minimálně od 40. let 16. století, i když pravděpodobně zde působili již na počátku 16. století ne-li dříve. Privilegia vydal Jan Ždáncký krátce po koupi buchlovského panství po roce 1542 a pravděpodobně ještě ve 40. letech 16. století započal se stavbou bratrského sboru v Buchlovicích. Právě v průběhu 40. let započal s poměrně rozsáhlou přestavbou hradu

⁵ Buchlovice od roku 1540 – 1543 drželi bratři Pavel, Jan a Václav ze Žerotína, Jan Ždáncký ze Zástřizl byl ženatý s Eliškou ze Žerotína, sestrou majitelů Buchlovského panství. Zdeněk Pokluda, Hrad Buchlov za vlády zástavních pánů, *Slovácko XXXIII – XXXIV*, 1991 – 1992, s. 70.

⁶ Tento předpoklad se zdá být poměrně pravděpodobný. Od počátku 16. století alespoň část Buchlovic drželi protestantští majitelé a od roku 1517 většinu městečka. Je pravděpodobné, že se větší část obyvatel městečka přiklonila k víře svých pánů.

⁷ Jan Ždáncký ze Zástřizl držel ždánické panství asi od roku 1536 do roku 1558, kdy je prodal. Bratrský sbor ve Ždánicích nechal kolem roku 1510 zbudovat již Janův strýc Proček ze Zástřizl a nadal jej různými svobodami, které roku 1543 Jan Ždáncký potvrdil. Ten také mezi lety 1538 – 1558 průběžně ždánické rozšiřoval o okolní vesnice. V některých obcích, které přikoupil, pravděpodobně vybudoval bratrské sbory. Například ve vesnici Archlebov (vzdálené asi 3 km jižně od Ždanic), kterou roku 1553 přikoupil a držel ji až do roku 1558. V Archlebově je doložen bratrský sbor, datum jeho založení však není známé, ani zakladatel. S Janem Ždánckým by bylo možné spojit zvon dnes umístěný v archlebovském kostele sv. Šebestiána. Zvon nepochybně pochází z bratrského sboru, přepis textu z knihy Jakuba Vrbase *Ždánsko, zeměpisný a dějepisný popis* strana 355: „MILUGTE SPRAVEDLNOST / KTERZIZ SOVDITE / ZEMI SMISLITE / O PANUV BOHV / 1558 / F K.“ Zvon byl ulit u vyškovského zvonaře Filipa Kováře (Kouwarz) – jeho jsou iniciály na konci na posledním řádku textu „FK.“ Jakub Vrbas, *Ždánsko, zeměpisný a dějepisný popis*, Ždánice 2002, s. 355. Datace zvonu do roku 1558 zvon umožňuje spojit právě s Janem Ždánckým. Obdobný zvon se nacházel i v nedalekých Lovčicích, kde byl filiální bratrský sbor podléhající Ždánicím. Roku 1557 nechali místní bratři ulít zvon opět u vyškovského Filipa Kováře, text lovčického zvonu podle přepisu Jakuba Vrbase: „Blahoslawenej czlowiek, ktereziz nepostoupil na cestie rouhaweich – Filip Kouwarz / (Wiskowie 1557).“ Přepis textu: *Ibidem*, s. 418.

⁸ Jan Ždáncký ze Zástřizl daroval bratřím kus polí v Buchlovicích a osvobodil je od platů a robot. Jindřich Prakšický ze Zástřizl bratřím také dává k užívání čtvrt vinohradu na „Staré hoře Buchlovské.“ Nekuda (pozn. 1), s. 472.

Buchlova (viz kap. č. 3). První výsledky stavebních aktivit Jana Ždánského na hradě Buchlově datuje portál jedné z hospodářských budov do roku 1545, výstavba zde se však protáhla až do 60. let 16. století. Podle zprávy, kterou uvádí Leopold von Berchtold, roku 1549 se na Buchlově udála v hradní kapli poslední bohoslužba a následně byla stará hradní kaple zrušena a přestavěna.⁹ Výstavba bratrského sboru v Buchlovicích tak patrně spadá do druhé poloviny 40. let 16. století, kdy po zrušení hradní kaple sbor sloužil jako nový svatostánek jak pro poddané, tak i pro hradního pána.¹⁰ Jan Ždánský využil část pracovních sil pracujících na buchlovském hradě k výstavbě bratrského sboru v Buchlovicích. Tomu odpovídá i podobné řešení vstupního portálu do hradního jádra (především obr. č. 22) vzniklého roku 1547 a vstupního portálu bratrského sboru (obr. č. 32).

Budova bývalého buchlovického bratrského sboru je orientovaná na ose jih-sever (obr. č. 33). Tvoří ji krátká obdélníková loď na jihu zakončená odsazeným čtyřbokým kněžištěm, které se ve své ose uzavírá do špice (obr. č. 34). Prostor sboru nebyl pravděpodobně zaklenut, čemuž napovídá absence opěrného systému na vnější straně lodě i presbytáře. Chybí také triumfální oblouk oddělující loď od kněžiště, to pouze prostorově odstupuje. Interiér chrámu osvětlují vysoká a úzká okna zakončená půlkruhovým záklenkem (obr. č. 35).¹¹ Bohužel se nedochovalo ostění těchto oken, které bylo patrně odstraněno při přestavbě objektu na skladiště po roce 1766.¹² V severním průčelí byl prolomen jednoduchý hrotitý vstupní portál, svým provedením podobný pozdě gotickému portálu tzv. Hodinové

⁹ Leopold von Berchtold, *Vergangenheit und Gegenwart der Herrenburg Buchlau im mährischen Marsgebirge*, Brünn 1893, s. 101.

¹⁰ V literatuře se někdy uvádí jako datum založení sboru rok 1519. Tohoto data byl ulit zvon dnes umístěný v kostele sv. Martina v Buchlovicích. Věvec zvonu nese pásku s datací 1519 a zbytky odstraněného nápisu, dnes naprosto nečitelného. Na plášti zvonu se dále nalézají dva drobné medailony s reliéfy sv. Barbory a snad sv. Salvátora. Tradičně se uvádí, že zvon byl určen pro bratrský sbor v Buchlovicích, odkud byl po jeho zrušení odňat a využit v nově vznikajícím katolickém kostele sv. Martina (1640 – 1643). Pravděpodobně pro katolický kostel nevhodný bratrský nápis měl být při tomto transferu odstraněn. Zelinka (pozn. 3), s. 7. Uvádí se i druhá možnost, tedy že zvon byl původně určen pro starý katolický kostel sv. Martina. Jelikož ten v průběhu 16. století chátral a nebyl většinovým českobratrským obyvatelstvem využíván, zvon byl přenesen do bratrského sboru. Nápis pak nechali bratři odstranit, jako nevhodný do prostor jejich sboru. Bořek Žižlavský, V podzemí kostela sv. Alžběty, *Buchlovský zpravodaj*, 1/2000, s. 8. Pravděpodobnější je druhá verze, tedy že zvon byl určen pro starý katolický kostel sv. Martina v Buchlovicích. Katolickým objednavatelům odpovídají i dva medailony s reliéfy sv. Barbory a snad sv. Salvátora na těle zvonu. Je nepravděpodobné, že by českobratrští objednavatelé využili na zvonu určeném pro svoji modlitebnu takto explicitní katolickou symboliku. Důvod odstranění nápisu z věnce zvonu je tak nejasný. Pokud nápis odstranili čeští bratři, není jasné, proč neodstranili i medailony se světci.

¹¹ Tato okna se dochovala na západní straně chámové lodi a v pětibokém presbytáři. Pravděpodobně obdobně řešená fasáda se nalézala i na východní straně lodi, ta však byla po polovině 17. století barokně přestavěna.

¹² V tomto případě není jisté, zda nebylo provedeno ostění oken jen v cihlách nebo lomovém kameni, tedy bez užití tesaného kamenného ostění.

věže hradu Buchlova vystavěné roku 1546. Samotná stavba sboru nenese kromě severního portálu více architektonických prvků spojitelných s dobou výstavby v druhé polovině 16. století.

Stavba bratrského sboru představuje svým čtyřbokým zakončením příklad pozdní gotiky (*Nachgotik*) stylově korespondující s přestavbou hradu Buchlova. Půlkruhovitě zakončená chrámová okna mohla mít již renesanční formy (pokud byla vybavena tesaným ostěním). Pod samotným sborem byl vyhlouben klenutý prostor, který patrně od počátku existence budovy sboru sloužil jako pohřebiště majitelů buchlovického panství. Sepulkrální památky byly po odsvěcení kaple roku 1766 odstraněny¹³ a uloženy před objektem bývalého sboru. Až roku 1922 je nechal tehdejší buchlovický kněz Jaroslav Zatloukal vsadit do bočních stěn kostela sv. Martina. Není jasné, zda takto zachránil všechny náhrobky odstraněné z bývalého sboru. Pravděpodobně některé v průběhu času zanikly nebo jsou doposud nezvěstné. Do dnešní doby se dochovaly celkem tři sepulkrální památky původně umístěné v prostoru bratrského sboru, potažmo po roce 1644 v kapli sv. Alžběty. Jedná se o náhrobní desky: snad Elišky ze Žerotína (+ 1572) druhé ženy Jana Ždánského ze Zástřizl, Jindřicha Prakšického ze Zástřizl (+ 25. července 1582) a Kunhut Petřvaldské, rozené ze Zástřizl (+ 1654). Chybí náhrobní desky: Jana Ždánského ze Zástřizl (+ 1564), Zikmunda Prakšického ze Zástřizl (1581), Jiřího Zikmunda Prakšického ze Zástřizl (+ 1614), manželky Jiřího Zikmunda Alžběty Gedeonky Kotvrdové z Olešničky (+ 1644) a Miloty Prakšického ze Zástřizl (+ 1644). Není však jisté, zda osoby, u nichž chybí náhrobek, byly ve všech případech pohřbeny právě v buchlovickém sboru, potažmo kapli sv. Alžběty. Snad se to dá předpokládat u pravděpodobného zakladatele sboru, Jana Ždánského ze Zástřizl, jehož první manželka Eliška ze Žerotína zde byla pohřbena.

Obdobné kostely s komemorativní funkcí vznikaly v průběhu 16. století především v severozápadních Čechách u německy mluvící protestantské šlechty (hrobka Renderů ve Frýdlantu). V případech takovýchto *Grabenkirche* do značné míry světská složka konkurovala náboženské.¹⁴ Samo vytvoření rodového pohřebiště v bratrském sboru bylo umožněno

¹³ Prostor bývalé kaple byl předělen na dvě patra, pilíře nesoucí nové patro byly pak zapuštěny pod úroveň starší podlahy. Pravděpodobně při tomto došlo k vynesení starých náhrobních desek. Martin Žižlavský, *Katalog epigrafických a heraldických památek na území katastru městyse Buchlovice* (bakalářská diplomová práce), Filozofická fakulta Univerzity Palackého, 2015, s. 22.

¹⁴ Ondřej Jakubec, *Kulturní prostředí a mecenát olomouckých biskupů potridentské doby: Umělecké objednávky biskupů v letech 1553 – 1598, jejich význam a funkce*, Olomouc 2003, s. 121.

kompromisním řešením mezi příslušníky jednoty a jejich podporovatelem, který musel dbát na patřičnou světskou reprezentaci.

Z buchlovického sboru kromě tří náhrobních desek pochází i dvě pískovcové desky obdélníkového tvaru z roku 1619. Společně s výše zmíněnými náhrobními deskami byly druhotně osazeny na epištolní straně kostela sv. Martina v Buchlovicích.¹⁵ První desku na okrajích rámuje neprofilovaná lišta, ve dvou oválných kartuších jsou vytesány nápisy a jména tehdy již zesnulého Jiřího Zikmunda Prakšického ze Zástřizl (+ 1614) a vdovy Alžběty Gedeonky Kotvrdovské z Olešničky. Nad nápisovými poli jsou erby obou rodů ovinuté vavřínovými věnci (Zástřizlové – lilie, Kotvrdovští – srncí paroží). V horní části je deska zaoblena. Přepis pravého nápisu provedeného v kapitále: GIRZY ZYGMUND / Z ZASTRIZL NA / HRADIE BVCHLOWIE / ZIERAWICZYCH : ZIALM / 122 : WERSS : 1. WESELIM / SE Z TOHO ZIE MNIE RZI / KANO BYWA : PODME DO / MU HOSPODINOVA : / LETHA 1619. Přepis levého nápisu provedeného v kapitále: ALZBETA Z WO / LESSNICZKY NA HRA / DE BVCHLOWIE A ZIER / AWICZYCH : ZIALM 12 P(AN) / HOSPODIN OTRZIHATI TE / BUDE KDYZ WYCHAZET / I Y WCHAZETI BUDESS OD / TOHOTO CZASV AZ NA / WIEKY : LETHA / LETHA 1619 (obr. č. 36).

Druhá deska má menší rozměry než výše popsaná deska. Desku opět rámuje neprofilovaná lišta, oválné zrcadlo s nápisem zdobí po stranách vlysy s vegetabilním ornamentem, nad nápisem je vytesán zástřizlovský erb uprostřed vavřínového věnce ovázaného na okrajích stuhami. Horní část desky zdobí dvojice piniových šišek. Přepis textu provedeného v kapitále provedený text: LETHA PANIE 1619 / MILOTA Z ZASTRIZEL / NA HRADIE BVCHLOWIE A ZIER / AWICZYCH : ZIALM 96 WERSS 6 PODTE SKLANIEGME SE A PADNIE / ME PRZEDE PANEM ONT GEST ZA / GISTE BVH NASS A MY GSME LID / PASTWY GEHO A [...]DO [...]K[...] (obr. č. 37). Původní umístění desek v buchlovickém sboru není jasné, snad byly zazděny v presbytáři. Citáty z písma a žalmy i se jmény objednavatelů a jejich erby objevují například v presbytáři bratrského sboru v Mladé Boleslavi, v tomto případě jsou však namalovány na stěně.¹⁶ Jiří Zikmund Prakšický ze Zástřizl roku 1619 již nežil a syn Milota, zmíněný na druhé desce, se narodil roku 1609, byl tak příliš mladý. Objednavatelkou obou nápisových desek musela být vdova Alžběta Gedeonka Kotvrdovská z Olešničky.

¹⁵ Bořek Žižlavský, *Renesanční náhrobky v kostele sv. Martina v Buchlovicích*, *Archeologie Moravy a Slezska*, 2012, s. 98.

¹⁶ Michal Šronek, „*Neučiníš sobě rytiny...*“ Jednota bratrská a výtvarná kultura, In: Kateřina Horníčková - Michael Šronek (eds.), *Umění české reformace*, Praha 2010, s. 307.

Literatura: Wolny 1846, s. 157 - 180; Nekuda 1992, s. 465 – 476; Samek 1994, s. 315; Kuča 1999, s. 402 – 405; Zelinka 2005; Žižlavský 2012, s. 98 – 106; Žižlavský 2015.

5. Kostel sv. Martina

Kostel

Lokalizace: městys Buchlovice (okres Uherské Hradiště; Zlínský kraj)

Období: 1640 - 1644

Podle Georga Wolneho stával v Buchlovicích již v průběhu 13. století dřevěný kostel pravděpodobně spravovaný nedalekým cisterciáckým klášterem Velehrad.¹ První písemná zmínka o buchlovickém kostele pochází až z roku 1398, kdy místní vladyka Herbord z Buchlovic prodává svůj statek v obci spolu se svým podílem farního patronátu Ješkovi ze Šternberka a na Lukově. Roku 1412 je zde zmiňován usazený kněz Benedikt, po této zprávě se dlouho neobjevují žádné zmínky o kostele sv. Martina.² Během husitských válek (1419 – 1435) a později česko-uherských válek (1468 – 1471) oblast jihovýchodní Moravy značně poškodila a zplundrovala procházející vojska obou stran. Kolem roku 1470 uherský král Matyáš Korvín dobyl nedaleký hrad Buchlov, což se jistě neblaze dotklo i okolních obcí. Písemné zprávy o buchlovickém kostele z 15. století se patrně z toho důvodu nedochovaly.

Zprávy vypovídající o fungování fary pochází až z počátku 16. století, kdy byly Buchlovice rozděleny mezi dva vladycké rody.³ První část obce držel katolík Jiřík Buchlovický z Domamyslic, druhou část s tvrzí a pravděpodobně i s farou a kostelem sv. Martina pak držel podporovatel Jednoty bratrské Jetřich Podstacký z Prusinovic.⁴ Zmínka o faře pochází z roku 1514, kdy Jiřík Buchlovský žaloval u zemského práva v Olomouci Jetřicha Podstackého, kvůli svévolnému odnímání pozemků příslušejících ke katolické faře. O rok později se Jiřík opět snaží domoci prostřednictvím zemského soudu v Olomouci o dosazení katolického kněze na buchlovickou faru.⁵ Podle této zprávy evidentně kostel s farou náležel českému bratru Jetřichovi Podstackému, jelikož tento úřad nechával patrně již nějaký čas neosazený, kostel pustl.

¹ Georg Wolny, *Die Markgrafchaft Mähren. Topographisch, statistisch und historisch geschildert, Band IV. Hradischer Kreis*, Brünn 1846, s. 157.

² Vladimír Nekuda, *Uherskohradištsko*, Brno 1992, s. 472.

³ Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska A/I*, Brno 1994, s. 311.

⁴ De facto byla obec rozdělena na počátku 16. století na tři části. První náležela Buchlovským z Domamyslic, druhá Podstackým z Prusinovic a třetí, nejmenší díl náležel k panství hradu Buchlova. Nekuda (pozn. 2), s. 469.

⁵ Josef Zelinka, *Dějiny farnosti v Buchlovicích*, Buchlovice 2005, s. 5.

Buchlovští katolíci tak spadaly pod zprávu fary v nedalekých Boršicích. Boršický farář měl povinnost každou třetí neděli konat bohoslužbu v kostele sv. Martina.⁶ Nedlouho po těchto událostech se stal Jetřich vlastníkem celých Buchlovic. Podstaťtí zde sídlili až do roku 1540, kdy městečko prodali Žerotínům, za kterých se stalo natrvalo součástí buchlovského panství.⁷

Od roku 1542 drželi panství Zástřizlové. První z rodu Zástřizlů sídlící na Buchlově Jan Ždánský zřídil před polovinou 16. století v Buchlovicích bratrský sbor určený částečně také jako pohřebiště majitelů panství. Jan Ždánský Jednotu bratrskou na svém panství podporoval, o čemž svědčí pozemky i různá privilegia, která bratřím na území městečka potvrdil.⁸ V Buchlovicích tedy počet katolíků od počátku 16. století klesal. Tomu by napovídala i absence jakýchkoliv zpráv o kostele z druhé poloviny 16. století a počátku 17. století. Pozdější majitel buchlovského panství Jiří Zikmund Prakšický ze Zástřizl (1582 - 1614) nechal pořádit roku 1611 první urbář panství s výčtem všeho majetku panství a poddaných.⁹ V urbáři je zpráva o bratrském kazateli Štěpánovi v Buchlovicích, ale o katolickém kostele zde není jediná zmínka.

Jiří Zikmund Prakšický ze Zástřizl roku 1614 zemřel, panství měl dědit jeho syn Milota, kterému bylo v té době pouhých 5 let. Správu panství za něj vykonávala jeho matka Alžběta Kotvrdovská z Olešničky. Během stavovského povstání na Moravě se, jakožto podporovatelka českobratrského vyznání, přidala na stranu odbojných stavů a věnovala jim dokonce 10 000 zlatých. Po konfiskaci nedalekého velehradského kláštera byla ustanovena jeho správkyň, k tomu získala část klášterního majetku (asi 7 vsí).¹⁰ Nově nabytý majetek však buchlovská paní ztratila krátce po porážce povstání na Bílé hoře. I přesto, že podporovala povstalce, nebyl jí jakožto vdově konfiskován majetek, tedy buchlovické panství si mohla ponechat.¹¹

⁶ Zelinka (pozn. 5), s. 7.

⁷ Nekuda (pozn. 2), s. 469.

⁸ Obdobně podaroval Jednotu bratrskou na nedalekém ždánickém panství. Jakub Vrbas, *Ždánsko: historický a zeměpisný popis*, Brno 2002, s. 247.

⁹ Zelinka (pozn. 5), s. 9.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Přišla tak pouze o 7 vsí náležejících k velehradskému klášteru a 10.000 zlatých, kterými sponzorovala odbojné stavy. Ibidem, s. 10.

Z doby počínající rekatolizace Moravy se dochovala zpráva o buchlovickém kostele sv. Martina. Velehradský opat Jan Vencelius z Nešvic¹² roku 1622 psal olomouckému biskupovi kardinálu Františkovi Dietrichštejnovi, že kostel v Buchlovicích, kde dříve sloužil mše boršický farář, je již 50 let opuštěn.¹³ Pokud se tedy budeme držet této zprávy, tak se katolické bohoslužby slavili v Buchlovicích až do 70. let 16. století. Velehradský opat prosí kardinála Dietrichštejna, aby poručil majitelce panství znova vysvětit kostel a umožnit boršickému faráři v něm konat bohoslužby. Kardinálova následná žádost o napravení tohoto stavu směřovaná k paní Alžbětě byla patrně neúspěšná. Majitelka panství i nadále podporovala Jednotu, na svých statcích schovávala uprchlé bratrské kazatele i Karel ze Žerotína jí na panství poslal některé české bratry, aby je na panství ukryla.¹⁴ Není jasné, zda byl starý kostel sv. Martina ve 20. a 30. letech 17. století znovu vysvěcen. Pohnutá situace třicetileté války této obnově patrně nepřála.

Kostel nechal obnovit až syn Alžběty Kotvrdovdovské Milota Prakšický ze Zástřizl, který byl po roce 1625 poslán kardinálem Dietrichštejnem k vídeňskému dvoru. Milota ve Vídni přestoupil ke katolické víře a od roku 1633 převzal správu buchlovického panství.¹⁵ Patrně na počátku 40. let 17. století nechal vystavět nový kostel sv. Michala v Buchlovicích. Je však možné, že nově vznikající barokní chrám, alespoň v základech vychází ze starší gotické struktury. Snad k jejím pozůstatkům patří trojdílný presbytář s opěrnými pilíři.¹⁶ Není jisté, do jaké míry bylo při výstavbě chrámu užito starších zdí, avšak takřka stoleté zameškávání stavby si jistě vyžádalo poměrně razantní stavební zásah.

Nově vybudovaný kostel sv. Martina byl vystavěn jako orientovaná jednolodní stavba s odsazeným trojboce uzavřeným kněžištěm s pilíři, které byly užity i podél chrámové lodi. Mezi pilíři lodi byly prolomeny okenní otvory s půlkruhovitým záklenkem a nad ním zvýrazněné neúplným frontonem. Hlavní loď zaklenula valená klenba, presbytář byl ve 20. letech 20. století výrazně přestavěn, jeho zaklenutí však snad odpovídalo klenbám hlavní lodi. Západnímu průčelí dominuje hranolová vstupní věž (obr. č. 38 a 39).

¹² Jan Vencelius z Nešvic byl zvolen opatem velehradského kláštera dne 27. 5. 1621 z této funkce odstoupil 17. 12. 1628. Zdroj: http://www.wikiwand.com/cs/Seznam_opat%C5%AF_cisterci%C3%A1ck%C3%A9ho_kl%C3%A1%C5%A1tera_na_Velehrad%C4%9B vyhledáno 24. 2. 2018.

¹³ Zelinka (pozn. 5), s. 10.

¹⁴ Ibidem, s. 11.

¹⁵ Nekuda (pozn. 2), s. 470.

¹⁶ Presbytář byl ve 20. letech 20. století při poslední přestavbě kostela zbořen a nahrazen novým. Jeho starší půdorys je zachycen na jednom z neuskutečněných projektů rozšíření kostela z 90. let 19. století. Bořek Žižlavský, Dostavba farního kostela v Buchlovicích II. část, *Buchlovský zpravodaj* XIV, XVII – XVIII/2008, s. 39.

Postup stavebních prací umožňují rekonstruovat tři datace umístěné v prostoru chrámu. První výsledky přestavby datuje medailon zazděný uprostřed valené klenby chrámové klenby lodi, je na něm vytesán zástřizlovský erb se zbytky polychromie, jméno stavebníka a datum 1640, tedy podle Josefa Zelinky: „*MILOTA Z ZASTRIZL / 16 40*“.¹⁷ Další nápis byl proveden na omítce na triumfálním oblouku, nápis se do dnešní doby bohužel nedochoval, zanikl při přestavbě chrámu ve 20. letech 20. století. Existuje však jeho přepis v děkanské matrice: „*Hoc templum adificatum est Anno 1641*“¹⁸ tedy „*Tento chrám byl vystavěn léta páně 1641*“ snad se jedná o dataci dokončení klenby chrámu. Poslední datace je umístěna v kartuši s erbem rodu Zástřizlů nad portálem západní věže (obr. č. 40 a 41), přepis: MILOTA . Z . ZASTRIZL . NA . HRADIE . BUCHLOWIE . A . ZI ERAWICICH a L P / 16 43.

Podle výše zmíněných letopočtů můžeme rekonstruovat, jak stavba nového chrámu postupovala. První letopočet 1640 v medailonu umístěném uprostřed klenby lodi datuje patrně první stavební výsledky. Jak již bylo výše zmíněno, kostel byl pravděpodobně od 70. let 16. století nevyužíván a chátral, což muselo mít devastující účinek především na klenbu hlavní lodi a její střechu. Je pravděpodobné, že při stavbě kostela tak využil, alespoň do určité míry, starších zdí gotického kostela. Klenby kostela pak byly pravděpodobně dokončeny o rok později, čemuž by odpovídal dnes nedochovaný nápis s datací 1641 na triumfálním oblouku kostela. Letopočet 1643 se jménem stavebníka lze považovat za rok dokončení barokní stavby kostela sv. Martina, jelikož následujícího roku umírá Milota společně se svojí matkou Alžbětou, téhož roku umírá i jejich zeď Bernard Petřvaldský z Petřvaldu. Buchlovické panství poté připadlo ovdovělé Kunhutě ze Zástřizl. Vysvěcení pak provedl olomoucký světící biskup Karas v červnu roku 1644, téhož roku Kunhuta darovala katolické církvi i bývalý bratrský sbor a pohřební místo majitelů panství, který by vysvěcen na kapli sv. Alžběty.¹⁹

Buchlovický kostel sv. Martina přetrval ve své barokní podobě až do 20. století, kdy však již kapacitně nestačil potřebám farnosti. O přestavbě se uvažovalo již od 90. let 19. století, z této doby máme i první projekty, které v půdorysu zachycují ještě barokní stav

¹⁷ Zelinka (pozn. 5), s. 11.

¹⁸ Přepis textu přejet z: Martin Žižlavský, Katalog epigrafických a heraldických památek na území katastru městyse Buchlovice (bakalářská diplomová práce), FFUP, 2015, s. 66. Přepis textu uvádí i Josef Zelinka s několika odlišnostmi, přepis podle Zelinky: „*Hic templum edificatur est Anno 1641.*“ Zelinka (pozn. 5), s. 11.

¹⁹ Ibidem, s. 33.

chrámu.²⁰ Rozšíření se z nejrůznějších důvodů nedařilo uskutečnit, až roku 1920 byla zahájena přestavba podle projektu uherskohradištského architekta Dominika Feye. Staré kněžiště bylo strženo a nahrazeno novým, které však respektuje starší stav. Loď kostela na východní straně rozšířil transept, půdorys chrámu tak dostal tvar latinského kříže. Přestavba byla ukončena a kostel nově vysvěcen 18. června roku 1922.²¹

Literatura: Wolny 1846, s. 157 – 180; Sedlák 1993; Samek 1994, s. 314 – 315; Kuča 2000, s. 402 – 405; Zelinka 2005.

²⁰ Bořek Žižlavský, Dostavba farního kostela v Buchlovicích I. část, *Buchlovský zpravodaj* XIV, VI/2008, s. 35.

²¹ Žižlavský (pozn. 16), s. 40.

6. Haňovice

Bývalý zámek

Lokalizace: město Litovel, místní část Haňovice (Olomoucký kraj)

Období: 1566 - 1580

Vesnice Haňovice je poprvé zmiňována již v listině Jindřicha Zdíka z roku 1141, kde jsou vyjmenovány biskupské statky na Moravě. V držení olomoucké kapituly byly Haňovice i v 16. století, kdy se jako držitelé statku střídali biskupští manové.¹ Roku 1518 získávají haňovické léno Zoubkové ze Zdětína. Snad již na počátku 16. století vznikla v blízkosti staršího biskupského dvora tvrz,² o podobě či situování tohoto sídla nemáme zprávy. Roku 1566 pak drží Haňovice biskupský leník Jan Proček ze Zástřizl,³ který zahájil v 70. letech 16. století výstavbu renesančního zámku.⁴ Jednalo se o jednopatrovou budovu na obdélném půdorysu (obr. č. 42). Samotnou budovu zámku obklopovaly budovy, snad pozůstatek staršího hospodářského dvora. Na západním nároží v přízemní části budovy zámku se nalézá podloubí podepírané třemi masivními pilíři, vystavěné až za jiných majitelů po třicetileté válce.⁵ Klenba podloubí zakrývá nadpražní římsu, fragment renesančního vstupního portálu. Pod římsou je druhotně umístěná dvojice kruhových medailonů ověšených vavřínovými věnci. Samotné rodové erby nesou vedle erbovního znamení také iniciály stavitelů IPZZ (Jan Proček ze Zástřizl) a AZS (Alžběty ze Štatnburka) (obr. č. 43).⁶ Desku datuje letopočet 1580, tedy pravděpodobně doba dokončení výstavby zámku. Jan Proček roku 1583 umřel a pohřben byl v nedalekém kostele Nanebevzetí Panny Marie v Cholině, kde má i náhrobek

¹ 1406 držel polovinu Haňovic Ondřej z Bystřice, 1451 pak už celou vesnici držel Výšek ze Střítěže, 1461 Šebor z Drahanovic, 1464 – 1474 Jan Selický z Dobré Vody a Jan a Mikuláš z Chudobína, 1518 – 1526 Jan Zoubek ze Zdětína po něm drželi Haňovice až do roku 1566 jeho potomci. Ladislav Hosák, *Historický místopis země moravsko-slezské*, Praha 2002, s. 558.

² Vladimír Nekuda a Josef Unger uvádí, že v Haňovicích byla založena tvrz již kolem roku 1510. V té době patrně drželi statek bratři Jan a Mikuláš z Chudobína. Viz Vladimír Nekuda – Josef Unger, *Hrádky a tvrze na Moravě*, Brno 1981, s. 121.

³ Jan Proček ze Zástřizl se k roku 1537 uvádí jako sirotek po Heraltovi ze Zástřizl, další zprávy o něm jsou známé až z roku 1566, kdy získal biskupské léno Haňovice. Hana Myslivečková, *Mors ultima linea rerum*, Olomouc 2013, s. 162.

⁴ Renesanční zámek snad vznikl na místě starší tvrze nebo jejím přebudováním, toto tvrzení lze uvést jen hypoteticky.

⁵ Na haňovickém zámku nebyl doposud proveden stavebně-historický průzkum. Nejpodrobněji se zatím této stavbě věnoval Bohumil Samek v publikaci *Umělecké památky Moravy a Slezska*, i když i toto heslo není příliš obsáhlé. Viz Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska J/N*, Praha 1999, s. 388 – 389.

⁶ *Ibidem* (pozn. 5), s. 389.

provedený kameníkem s pomocným jménem Mistr náhrobku Jana Pročka ze Zástřizl.⁷ Podle jistých podobností lze usuzovat, že tento mistr nebo někdo z jeho okruhu se podílel i na vytvoření erbových medailonů nad vstupem do zámku.⁸ Roku 1585 držel Haňovice Pročkův syn Bernard Prakšický ze Zástřizl.⁹ Bernardu Prakšickému jakožto evangelíkovi a aktivnímu účastníku stavovského povstání na Moravě propadl majetek v plné výši. Bernard byl uvězněn v Brně na Špilberku, kde také roku 1622 zemřel.¹⁰ Téhož roku připadly Haňovice opět olomoucké kapitule. Stavební úpravy probíhaly na zámku ještě po třicetileté válce, například bylo zbudováno již výše zmíněné podloubí, které poničilo renesanční vstupní portál. Další přestavby jsou hůř poznatelné. Lepšímu poznání haňovického zámku brání absence stavebně-historického průzkumu.

Zámek v Haňovicích patří k poměrně málo poznaným památkám olomouckého kraje. Do jisté míry je to dáno současným užíváním zámku i okolního areálu k hospodářským účelům. Pozdější stavební úpravy ze 17. století překryly pozdně renesanční stavbu zámku. Do dnešní doby jsou poznatelné z nejstarší renesanční stavby jen dva medailony s erby stavitelů a zbytky renesančního portálu. Interiéry zámku jsou povětšinou výsledkem pozdějších stavebních úprav, obdobně jako mansardová střecha budovy.¹¹ Současné poznání stavby nedovoluje rozhodnout, zda půdorysná dispozice je výsledkem zástřizlovské výstavby z let 1566 – 1580 nebo pozdějších přestaveb ze 17. a 18. století. Po konfiskaci haňovického panství Zástřizlům po roce 1620 připadlo panství opět olomoucké kapitule, kde význam statku poklesl jen na užitkový hospodářský statek. Je tedy pravděpodobné, že stavební úpravy zámku po roce 1620 nebyly příliš nákladné a soustřeďovaly se na okolní hospodářské stavení.

Literatura: Nekuda – Unger 1981, s. 121; Samek 1999, s. 388 – 389; Myslivečková 2013, s. 162.

⁷ Ve stejném kostele se nalézá i náhrobek manželky Jana Pročka ze Zástřizl Anny ze Šternové ze Štatenburka (+ 1587).

⁸ Myslivečková (pozn. 3), s. 155.

⁹ Hosák (pozn. 1), s. 558.

¹⁰ Tomáš Knoz, *Pobělohorské konfiskace, Moravský průběh, středoevropské souvislosti, obecké aspekty*, Brno 2006, s. 100.

¹¹ Samek J/N (pozn. 4), s. 388.

7. Krakovec

Zámek

Lokalizace: Krakovec, místní část obce Laškov; (okres Prostějov; Olomoucký kraj)

Období: 1611 - 1614

Původně gotická tvrz v obci Krakovec se poprvé připomíná roku 1397,¹ její založení však spadá parně až k polovině 14. století. Přes 15. a první polovinu 16. století ji drželi většinou nižší šlechtici.² Podoba ani rozsah gotického sídla není přesně známá, část staršího objektu ovlivnila výslednou dispozici renesančního zámku vystavěného v prvním desetiletí 17. století (obr. č. 44 a půdorys na obr. č. 45). Zvláště to platí pro nepravidelný půdorys vymezený zalamovanou hradbou severního a východního zámeckého křídla. I přes 16. století si tvrz patrně uchovala svůj gotický charakter. Nebyly nalezeny renesanční kamenosochařské skulptury dokazující užití tohoto slohu na Krakovci před počátkem 17. století.³ Po roce 1540 získává tvrz Michal Bítovský ze Slavíkovíc. Bítovští krakovské panství drželi až do roku 1587, kdy jej Vilém Závíše Bítovský prodal Janu mladšímu Prakšickému ze Zástřizl.⁴ Samotný prodej patrně doprovázely nějaké komplikace, samotné panství bylo na Jana Prakšického zapsáno až roku 1609. Důvody tohoto zdržení jsou nejasné.⁵

Právě Jan Prakšický se svou manželkou Magdalenou z Voštic započal pozdně renesanční přestavbu tvrze v Krakovci (obr. č. 46 a 47). Nejprve bylo strženo západní křídlo gotické tvrze, na jehož základech pak začal vznikat patrový palác s arkádami v obou patrech. Mírně stlačené oblouky arkád dosedají na toskánské sloupy. V prvním patře arkád jsou postamenty sloupů zdobeny reliéfně provedenými maskarony a girlandami s ovocnými plody. Parapetní římsa pak nese obdélníková zrcadla bez reliéfů, ve cviklech arkád jsou vytesány rozety s vegetabilními ornamenty. Parapet prostřední arkády nese profilovanou

¹ První zmínka o ní je z roku 1397 kdy Jan z Babic ves Krakovec s tvrzí prodává Petru z Kravař. Miroslav Plaček, *Ilustrované encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*, Praha 2001, s. 305.

² Od roku 1403 krakovské zboží drželi vladykové z Rudy a Rovenského, roku 1460 Krakovec držel český král Jiří Poděbradský, od roku 1464 vladykové z Bařic, po roce 1540 Bítovští ze Slavíkovíc až do roku 1587, kdy byl na Krakovci usazen Jan ml. ze Zástřizl. Ladislav Hosák, *Historický místopis země moravsko-slezské*, Praha 2002, s. 528.

³ Na zámku v Krakovici nebyl doposud proveden stavebně-historický průzkum, což brání bližšímu poznání stavebního vývoje zámku.

⁴ Krakovecké panství k roku 1587 sestávalo s vesnice Krakovec s tvrzí, Bohuslavice s kostelním podacím, Novou Ves a Rakůvky – panství koupil Jan Prakšický ze Zástřizl za 18.350 zlatých moravských. Hosák (pozn. 2), s. 528.

⁵ Plaček (pozn. 1), s. 305.

nápisovou desku se jmény stavitele a jeho manželky: IAN Z ZASTRIZL / A NA KRAKOWCZI / MANDALENA LICHNOW/SKA Z WOSSTIC / 1613. (obr. č. 48) Desku na bocích flankují dva sloupky oddělující reliéfně provedené erby obou stavebníků na krajích parapetu. V severním cviklu prvního patra arkády je provedena reliéfní polopostava muže s identifikačním nápisem: EGO ROCHVS SPEZZA DE RONIO FECIT ETA[TIS] SVE AN[N]O 1614 – „*Já, Rocco Spezza z Arogna, učinil jsem toto dílo své roku 1614.*“⁶ Rocco Spezza byl kameník a zedník původem z města Arogna u Luganského jezera ve švýcarském kantonu Ticino. Do českých zemí se dostal v prvním desetiletí 17. století se svým bratrem Andreou Spezza, stavitelem činným především v Praze a Jičíně pro Albrechta z Valdštejna.⁷ Arkády zámku v Krakovci u Laškova jsou jedinou zakázkou spojenou s tímto stavebníkem v českých zemích. Rocco Spezza po smrti své manželky Domenici da Causilo roku 1616 přesídlil do Starého Města pražského, kde působil ve staroměstském cechu zedníků a kameníků. Roku 1622 vystupuje jako starší tohoto cechu, to je také poslední zpráva o něm.⁸ Rocco Spezza pravděpodobně navrhl arkády krakoveckého zámku a pracoval jen na náročnějších architektonických skulpturách arkád. Jeho pobyt na Krakovci lze tedy vymezit lety 1611 – 1614 s minimálně dvěma přestávkami v roce 1611 a 1613, kdy se účastnil křtů svých dětí v Arognu.⁹

Na stavebníka a jeho ženu upomínají dále erby s jejich iniciálami a letopočtem IZZ 1611 MLZW vytesané ve vlysu hlavního portálu západního palácového křídla. Patrně také zaklenutí přízemních místností západního paláce s lunetami a se zbytky štukových pásků pochází z let 1611 – 1614. K paláci s reprezentativními arkádovými chodbami přistavěl Jan ze Zástřizl ještě dvě křídla, jedno obytné a druhé nejspíš hospodářské.¹⁰ Tato křídla daleko více vycházejí ze starší středověké stavby, i tak ale respektují pravoúhlé rozvržení nádvoří. Absenci arkád u těchto staveb zastoupily dřevěné pavlače v patře objektů umožňující tak přístup do vnitřních prostor.¹¹ Ve stejné době bylo nejspíš vystaveno i východní křídlo, které nejvíce přiznává svůj středověký základ. Nádvoří zámku tak dostalo pravidelný obdélníkový tvar. Roku 1620 Jan Prakšický ze Zástřizl za podíl na stavovském povstání na Moravě přišel o

⁶ Přepis a překlad textu: Aleš Flídr, Josef Mánes jako renesanční architekt. Neznámá kapitola ze stavebního vývoje zámku Krakovce. In: Filip Komárek – Michal Konečný (edd.), „*Ani spolu, ani bez sebe...*“ *Interdisciplinarita v dějinách umění*, Brno 2010, s. 25.

⁷ Jarmila Krčálová, *Renesanční stavby Baldassara Maggiho v Čechách a na Moravě*, Praha 1986, s. 12.

⁸ Pavel Vlček (ed.) et al., *Encyklopedie architektů, stavebníků, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004, s. 612.

⁹ 10. října 1611 byl pokřtěn jeho syn Francesco a 7. září 1613 jeho dcera. Ibidem.

¹⁰ Flídl (pozn. 6), s. 24.

¹¹ Ibidem.

krakovecké panství, které přešlo roku 1625 do rukou Dietrichsteinů. Podlesní výraznější přestavba krakoveckého zámku proběhla kolem roku 1675,¹² stavební zásah se však týkal interiéru a fasády východního průčelím do dispozice nijak nezměnil.¹³

Renesanční přestavba krakoveckého zámku provedená za držení Jana mladšího Prakšického ze Zástřizl mezi lety 1611 – 1614 je svými uměleckými detaily i kvalitou významný příklad pozdně renesanční architektury na Moravě. Prakticky veškerá architektonická skulptura renesančního zámku byla užita u dvou pater arkád západního paláce, kde se nechal zvěčnit i sám autor výzdoby arkád kameník a zedník Rocco Spezza z Arognu. Již tato skutečnost ukazuje, jak byl autor hrdý na dílo, které zde vytvořil. Otázkou zůstává, zda stavebník zamýšlel vybudovat arkády u všech zámeckých křídel. Snad mu došly v průběhu stavby finance a byl nucen provést zbývající zámecká křídla méně náročně. Obzvláště východní vstupní křídlo přiznává ve velké míře starší gotickou tvrz. Je možné, že stavebník ponechal východní křídlo převážně v původním stavu záměrně, a později jej zamýšlel přestavit obdobně jako západní palác. To by snad vysvětlovalo, proč nechal samotné vstupní křídlo, jinak obvykle řešené reprezentativně s rodovými erby a zdobeným portálem, ve stavu odpovídajícím středověké tvrzi.

Literatura: Nekuda – Unger 1981, s. 1981; Samek 1999, s. 312 – 313; Plaček 2001, s. 304 – 306; Flídl 2010, s. 23 – 30; Krajčířová 2015, s. 63.

¹² Plaček (pozn. 1), s. 306.

¹³ Poměrně zajímavé jsou vyobrazení zámku od Josefa Mánesa z poloviny 19. století, které malíř vytvořil při svých pobytech na nedalekém zámku Čechy pod Kosířem. Jedná se o dvě tušové kresby, jedna zachycuje zámek z dálky v krajinné scénérii (Zámek Krakovec, 1852), druhá pak zámecké nádvoří (Nádvoří na Krakovci, 1852). V obou případech je jakou součástí zámku v jeho jihovýchodním nároží zachycena mohutná věž na čtvercovém půdorysu s oktogonální nástavbou. Tedy v 16. na Moravě století poměrně častý typ věže (Milotice – věž zbořena, zámek v Bruntálu, Branná - fojtství). Pokud by malby zobrazovaly skutečnou, dnes již zaniklou stavbu, bylo by jistě na místě uvažovat o její výstavbě za Jana ze Zástřizl. Tato věž se však ani v základech nedochovala. Miroslav Plaček po prozkoumání obou kreseb uvažuje o možné existenci věže, dokazuje to zesílenou tloušťkou jihovýchodní zdi, tedy údajné čelní stěny zámecké věže. Plaček (pozn.), s. 306. Věží a Mánesovými kresbami zámku Krakovec se zabýval ve své studii Aleš Flídl. Podrobnou analýzou půdorysů a vyobrazení zámku a zkoumáním písemné korespondence archivu rodiny Sylva-Tarocců (držitelů Krakova v 19. století až do roku 1945). Zjistil, že věž na kresbách je nepochybně malířovou uměleckou licencí. Josef Mánes jako zkušený znalec historických reálií, vytvořil fiktivní architekturu, která však ve své podstatě odpovídala renesančním stavbám. Viz Flídl (pozn. 6), s. 23 – 30.

8. Milotice

Zámek

Lokalizace: obec Milotice (okr. Hodonín; Zlínský kraj)

Období: 1493 – 1555

Dnešní vrcholně barokní zámek v Miloticích vystavěný Karlem Antonem Serényim roku 1720 ve své hmotě skrývá doposud částečně rozpoznatelné zbytky starší gotické tvrze. Tvrz vystavěl po roce 1412 Jan z Moravan,¹ člen zchudlé lichtenštejnské větve jihočeských Vítkovců. Starý gotický objekt lze rozeznat především v jihovýchodním křídle zámku, kde silnější zdi a nepravidelné rozvržení místností odpovídá středověkému stavu. Ve stejné době byla snad vystavena i diagonálně orientovaná věžice v jihovýchodním nároží zámku. Tato věžice snad svojí orientací ovlivnila půdorysné řešení barokního zámku. Po roce 1427 byla tvrz přepadena husity, tato událost patrně přiměla vladky z Moravan, podporovatele krále Zikmunda Lucemburského, přejít na stranu husitů. Milotická tvrz se stala jejich důležitou pevností, podle zpráv k jejímu opevnění využili materiál ze zbouraného kostela v Polešovicích.² Moravanští bohatli na plenění blízkých církevních majetků (Kroměříž, Uherské hradiště). Nepřestali s kořistnickými výpady ani po porážce radikálních husitů u Lipan, proto proti nim moravští stavové vyslali vojsko. Milotická tvrz byla poté systematicky obléhána šest týdnů, a nakonec i pokořena. Krátce po těchto událostech byly Milotice navraceny vladkům z Moravan.³ Podle těchto událostí lze usuzovat, že opevnění milotické tvrze bylo na velmi dobré úrovni.⁴

Roku 1460 kupuje Milotice Jiřík z Kravař a na Strážnici, po jeho smrti v roce 1466 dědí milotické zboží jeho dcery Ludmila, Kunka, Johanka a Alžběta z Kravař. Od roku 1480 drží Milotice Jan Pernička z Ojnic. S Perničkovu dceru Annou se roku 1490 oženil Mikuláš Protivec

¹ Jan z Moravan držel roku 1407 na blízkých Svatobořicích, kde působil jako správce ronovského panství, jehož součástí byli i Milotice. Roku 1408 si pojistil Milotice svatbou s Annou vdovou po bývalém milotickém držiteli Čeňkovi z Ronova. Současně vedl spory s bratrem zesnulého Čeňka z Letovic Hynkem o milotické dědictví (Hynek byl právoplatným dědicem panství), Hynek raději roku 1412 Milotice Janovi prodal. Miroslav Plaček, *Zámek Milotice, Stavebně historická analýza*, Kroměříž 1998, s. 5.

² Ibidem (pozn. 1), s. 5.

³ Ladislav Hosák, *Historický místopis země moravsko-slezské*, Praha 2002, s. 403.

⁴ Plaček (pozn. 1), s. 6.

ze Zástřizl a na Pavlovicích,⁵ tím také získal milotické zboží. Po Mikulášově smrti zdědil panství jeho nezletilý syn Proček, poručníkem mu byl bratr zesnulého Mikuláše Filip. Od roku 1521 se Proček ujal správy nad svým dědictvím. Na Miloticích seděl ještě roku 1550, rok na to však musel být již po smrti, jelikož jeho žena Eliška z Kostelce je připomínána jako vdova.⁶ Jeho jediný syn Mikuláš se nedožil dospělosti, Milotice proto Pročkovy dcery Anna, Johanka, Kateřina, Magdalena a Alena, které panství roku 1554 prodaly bratřím Fridrichovi, Bartoloměji, Janu Jetřichovi, Václavu a Bedřichovi ze Žerotína. Bohužel nelze říct, zda za více jak padesátiletého držení Milotic Zástřizly došlo k nějakým stavebním úpravám tvrze (obr. č. 49). Doposud se nepodařilo nalézt alespoň architektonickou skulpturu spojitelnou z první polovinou 16. století. Je však také možné, že vývoj tvrze v 15. století saturoval nároky stavebníků na delší dobu a nebylo potřeba tvrz dále stavebně upravovat.

Za držení Milotic Žerotíny mezi lety 1554 – 1570 došlo k zahájení renesanční přestavby tvrze, která se patrně protáhla až do 70. let 16. století, kdy Milotice drželi Haugvicové z Biskupic (1571 – 1580). Objekt tvrze byl rozšířen o dvě křídla, vznikl tak jednopatrový čtyřkřídlý zámek s centrálním nádvořím (podobné rozvržení i v Morkovicích). Arkádové ochozy obepínající nádvoří ze tří stran snad vzniklo za Bernarda nebo Ludvíka z Tovarů (drželi Milotice mezi lety 1581 – 1597). Do konce 16. století bylo zbudováno i rozsáhlé renesanční opevnění s náročnými bastiony a se vstupní věží s polygonální nástavbou, věž zanikla při barokní přestavbě zámku. Na počátku 17. století se držitelé na Miloticích rychle střídali.⁷ Roku 1610 se milotické panství nakrátko vrátilo do rukou Zástřizlů, konkrétně je získal Jiří Zikmund Prakšický ze Zástřizl a na Buchlově. Není jasné, zda nový majitel vyvíjel na Miloticích nějakou stavební činnost, patrně ale nebylo zapotřebí nově dokončený renesanční zámek stavebně upravovat.⁸ Jiří Zikmund umírá roku 1614, již o rok později jsou jmenováni jako držitelé Milotic Valdštejnové.⁹ Návrat Zástřizlů na Milotice byl jen krátkou, patrně nijak významnou epizodou v dějinách zámku.

⁵ Podle vesnice Pavlovice u Bučovic, kde sídlili Zástřizlové od roku 1349. Poslední členem této větve sídlící v Pavlovicích byla Eliška, která se provdala roku 1490 za Jana z Potštejna, společně s manželem sídlila na Chvalkovicích a později v Kyjově. Alois Jašek, *Z osudů buchlovských Zástřizlů, Zahrada Moravy IV*, 1927, s. 52.

⁶ Hosák (pozn. 3), s. 403.

⁷ Kristina z Rogendorfu 1597 – 1600, Ladislav Pethy z Heteše 1600 – 1603, Karel Perger 1603 – 1609. Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska J/N*, Praha 1994, s. 510 – 511.

⁸ Jedině snad nejstarší zprávy o zahradách rozkládajících se původně před jižním a východním zámeckým průčelím pocházejí z roku 1611, je tedy možné že začal vznikat právě za držení Jiřího Zikmunda. Zahrady však mohou být starší. *Ibidem* (pozn. 7), s. 511.

⁹ Plaček (pozn. 1), s. 7.

Poněkud problematicky se jeví pozdně renesanční fontána umístěná uprostřed parteru zámeckého parku. Ze středu kruhovitého bazénu fontány vyrůstá cibulovitý dřík pokrytý reliéfně pojatým listovým, cibulovitý dřík nese menší mísu s, podle Bohumila Samka, poškozeným, ale čitelným nápisem na obrubě: [---] *BOHUSSE MORKOWSKI ZE ZASTRIZL* [---].¹⁰ Autorovi této práce se bohužel nepodařilo zmíněný nápis nalézt.

Jméno vytesané na míse kašny mohlo patřit Bohuši Morkovskému ze Zástřizl (1563 – 1612) nebo jeho vnuku Janu Bohuše Morkovskému ze Zástřizl (narozen asi ve 30. letech 17. století - 1682). Autor diplomové práce nenašel zprávy o držení Milotic ani jedním s uvedených. Pravděpodobně lze jméno na kašně spojit spíše se starším Bohušem Morkovským (1563 – 1612). Na nedalekých Morkovicích sídlil do své smrti roku 1612, tedy i přes dobu kdy milotické panství náleželo jeho vzdálenému příbuznému Jiřímu Zikmundovi. Podle zprávy z roku 1611 se u východního průčelí zámku rozkládala zahrada, fontána tedy mohla být určena právě zde. Jednalo se však podle zpráv o štěpnici, tedy spíše užitnou zahradu.¹¹ Avšak v tomto případě nelze poskytnout dostatek přesvědčivých důkazů spojujících Milotice s Bohušem Morkovským. Vnuk Bohuše Morkovského Jan Bohuše se narodil patrně ve 30. letech 17. století, ve 40. letech sídlil tvrzi v Morkovicích až do roku 1647, kdy přesídlil do Boskovic, kde také roku také roku 1682 zemřel.¹² Jako další možnost se jeví přenesení kašny v pozdější době z jiného statku dříve pod správou Morkovských ze Zástřizl.

Stavební aktivity Zástřizlů na Miloticích nejsou dobře rozpoznatelné. Je pravděpodobné, že během padesátiletého držení tohoto sídla Zástřizly zde nějakou stavební aktivitu vyvíjeli, tak však byla překryta dvěma významnými přestavbami. Renesanční přestavba za Žerotínů a následně Tovarů z Tovarů změnila gotickou tvrz na čtyřkřídlý renesanční zámek s arkádami na nádvoří a mohutně opevněným předpolím. Držení Milotic za Jiřího Prakšického ze Zástřizl a na Buchlově mezi lety 1610 – 1614 bylo krátkou a nepříliš významnou epizodou v historii Milotic. Jediný hmatatelný důkaz jakési stavební činnosti připisatelné Zástřizlům pak zůstává pozdně renesanční kašna v zámecké zahradě se jménem *Bohuše Morkovský ze Zástřizl*, pravděpodobně se jednalo o majitele panství Morkovice z let

¹⁰ Samek (pozn. 7), s. 518.

¹¹ Vladimír Nekuda – Josef Unger, Hrádky a tvrze na Moravě, s. 193.

¹² Asi od roku 1619 do 1623 Valdštejnové, 1623 – 1637 Zdeněk Žampach z Potštejna, 1638 – 1639 Maxmilián z Valdštejna, 1639 - 1648 Jan Vilém z Scherfenberka, od roku 1648 drží milotické panství rod Seréyiové až do roku 1819. Samek (pozn. 7), s. 511.

1563 - 1612. První zmínka o zámecké zahradě z roku 1611 dovoluje uvažovat o původním umístění vytvoření kašny v posledním roce života Bohuše Morkovského. Bohužel v tomto případě není známky, že by někdo z Morkovské větve Zástřizlů držel Milotice. V tomto případě se snad může jednat o dílo umístěné původně na jiném statku náležejícím Morkovským ze Zástřizl a převezené později na Milotický zámek.

Literatura: Nekuda – Unger 1981, s. 193; Plaček 1998; Samek 1999, s. 510 – 520; Plaček 2001, s. 386 – 388.

9. Morkovice

Zámek

Lokalizace: město Morkovice-Sližany (okres Kroměříž; Zlínský kraj)

Sledované období: 1590 – 1660

První zmínky o tvrzi pochází z roku 1355,¹ kdy ji s tehdy ještě trhovou vsí Morkovicemi někdejší držitel Markvart z Morkovic prodává moravskému markraběti Joštovi. Stejného roku markrabě povýšil Morkovice na město.² Podobu tvrze z poloviny 14. století plně překryly pozdější přestavby, jen sklepy severovýchodního křídla a mohutné kamenné zdi severního průčelí dnešního zámku lze spojit s nejstarší gotickou stavbou.³ Jediné doposud výraznější stopy nejstarší tvrze tak tvoří valy s pozůstatky vodního příkopu, které lze spatřit v blízkosti zámku. Podrobnější poznání stavebního vývoje komplikuje absence stavebně-historického průzkumu morkovického zámku.⁴

Roku 1468 dobyl Matyáš Korvín za česko-uherských válek společně s nedalekými v Bučovicích a v Brodce také tvrz v Morkovicích, kde tehdy sídlil Milota z Morkovic.⁵ Král Matyáš odňal Milotovi Morkovice a roku 1469 je dal Protivcovi ze Zástřizl. Roku 1480 však na Morkovicích opět seděl výše zmíněný Milota z Morkovic,⁶ ten vzal na společné držení města a tvrze bratry Jaroše (zakladatele morkovické větve rodu Zástřizlů), Václava a Jiříka Kunkovské ze Zástřizl.⁷ Jiřík postoupil roku 1487 svoji část města s tvrzí a kostelním podacím⁸ Jarošovi ze Zástřizl, ten se tak stal brzy jediným držitelem města.⁹ Poslední zpráva o Jarošovi

¹ Podle Miroslava Plačka je pravděpodobné, že tvrz stála v Morkovicích již ve 13. století. Miroslav Plaček, *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*, Praha 2001, s. 409.

² Ladislav Hosák, *Historický místopis země moravsko-slezské*, Praha 2004, s. 380.

³ Plaček (pozn. 1), s. 409.

⁴ Kroměřížský památkář PhDr. Jan Krámpel v roce 1999 sepsal dílčí stavebně-historický průzkum zámku. Opomíjí zde řadu stavebních prvků a mimoto uvádí značné množství historických nepřesností. Jan Krámpel, *Zámek Morkovice, Standardní nedestruktivní stavebně-historický průzkum*, Kroměříž 1999.

⁵ Hosák (pozn. 2), s. 380.

⁶ Je možné, že Protivec ze Zástřizl krátce po nabytí morkovického panství, jej opět prodal bývalému držiteli, tedy Milotovi z Morkovic. Ibidem.

⁷ Bratři pocházeli z větve usazené v obci Kunkovice nedaleko města Litenčic. V době usazení bratří v Morkovicích Zástřizlové již v Kunkovicích nesídlili. Alois Jašek, Z osudů buchlovských Zástřizlů, *Zahrada Moravy IV*, 1927, s. 52.

⁸ Roku 1389 se připomíná (katolický) farář usazený v Morkovicích. V 16. století byli v Morkovicích a především v nedalekých Sližanach usazení čeští bratři, podporovaní Zástřizly. František Václav Peřinka, *Vlastivěda Moravská, Zdounecký okres II*, Brno 1910, s. 202.

⁹ Václav ze Zástřizl umírá roku 1487, pravděpodobně tedy odkázal svůj díl jednomu z bratří. Josef Pilnáček, *Staromoravští rodové*, Kroměříž 1930, s. 248c.

ze Zástřizl pochází z roku 1501, patrně roku 1509 již však nežil. Jaroš rozdělil Morkovice s tvrzí na dvě části, které pak zdělili jeho dva synové Smil a Jiří. Starší Smil je doložen jako vlastník části Morkovic poprvé mezi lety 1509 – 1510. Ale roku 1516 prodal Smil svůj díl města a tvrze Janu Kobíkovi z Opatova na Majetíně.¹⁰ Jan Kobík si nově získaný majetek nepodržel a téhož roku prodává část Morkovic s půlkou tvrze mladšímu z bratří, Jiřímu. Morkovice tak byly od roku 1516 opět sjednoceny pod jedním držitelem.

Prakticky po celé 16. století se nevyskytují písemné zprávy o morkovské tvrzi. Pravděpodobně po celou tuto dobu byla tvrz udržována a sloužila jako hlavní sídlo Morkovských ze Zástřizl. Roku 1538 císař Ferdinand I. přidal Morkovicím právo pořádat dva jarmarky ročně navíc, což svědčí o hospodářském růstu městečka za Jiřího Morkovského.¹¹ Jiří umírá patrně roku 1545.¹² Další zprávy o Morkovicích pochází až z roku 1554, kdy je držel jeho syn Jan¹³ (1554 – 1563). Za Jana probíhaly v Morkovicích blíže nespecifikované stavební úpravy. O jakési stavební činnosti svědčí spor mezi Janem ze Zástřizl a kroměřížským zedníkem Balcarem Vlachem. Roku 1563 napomíná olomoucký biskup Marek Kuen¹⁴ Jana Morkovského, aby zedníku Balcarovi zaplatil za vytvoření štukové omítky na své tvrzi v Morkovicích. Jan však odmítá zaplatit s tím, že omítka opadla. Zedník Balcar nesouhlasí a upozorňuje na údajně špatně vypálené cihly, na nichž nemohla omítka vydržet.¹⁵ Jak dopadl spor, není známo. Bohužel z této zprávy nelze ani určit, jakého objektu se stavební činnost týkala. Mohla se dotýkat objektu tvrze, stejně tak i blíže nespecifikovaného sídla v Morkovicích například bratrského sboru, který nechal zřídit Janův otec Jiří Morkovský nebo nějaké hospodářské budovy.¹⁶ Ze zprávy lze určit alespoň to, že v 60. letech 16. století v Morkovicích nějaká stavební činnost probíhala.

Jan Morkovský ze Zástřizl patrně roku 1563 umírá, téhož roku je na tvrzi usazen Janův bratr Jaroš (Jaroslav), který zdělil roku 1564 po svém vzdáleném příbuzném Janovi

¹⁰ Spolu s částí Morkovic prodal Janu Kobíkovi také půl pusté obce Švábsko, půl pusté vsi Skvasko, dále existující obce Sližany, Honětice, Dobročkovice s kostelním podacím, Zdislavice, díl Zborovic a pustý Chlum. Hosák (pozn. 2), s. 380.

¹¹ Ibidem.

¹² Pilnáček (pozn. 9), s. 248c.

¹³ Pilnáček uvádí jméno *Jiří* (tedy Jiří mladší Morkovský ze Zástřizl). Pilnáček (pozn. 9), s. 248c. Autor práce se drží častěji uváděného jména Jan. Hosák (pozn. 2), s. 380; Peřinka (pozn. 8), s. 216; Jan Otto, *Ottův slovník naučný, Ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*, díl XXVII, Praha 1908, s. 465.

¹⁴ Biskup Marek Kuen seděl na olomouckém biskupském stolci mezi lety 1553 - 1565.

Peřinka (pozn. 8), s. 361. Ondřej Jakubec, *Renesance v kroměříži*, In: Marek Perůtka (ed.), *Kroměříž: historické město a jeho památky*, Kroměříž 2015, s. 137 – 138.

¹⁶ Karel Kuča, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2000, s. 159.

Ždánském ze Zástřizl a na Buchlově značné jmění. Jaroš své panství začal postupně rozšiřovat. Roku 1566 koupil vesnici Svatobořice, 1567 vesnici Letonice a téhož roku také hrad a město Boskovice, kam po roce 1568 také přesídlil. Morkovice tak přestávají plnit funkci hlavního rodového sídla Morkovských ze Zástřizl.¹⁷ Jaroš po koupi významného a výstavného boskovského hradu, bývalého sídla Černožských z Boskovic, započal s opravami zchátralého hradu a blízkého města poničeného požárem z roku 1566.¹⁸ Veškerý svůj zájem plně zaměřil na nové rodové sídlo v Boskovicích.

Morkovice zdědil po Jaroslavově smrti roku 1583 jeho syn Jiřík Protivec Morkovský ze Zástřizl,¹⁹ který pravděpodobně zahájil renesanční přestavbu tvrze (obr. č. 50).²⁰ Přestavbu objektu s ním spojuje nápisová deska patrně druhotně umístěná do vnitřního prostoru průjezdu zámku. Deska má protáhlý obdélníkový tvar, horní polovina desky nebyla pravděpodobně dokončena. Kromě datace 1590 na horní polovině nese znaky jen hrubého opracování, v její dolní části je nápis psaný antikizující kapitálou: GIRZIK . PRO / TIWEC . MORKO / WSKY . ZZ. Pod nápisem je vytesán rodový erb Zástřizlů v bohatě rozvinuté rollwerkové kartuši, pod kartuší se nalézá nápis: ZASTRIZL. (obr. č. 51) Původní umístění desky s nápisem není jasné. Pravděpodobně se jedná o část ostění bohatě zdobeného portálu nebo fragment sloupu (arkád?). Tato deska je nejstarší datovanou kamenosochařskou sošou na Morkovicích, zároveň také jediným důkazem stavební činnosti Jiřího Protivce na morkovické tvrzi.

Nově vznikající stavba měla nepravidelnou čtyřkřídlovou dispozici,²¹ nepravidelnost severovýchodního křídla naznačuje větší stáří této části budovy. Současně byly na nárožích objektu vystaveny diagonálně orientované nárožní pilíře (věžice). Centrální nádvoří čtyřkřídlového objektu tvrze bylo snad již v této době vybaveno arkádovým ochozem. Pravděpodobně do této stavební fáze lze zařadit i nestejně velké arkádové oblouky v průčelí východního palácového křídla. Není jasné, kdy Jiří Protivec zahájil přestavbu tvrze (na Morkovicích seděl od roku 1583), ani do jaké míry byla dokončena v roce 1590. Krátce po

¹⁷ Hosák (pozn. 2), s. 380.

¹⁸ Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska A/I*, Praha 1999, s. 104.

¹⁹ Jaroslav Morkovský byl dvakrát ženatý, poprvé s Kateřinou Pražmínkou z Bílkova (s ní měl dva syny, oba v mládí zemřeli), podruhé s Johankou z Drnovic, z druhého sňatku vzešlo 15 dětí. Pilnáček (pozn. 6), s. 248c. Jaroslav rozdělil své panství na tři díly, nejvýznamnější Boskovice zdědil nejstarší syn Václav st. Morkovský (1554 – 1600), Morkovice Jiřík Protivec (nar. 1561) a Svatobořice Bohuš (1563 – 1612). Viz Zdeněk Pokluda, Morkovští ze Zástřizl, *Malovaný kraj XXIX*, s. 4.

²⁰ Morkovická stavba je označována ještě na Komenského mapě Moravy z roku 1627 jako tvrz. Autor práce se přidržuje tohoto označení „tvrz“ až do raně barokní přestavby, kde je patrně vhodnější užívat termínu „zámek.“

²¹ Mezi lety 1918 – 1919 bylo jihovýchodní zámecké křídlo zbouráno. Krámpal (pozn. 4), s. 7.

tomto datu se však píše na Morkovicích Jiříkův starší bratr Václav starší Morkovský ze Zástřizl, držitel Boskovic (1554 – 1600).²² Není tedy vyloučeno, že výstavba pokračovala i za Václava a snad se protáhla v do prvního desetiletí 17. století.

Po smrti Václava st. ze Zástřizl 22. dubna 1600 zdědil panství jeho bratr, Bohuš (1563 – 1612).²³ Roku 1606 byl Bohuš Morkovský povýšen dědičně do panského stavu. Je možné, že po této události se snažil prezentovat svůj nový stav také stavební aktivitou. A i když sám sídlil na Boskovicích i na moravském zámku lze s ním spojit jistá stavební aktivity. Ta se dotkla hlavně prostor prvního patra východního zámeckého traktu. Dále na renesančních diagonálních pilířích byly zbudovány kruhové věžičky (obr. č. 52). Všechny tyto části spojuje shodné provedení ostění poměrně nenáročných pravoúhlých oken s podbradkovými okenními římsami a s mírně vystouplými nadokenními římsami. Většina těchto okenních ostění nese na vnější straně ostění vytesaný reliéf zástřizlovské lilie a iniciály stavebníka B. M. Z. Z. Iniciály pravděpodobně patří Bohuši Morkovskému ze Zástřizl (obr. č. 53 a 54).

V literatuře se však iniciály a tedy i přestavba samotného zámku připisují Bohušově synovci Janu Bohuši Morkovskému ze Zástřizl (před 1631 - 1684).²⁴ Pokud ji započal Bohuše Morkovský lze datovat mezi roky 1600 – 1612, tedy do období kdy sídlil na Morkovicích. Pokud přestavbu započal Jan Bohuše, musela být provedena do konce 30. let nebo počátku 40. let 17. století, nejpozději však do roku 1647 kdy Jan Bohuše přesídluje do Boskovic a Morkovice získává jeho mladší bratr Oldřich Desider. Stylová analýza architektonických soch v tomto případě příliš nepomůže, především z důvodu poměrně krátkého časového rozmezí mezi předpokládanými daty přestavby. Autor práce se spíše kloní k autorství prvního jmenovaného, tedy Bohuše Morkovského. Jednak z důvodu iniciál B.M.Z.Z. na okenních překladech, pokud by práci zadal synovec výše Bohuše Morkovského, pravděpodobně by nechal na okenní překlad vytesat celé své jméno, nejspíše tedy: I.B.M.Z.Z., popřípadě by iniciály doplnil datací. To především z důvodů osobní prezentace jakožto iniciátora přestavby. Jan Bohuše samozřejmě musel znát jméno svého praděda, proto se nezdá pravděpodobné, že by své iniciály blíže nespecifikoval. Druhým důvodem připsání přestavby zámku Bohuši Morkovskému je období jeho držení Morkovic, tedy první desetiletí 17. století, které nepochybně přálo stavební činnosti daleko více než dramatické události 30. a 40. let

²² Václav starší Morkovský ze Zástřizl na Boskovicích působil jako rádce císaře Rudolfa II. a jako přisedící zemského soudu. Krámpf (pozn. 4), s. 6.

²³ Pilnáček (pozn. 9), s. 248c.

²⁴ Krámpf (pozn. 4), s. 6; Samek (pozn. 18), s. 602; Plaček (pozn. 1), s. 409.

17. století, kdy byla Morava sužována událostmi třicetileté války. Přesný rozsah přestavby zámku skutečně patrně za Bohuše Morkovského ze Zástřizl však není známý. Kromě přestavby prvního patra ve východním paláci zámku a nárožních věžiček nejsou zatím na Morkovicích známy další realizace spojitelné s touto stavební etapou. Částečně je jistě překryly i pozdější stavební zásahy.

Po smrti Bohuše roku 1612 zdědil Morkovce jeho syn Václav mladší Morkovský.²⁵ Roku 1612 zdědil po svém otci tvrz s městečkem, ještě před stavovským povstáním přešel z bratrské víry na katolickou, působil také jako královský rada a komorník.²⁶ Václav odkázal ve své poslední vůli sepsané roku 1631 morkovské panství svému nezletilému synu Janu Bohuše, o rok později pak zemřel.²⁷ Panství za nezletilého syna spravovala jeho matka, Alžběta Eusebie Prusinovská až do jeho plnoletosti na konci 30. let 17. století,²⁸ zemřela ve Vídni roku 1647. V průběhu třicetileté války bylo morkovské značně zpustlé a poškozené. Ve třicátých letech proběhly první snahy o konsolidaci panství, roku 1637 byl severovýchodně od zámku vystavěn nový hospodářský dvůr, ovčín a sýpka.²⁹

Od roku 1647 držel Morkovice Oldřich Desiderus Morkovský ze Zástřizl, který po polovině 17. století započal s raně barokní přestavbou zámku. Dokončení přestavby datuje erekční deska nad vstupním portálem do roku 1660 (obr. č. 55). Obdélná pískovcová deska nese dvojici rodových erbů Zástřizlů a jeden erb Sponarů z Bilsendorfu (obr. č. 56). Rodové znaky ověňují vavřínové věnce, pod znaky se nalézají kartuše s rodovými jmény a datací desky (nápisů jsou popisovány z levé strany do pravé): VRO. P. P. MAND. ELIZA. ZZASTRZ [---] / WNAROZENA PRAKSSICKA ZZAS / TRZLZ PANA MORK 1659; prostřední znak s nápisem: VRO. P. P. WOLDRCH DEZIDER / FRAN. MORKOWSKI SWOBODNI PAN / ZZASTRL ANA MOR. 1660; poslední nápis z erbovní desky: [---] NICE KATER. ZZASTRIZL / OWN ROZENA SPONAROWNA SPLINZ / DOFV A(D?)NA MORKO. 1660.³⁰ Na ploše desky jsou vytesány ještě

²⁵ Václav Morkovský ze Zástřizl před rokem 1600 studoval společně se svým bratrancem Jiřím Zikmundem Prackickým ze Zástřizl z Buchlova v Basileji u Theodara Bézy, účastnil se také kavalírské cesty po Evropě. Blanka Kubíková, *Portrét v renesančním malířství v českých zemích*, Praha 2016, s. 233.

²⁶ Již roku 1617 je usazen na morkovické faře katolický kněz. Hosák (pozn. 2), s. 380.

²⁷ Ibidem.

²⁸ Autorovi práce se nepodařilo dohledat datum narození Jana Bohuše Morkovského ze Zástřizl. S jistotou lze tvrdit, že Jan Bohuše žil před rokem 1631, jelikož jej ve své závěti jmenuje jako dědice morkovského panství jeho otec Václav mladší Morkovský ze Zástřizl. Lze tedy usuzovat, že koncem 30. let nebo na počátku 40. let 17. století byl Jan Bohuše již plnoletý a tedy mohl spravovat zděděné panství.

²⁹ Kuča (pozn. 16), s. 159.

³⁰ Manželka Oldřicha Desidera Sidonie Kateřina Sponarová z Bilsendorfu (+1704). Rodový erb: lev se dvěma šesticípými hvězdami. Peřinka (pozn. 8), s. 218.

kapitály IOHA.³¹ Pravděpodobně se tedy raně barokní přestavba zámku protáhla přes polovinu 50. let 17. století. Oldřich Desider byl posledním držitelem Morkovic z rodu Zástřizlů. 26. dubna 1664 sepsal svoji poslední závěť, a jelikož neměl potomky, odkázal Morkovice své ženě Sidonii Kateřině, krátce na to umírá. Vdova Sidonie Kateřina se po mužově smrti provdala za Arnošta z Šerfenberka, po její smrti roku 1704 zdědily panství její dcery z druhého manželství. Tato přestavba se patrně nejvíce dotkla čelní fasády východního průčelí zámku. Plocha vnější fasády byla rozčleněna zdvojenými pilastry, z této stavební fáze pochází také vstupní portál zámku, jehož jednoduché pravoúhlé ostění sestává z kamenného bosování. Kvůli zachování symetrie vstupního průčelí byl portál zdvojen nepravým portálem. Stejně řešený portál ústí i do nádvoří, v tomto případě již bez symetrického zdvojení. Dále byla přestavěna přízemí lodžie, jejíž přízemní oblouky nesou kamenné sloupy s okosenými hranami a v patře arkádová chodba. Lodžie s arkádovou chodbou snad vznikly na místě zrušené, či přestavěné renesanční arkády. Značný zásah do dispozice zámku byl proveden mezi lety 1918 – 1919, kdy bylo s neznámých důvodů strženo jihovýchodní zámecké křídlo.

Literatura: Nekuda – Unger 1981, s. 199; Samek 1999, s. 601 – 603; Krامل 1999; Kuča 2000, s. 157 - 161; Plaček 2001, s. 408 – 409.

³¹ Snad se jedná o jméno Johannes či Jan, nejspíš se jednalo o podpis kameníka, který erby vytvořil. Bohužel se podpis nepodařil spojit s žádným kameníkem činným v okolí Morkovic v polovině nebo v 60. letech 17. století.

10. Ždánice

Zámek

Lokalizace: město Ždánice (okres Hodonín; Zlínský kraj)

Období: první čtvrtina 16. století

Městečko Ždánice se poprvé zmiňuje roku 1322, kdy se po něm píše bratři Albrecht a Bohuš, příslušníci místní nižší šlechty.¹ Roku 1349 je poprvé ve Ždánici připomínán hrad, vystavěný na mírně klesajícím výběžku nad městečkem zvaném Palánek. Hrad dobyl po roce 1468 hejtmana uherského krále Matyáše Korvína Jan Zelený ze Šanova, za odměnu si jej ponechal. Jan Zelený hrad poškozený obléháním pravděpodobně opravil a usadil zde patrně své vojsko, o čemž svědčí rozměrné předpolí hradu s poměrně jednoduchým narychlo vytvořeným opevněním.² Jan Zelený zemřel roku 1489, panství zdědili i s patrně opraveným hradem jeho dva synové Petr a Buneš. Bratři prodali zděděné panství Petrovi hraběti ze Sv. Jiří a Pezinku, ten je roku 1498 prodal bratřím Hynkovi a Pročkovi³ ze Zástřizl.⁴ Do zemských desek pak proběhl zápis panství roku 1500.

Nový majitel Ždánic Proček ze Zástřizl hrad nad městečkem patrně nevyužíval. Ten pomalu pustl a sloužil jako zdroje stavebního materiálu, roku 1558 je hrad uváděn již jako pustý. Pravděpodobně již Proček si vybudoval nové sídlo přímo ve Ždánicích. Bohužel o nejstarší podobě zástřizlovské tvrze nemáme žádné informace.⁵ Nejsou známy ani architektonické skulptury, které by bylo možné spojit se zástřizlovskou stavbou z poloviny 16. století. Nelze proto soudit zda bylo při stavbě užito (alespoň částečně) renesanční tvarosloví nebo jen pozdně gotické. Proček seděl na Ždánicích roku 1526, kde se účastnil

¹ Ladislav Hosák, *Historický místopis země moravsko-slezské*, Praha 2004, s. 271.

² Miroslav Plaček, *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*, Praha 2001, s. 732.

³ Pilnáček uvádí jméno Protivec ze Zástřizl. Viz Josef Pilnáček, *Staromoravští rodové*, Brno 2011, s. 248b. Zbylí autoři zabývající se historií Ždánic uvádí jméno Proček ze Zástřizl. Viz Jakub Vrbas, *Ždánsko: historický a zeměpisný popis*, Ždánice 2002, s. 258; Hosák (pozn. 1), s. 272; Plaček (pozn. 2), s. 732. Autor práce užívá tedy pro prvního zástřizlovského držitele Ždánic v publikacích častěji užívané jméno Proček.

⁴ Nemotičtí ze Zástřizl byli usazení ve vsi Nemotice poblíž Koryčan od již kolem roku 1400. Poslední držitel nemotického zboží byl Jan Nemotický ze Zástřizl, ženatý s Ofkou z Malenovic a Šentrassu. Právě jejich synové Hynek a Proček Nemotice prodali. Alois Jašek, *Z osudů buchlovských Zástřizlů*, *Zahrada Moravy* IV, 1927, s. 52.

⁵ Stavebně historický průzkum objektu zámku provedený roku 1995 přináší sice kvalitní informace o historii objektu, od jeho založení až do současnosti. Nezapývá se ale příliš podrobně stavebním vývojem objektu v 16. století. Chybí zde i celkové zaměření a půdorys zámku. Jan Krampl, *Zámek Ždánice – stavebně-historický průzkum*, Kroměříž 1995.

moravského zemského sněmu konanému po bitvě u Moháče.⁶ Roku 1538 městečko s tvrzí vyhořelo, v této souvislosti se také naposledy jmenuje Proček ze Zástřizl,⁷ po tomto datu sedí na Ždánicích Pročkův synovec Jan.

Jan Ždánský zakoupil roku 1542 nedaleký hradu Buchlov s panstvím, kam také přenesl své sídlo. Ždánice si ještě podržel, o čem svědčí nákup dalších pozemků⁸ v letech 1547 a 1553 nebo roku 1557 potvrzuje privilegia městečka.⁹ O rok později však ždánické panství prodává bratřím Albrechtu a Janu Šemberovi Černo-horským z Boskovic.¹⁰ Jan Šembera prodal Ždánské panství roku 1566 svému švagru Oldřichu z Kounic a na Slavkově. Kounicové starší patrně pozdně gotickou tvrz renesančně přestavěli (obr. č. 57).¹¹ Další přestavbu provedli v letech 1739 a 1762 Lichtenštějní. Poslední přestavba vtiskla zámku přibližně dnešní podobu.

Dnešní podobu zámku do velké míry určily dvě přestavby, renesanční v druhé polovině 16. století a barokní v první polovině 17. století. Snad již renesanční tvrz měla jednopatrovou čtyřkřídlovou dispozici s diagonálně orientovanými věžicemi v nároží a centrálním nádvořím s arkádami (dnes zazděnými). Právě diagonální nárožní věžice jsou poměrně častým prvkem goticko-renesančních tvrzí na počátku kolem poloviny 16. století na Moravě (Morkovice, Milotice). Není tedy vyloučeno, že (alespoň některé z nich) pocházejí z nejstarší stavební fáze tvrze. Nejasný je též původ stržené věže vystavené v průčelí objektu,

⁶ Sněm konaný po porážce českého a uherského vojska roku 1526 u Moháče. Byly zde sepsány majetkové registry všech držitelů panství na Moravě (šlechtici, kláštery). Seznam obsahoval jména všech šlechticů a klášterů markrabství moravského se zapsaným počtem kolik jezdců nebo děl mají tyto subjekty vypravit k obraně hranice markrabství. Počet „zbrojných koní“ odpovídal majetkovému stavu šlechtice nebo kláštera. František Hrubý ve své studii *Moravská šlechta roku 1619, její jmění a náboženské vyznání* z roku 1922, uvádí, že mezi lety 1526 - 1536 se jeden „zbrojný kůň“ rovnal 1000 kop grošů českých nebo 2000 kop zlatých Moravských (částka, z níž byl majitel panství povinností vybavit zbrojného koně, se přirozeně v průběhu 16. a počátku 17. století měnila, například na počátku 17. století byla částka 10.000 kop českých grošů). Zbrojný kůň se tedy stal pojmem vyjadřujícím majetkové kvantum panství. In: František Hrubý, *Moravská šlechta roku 1619, její jmění a náboženské vyznání*, *Časopis Matice Moravské* 46, 1922, s. 113 – 114. Proček ze Zástřizl a na Ždánici měl na svém panství udržovat v pohotovosti pět jezdců „koní“ k obraně zemských hranic. Vrbas (pozn. 3), s. 259. Ždánské panství bylo tedy k roku 1526 oceňováno (zhruba) na 5000 kop českých grošů.

⁷ Jakub Vrbas cituje výňatek z knih horenského práva ve Ždánicích: „...léta Páně tisícího pětistého třicátého osmého za urozených vladyk pana Pročka a pana Jana strejců vlastních ze Zástřizl, dědičných pánů ždánských, jsou tyto knihy přepsány po shoření tvrze ždánské v prvnější slova a tu neděli po sv. Vavřinci námi purkmistrem a radou městečka Ždánic s povolením J. Mtí pánů našich milostivých, napřed psaných.“ Ibidem, s. 260.

⁸ Půl vesnice Arklebov od Znaty z Víckova, roku 1553 pak druhou půli obce s pustou vsí Bohutice od Beneše Krčmy z Koněpas na Želeticích. Ibidem, s. 260.

⁹ Hosák (pozn. 1), s. 272.

¹⁰ Jednalo se o městečko Ždánice s pustým hradem, s tvrzí, dvorem, pivovarem, společně s městečkem Lovčice s farou, pusté vsi Ostrovánky, Lhotu, Žandorf, Rohoří a Přestavky. Vrbas (pozn. 3), s. 264.

¹¹ Podle Jakuba Vrbase renesanční byla přestavba dokončena roku 1569. Datace se údajně nalézala na stropě přízemní prostory v jihozápadním křídle zámku. Prostoru s datací Vrbas označuje za bývalou kapli. Jakub Vrbas, *Dějiny městečka Ždánice: se zvláštním popisem geologickým a archeologickým*, Ždánice 1898, s. 4.

kteřá měla být za držení zámku Lichtenštejn v 18. století zbourána.¹² Bohužel podoba ždánské tvrže vystavené za držení panství Zástřizly v první polovině 16. století zůstává nejasná. Zpráva o požáru tvrže z roku 1538 pravděpodobně potvrzuje její výstavbu za Pročka ze Zástřizl. Jan Ždánský věnoval veškerou svoji pozornost na přestavbu nedalekého Buchlovského hradu, který koupil roku 1542. Jeho přestavba se protáhla od poloviny roku 1545 a pokračovala patrně, až do Janovy smrti roku 1564 pravděpodobně zaujala veškerou stavebníkovu pozornost, nehledě na finanční náročnost přestavby Buchlova.

Literatura: Vrbas 1898; Vrbas 1930 (reprint z roku 2002), s. 225 – 273; Nekuda – Unger 1981, s. 323 – 324; Plaček 2001, s. 730 – 732; Kuča 2011, s. 767 – 771.

¹² Krامل (pozn. 5), s. 64.

8. Závěr

Tato práce zdokumentovala architektonické objekty, na jejichž výstavbě či přestavbě se v rozmezí let 1500 – 1650 podíleli představitelé rodu Zástřizlů. Tento soubor staveb, ukazuje postupný společenský kulturní vývoj, který rod pánů ze Zástřizl během sledovaného období prodělal. Zkoumané objekty nelze označit jako jasně vyhraněný typ architektury, například renesanční chámové stavby či architektonický tip jako renesanční arkády, ale jedná se o různé typy staveb, u nichž se jednotlivé pozdně gotické a renesanční prvky ve větší či menší míře uplatňují. Jediným vzájemným pojítkem popisovaných objektů je stavební aktivita představitelů rodu Zástřizlů, která na těchto stavbách během sledovaného období 150 let proběhla. U vybraných staveb je pak popsán stavebně-historický vývoj na pozadí měnícího se společenského, kulturního a náboženského obrazu rodu Zástřizlů.

Samotný rod Zástřizlů měl již na počátku 16. století za sebou poměrně dlouhou historii, jeho příslušníci jsou známí již od 13. století, během 14. a 15. století se tento vladycký rod značně rozrostl na několik rodových podlinií usazených především na jižní a jihovýchodní Moravy. Od 16. století první již významnější členové vladyků ze Zástřizl začínají skupovat rozsáhlejší územní celky s významnějšími správními centry. Nejvýznamnější z těchto podlinií nesly názvy podle svých držav, tedy rodové podlinie nemotická a později ždánická, pavlovická, praktšická a morkovická. Jednalo se o městečka, kde již v průběhu 14. a 15. století sídlily místní vladycké rody a vybudovali zde své mocenské a hospodářské sídlo. V 80. letech 15. století získávají Pavlovičtí Zástřizlové od vladyků z Moravan městečko Milotice s kamennou tvrzí (kat. č. 8) a od 90. let 15. století kupují od Morkovských z Morkovic jejich sídelní město Morkovice, taktéž s kamennou a dobře opevněnou tvrzí (kat. č. 9). Tyto gotické tvrže, které sestávaly z obytného paláce s menším hospodářským zázemím.

Tvrz v Miloticích drželi Pavlovičtí ze Zástřizl do roku 1552 a není doposud jasné, zda se zde stavebně prosadili. Stavební vývoj Milotic do poloviny 16. století zakryly pozdější renesanční přestavba zahájená po polovině 16. století Žerotíny a především pozdější nákladná vrcholně barokní přestavba zámku započaté roku 1720 Karlem Antonem Serényim. Morkovice drželi Zástřizlové až do poslední třetiny 17. století a roku 1590 je přímo datací doložena stavební aktivita Zástřizlů. Není však jasné, zda se zde do roku 1590 zástřizlové nějak stavebně prosadili. Pravděpodobně ano, nezdá se pravděpodobné, že takřka za sto let

držení tohoto sídla zde neprovedli žádnou přestavbu, avšak jejich stavební aktivita před datem 1590 není doposud dokumentována.

Od počátku 16. století drželi příslušníci nemotické větve Zástřizlů také městečko Ždánice ležící v blízkosti chřibských vrchů (kat. č. 10). Nad Ždánicemi existoval minimálně od počátku 14. století poměrně rozměrný a dobře opevněný hrad, který však na počátku 16. století byl již opuštěný. Ve Ždánicích pak vybudovali bratři Hynek a Proček Nemotičtí ze Zástřizl v prvních dvou desetiletích 16. století nové sídlo v centru městečka. Roku 1536 schválil ždánickou tvrz požár. Není jasný rozsah požáru a tedy ani jaké škody na objektu tvrze napáchal, pravděpodobně však se nejednalo o nějak drastické poničení, jelikož krátce po tomto datu ji Zástřizlové obnovili. Ždánice roku 1558 prodávají Černoorským z Boskovic a ti ždánické panství roku 1566 prodali Oldřichovi z Kounic, který nechal starší zástřizlovskou tvrz od základů renesančně přestavět.

V případě Ždánic není známá, obdobně jako u tvrzí v Miloticích nebo Morkovicích, nejstarší podoba tohoto sídla. Z těchto objektů mají nejlépe zdokumentovaný vývoj do poloviny 16. století Milotice, kde se podařilo částečně identifikovat snad přibližný rozsah pozdně gotické tvrze (obr. č. 49). Jednalo se o podélný obdélníkový palác s diagonální věžicí nebo arkýřem na jižní straně. Ovšem tato nejstarší stavba nelze doposud jasně spojit ani s určitým rodem, tedy s vladyky z Moravan nebo se Zástřizly. Obdobný rozsah snad měla i gotický tvrz v Morkvicích před renesanční přestavbou. Paradoxně neznámý je nejstarší vývoj tvrze v Ždánicích, tedy objektu, který Zástřizlové s největší pravděpodobností vystavěli.

Bohatnutí a snaha po vyšším společenském a kulturním postavení je patrná především u jednoho z nejvýznamnějších představitelů rodu Zástřizlů, podkomořího Markrabství moravského Jana Ždánického ze Zástřizl, který držel mezi lety 1536 – 1558 ždánické panství s tvrzí. Jan Ždánický ze Zástřizl koupil roku 1542 od svých příbuzných pánů ze Žerotína hrad Buchlov a kolem poloviny 40. let 16. století započal s jeho nákladnou a rozsáhlou přestavbou (kat. č. 3).

Buchlovský hrad vybavil poměrně rozsáhlým předhradím, které chránili nově vzniklé hradby. V nově vzniklém prostoru předhradí vystavěl hospodářské budovy nezbytné pro ekonomický růst panství. Stavební aktivity Jana Ždánického na Buchlově byly od počátku vedeny snahou o vytvoření nového rodového sídla Ždánických ze Zástřizl, ale také o posílení hospodářské základny svého nového a vzrůstajícího se panství. V případě buchlovského hradu lze spatřit výraznou snahu jeho majitele o vytvoření mohutného a reprezentativního

sídla, přičemž přestavba hradu probíhala ještě většinou v intencích pozdní gotiky. Renesanční jsou zde především erekční desky nad vstupními portály do hradního jádra, ale i zvýšené atikové patro jižního průčelí hradního jádra lze chápat jako již v podstatě renesanční. Další významná výstavba Zástřizlů proběhla od konce 60. let do prvních desetiletí 17. století na hradě v Boskovicích (kat. č. 1). Svým rozsahem je srovnatelná s přestavbou hradu Buchlova. Tedy starší gotický hrad s výraznou pozdně gotickou výstavbou s již raně renesančními prvky vznikala v případě Boskovic ve druhé polovině 15. a první polovině 16. století za držení Černoorskými z Boskovic. Zástřizlovská přestavba boskovického hradu probíhala však již plně v renesančním slohu.

Boskovice koupil roku 1567 Jaroš Morkovský ze Zástřizl. Finanční prostředky k této koupi z velké části zdědil po svém strýci Janovi Ždárském ze Zástřizl (+ 1564). První stavební aktivitu Jaroše Morkovského na Boskovicích byla přestavba vstupní brány, kterou datuje do roku 1568 erekční deska nad jejím portálem, a pravděpodobně ve stejné době komplexně přestavěl opevnění hradu. Na místě staršího pozdně gotického paláce vystavěného Černoorskými z Boskovic započal Jaroš Morkovský s výstavbou nového monumentálního snad třípatrového severního paláce, jehož výstavba se pravděpodobně protáhla až do konce 16. století. Tento palác dnes nestojí, od druhé poloviny 18. století byl postupně rozebírán. Zbylé části přízemí pak byly necitlivě zrestaurovány v 80. letech 20. století. Z pozůstatků paláce lze vysledovat polohu hradní kuchyně umístěné v přízemí a jeden poměrně zvětralý portálek, avšak množství fragmentů architektonických soch vykazujících velmi kvalitní způsob jejich zpracování, ukazuje na velikost a nákladnost této stavby. Na velkém množství těchto fragmentů se nalézají zástřizlovský erb s iniciálami stavebníků, což je poměrně běžné i u ostatních staveb rodu Zástřizlů (obr. č. 12 a 13). Kvantitativně se však v Boskovicích nalézají patrně největší sbírka takto ozdobených architektonických soch odkazujících na poměrně značnou rodovou i osobní propagaci Zástřizlů na boskovickém hradě.

Rodová a osobní prezentace je ještě pregnatněji zastoupena na hradě v Boskovicích, kde byla přestavba kvalitativně na daleko vyšší úrovni než na Buchlově. Boskovický hrad se během zástřizlovských přestaveb během druhé poloviny 16. století a prvního desetiletí 17. století stal v podstatě renesančním zámekem. Obzvláště velké množství architektonických soch se znakem rodu Zástřizlů a iniciálami stavebníka snad vypovídá o snaze vyrovnat se stavebníkovi Boskovic, tedy Černoorským z Boskovic a sami se tak v podstatě povýšit na jejich úroveň. Tato snaha, i když v menším lze spatřit i na hradě Buchlově, kde však končí

smrtí Jana Ždánského ze Zástřizl, jeho následovníci už nikdy nevyvíjeli tak významnou stavební činnost na buchlovském hradě.

V poslední čtvrtině 16. století vzniklo menší sídlo v Haňovicích u Litovle a v prvních dvou desetiletích přestavba tvrze v Krakovci-Laškově u Prostějova. Na počátku 70. let 16. století započal biskupský leník Jan Proček ze Zástřizl v místě staršího hospodářského dvora v Haňovicích u Litovle s výstavbou renesančního zámečku (kat. č. 6). Stavba byla pravděpodobně dokončena roku 1580, jak sděluje datace vytesaná na alianční erbovní desce umístěné nad vstupem do zámku. Budova haňovického zámku prošla mezi v 17. a 18. století poměrně razantními přestavbami, takže ze zástřizlovské výstavby mnoho nezůstalo. Tvrz v Krakovci-Laškově byla vystavěna patrně ve 14. století. Během 15. a 16. století došlo pravděpodobně jen k menším přístavbám či úpravám, které však probíhaly ještě v intencích pozdní gotiky (kat. č. 7). Až mezi lety 1609 – 1614 nechal tehdejší majitel panství Jan Prakšický ze Zástřizl nechal západní část gotického paláce strhnout a nahradit jej novou již renesanční budovou se dvěma patry arkád (obr. č. 46, 47, 48). Na přestavbě krakovecké tvrze podílel ticinský kameník Rocco Spezza z Argona. Jan Prakšický pravděpodobně přestavbu krakovecké tvrze dokončil jen z části. V obou případech majitelé těchto objektů podporovali povstání odbojných stavů roku 1618. Po porážce stavovského povstání jim byla obě panství zabavena, později sídla i panství upadala.

Poslední výraznou stavbou spojenou se zástřizly zůstává kostel sv. Martina v Buchlovicích (kat. č. 5). Nechal jej zřídit mezi lety 1640 - 1643 Milota Prakšický ze Zástřizl, který přestoupil během pobytu na císařském dvoře ve Vídni ve 30. letech 17. století ke katolictví. Nový raně barokní jednolodní kostel pravděpodobně vycházel, alespoň z části, ze staršího gotického kostela stejného zasvěcení.

9. Summary

The presented diploma thesis is carried out in the form of a catalogue describing the buildings of the Moravian knightly family of the Zastrizls, whose members dwelled in South and South-eastern Moravia from the 13th century until the 1680's. The presented buildings had been either commissioned or significantly reconstructed by the Zastrizls between the 16th century and the first half of the 17th century. A major part of the buildings went through some extent of reconstruction during the time when they were held by the Zastrizls. The presented catalogue lists a brief overview of the building's history and their architectural development before the Zastrizls purchased it. Most of the buildings are of an older date, which were established as early as in the 13th or 14th century. These include the castles of Buchlov and Boskovice, strongholds in Morkovice, Milotice, and Krakovec-Laskov, as well as the church of St. James the Greater in Boskovice. There is a second group of buildings that were founded and built by the Zastrizls. This is the stronghold in Zdanice, chateau in Hanovice, and the Congregation of the Brethren in Buchlovice. The situation is not very clear regarding the church of St. Martin in Buchlovice, which was built between 1640 and 1644 by Milota of Praksice from Zastrizly, but it is very likely that it issued from an older medieval church.

The buildings are presented with their architectural development described on the background of the changing requirements of the individual members of the Zastrizl family. During the studied period covering the beginning of the 16th and middle of the 17th century the author describes the evolution of the buildings held by the Zastrizls in terms of their increasing cultural-social importance, and where possible also from the perspective of the individual benefactors and their involvement in the estates. The list of the described objects is relatively varied and includes smaller renaissance chateaux mostly originating upon a reconstruction of an older gothic structure, through massive and representative castles, to churches and chapels. The social and political importance of the Zastrizl family grew mainly from mid 16th century and brought the need for proper representation, which peaked in the reconstruction of the castle Buchlov by Jan Zdansky of Zastrizly, in the restoration of a castle with the family burial ground in the nearby Buchlovice, and in the reconstruction of the Boskovice castle by Jaros of Morkovice from Zastrizly, in this case with an exceptionally representative burial place in the church of St. James the Greater in Boskovice, which marks

the climax of the family's efforts to achieve a distinguished representation of the Zastrizl lineage.

10. Prameny a Literatura

Archivní prameny a stavebně-historické průzkumy

Jan Krampfl, *Zámek Ždánice – stavebně-historický průzkum*, Kroměříž 1995.

Jan Krampfl, *Standardní nedestruktivní stavebně-historický průzkum – Morkovice, zámek*, Kroměříž 1999.

Miroslav Plaček, *Zámek Milotice, Stavebně-historická analýza*, Bzenec 1998.

Radim Vrla, *Průzkum interiérových omítek místnosti chodbového traktu v přízemí severního křídla hradního jádra hradu Buchlova*, Kroměříž 2018.

Ludmila Zálešáková, *Restaurování nástěnné malby v nárožní věži na zámku v Morkovicích*, Brno 2006.

Diplomové a dizertační práce

Lucia Krajčířová, „Pre seba a potomstvo na večnú pamiatku.“ Reliéfna výzdoba arkád renesančných zámkov na Morave ako manifest šľachtického stavu (diplomová práce), Seminář dějin umění FFMU, Brno 2015.

Blanka Kubířková, Kapitoly z ikonografie renesančního portrétu v Čechách a na Moravě (dizertační práce), Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2010.

Iveta Tůmová, Chrámové stavby Jednoty Bratrské v Čechách a na Moravě (diplomová práce) FFUP, Olomouc 2013.

Mikoáš Vrla, Románské, gotické a renesanční kamenné skulptury hradu Buchlov (bakalářská diplomová práce), Filozofická fakulta Univerzity Palackého, Olomouc 2015.

Martin Žiřlavský, Katalog epigrafických a heraldických památek na území katastru městyse Buchlovice (bakalářská diplomová práce), Filozofická fakulta Univerzity Palackého, 2015.

Literatura

Leopold von Berchtold, *Vergangenheit und Gegenwart der Herrenburg Buchlau im mährischen Marsgebirge*, Brünn 1893.

Oldřich Blažiček – Jiří Dvorský, *Dějiny českého výtvarného umění II., Od počátku renesance do závěru baroka*, Praha 1989.

Pavel Bolina – Tomáš Durdík, *Středověké hrady v Čechách a na Moravě*, Praha 2001.

Jaroslav Bránský, *Čtyři z Boskovic*, Blansko 2008.

Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v renesančních městech raného novověku*, České Budějovice, 2000.

Václav Bůžek – Josef Hrdlička et al., *Věk urozených, Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha – Lytomyšl, 2002.

Václav Bůžek, *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*, České Budějovice 2006.

Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2007.

Václav Bůžek (ed.), *Šlechta raného novověku pohledem českých, francouzských a španělských historiků*, České Budějovice 2009.

Václav Bůžek – František Koreš – Petr Mareš – Miroslav Žitný, *Nižší šlechta království českého v době předbělohorské*, Havlíčkův Brod 2016.

Petr Čehovský, Raně renesanční architektura a architektonická skulptura ve střední Evropě jako prostředek prezentování katolické víry či politické orientace stavebníka, in: Helena Dáňová – Klára Mezihoráková – Dalibor Prix, *Artem ad vitam: kniha k poctě Ivo Hlobila*, Praha 2012.

Petr Čehovský, *Kamenné skulptury v Podyjí 1480 – 1550*, Olomouc 2012.

Petr Čornej – Milena Bártlová, *Velké dějiny zemí Koruny české 1437-1526*, VI, Praha 2005.

Josef Alexandr Dunder, *Buchlov, hrad v Moravě v kraji hradištském*, Praha 1856.

Max Dvořák, *Dva deníky Dra. Matyáše Borbonia z Borbenheimu*, Praha 1896.

Aleš Flídr, Josef Mánes jako renesanční architekt. Neznámá kapitola ze stavebního vývoje zámku Krakovce. In: Filip Komárek – Michal Konečný (edd.), *„Ani spolu, ani bez sebe...“ Interdisciplinarita v dějinách umění*, Brno 2010, s. 23 – 30.

Vratislav Grolich – Jan Skutil, Český a latinský text náhrobku Václava st. Morkovského ze Zástřizl, *Sborník okresního muzea v Blansku XIII-XIV*, 1981-1982, 50 - 61.

Jan Halada, *Lexikon české šlechty: erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*, Praha 1999.

Ota Halama, *Lid bez meče. Příběh Jednoty bratrské*, Praha 2009.

Ivo Hlobil – Eduard Petrů, *Humanismus a raná renesance na Moravě*, Praha 1992.

Ivo Hlobil – Marek Perůtka (ed.), *Historická Olomouc XVII, Úsvit renesance na Moravě za vlády Matyáše Korvína a Vladislava Jagellonského (1479–1516) v širších souvislostech*, Olomouc 2009.

Martin Holý, *Výchova a vzdělání české a moravské šlechty v 16. a v první třetině 17. století*, *Folia Historica Bohemica XXI*, 2005, s. 111-208.

Kateřina Horníčková – Michal Šroenk (edd.), *In puncto religionis, Konfesijní dimenze předbělohorské kultury Čech a Moravy*, Praha 2013.

Ladislav Hosák, *Historický místopis země Moravsko-Slezské*, Praha 2004.

Ladislav Hosák – Metoděj Zemek, *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Jižní Morava*, Praha 1981.

Vítězslav Houdek, *Moravské vývody erbovní*, Brno 1917.

Ferdinand Hrejsa, *Česká konfese, její vznik, podstata a dějiny*, Praha 1912.

František Hrubý, *Moravská šlechta v roce 1619, její jmění a náboženské vyznání*, *Časopis Matice moravské XLIV*, 1922, 107-169.

František Hrubý, *Moravské památníky z doby předbělohorské*, *Časopis Matice moravské*, 1925, 49, 196-223.

František Hrubý, *Selské a panské inventáře v době předbělohorské*, *Český časopis historický XXXIII*, 1927, 263-306.

František Hrubý, *Moravské zemské desky z let 1348 – 1642*, Brno 1931.

František Hrubý, *Luterství a kalvinismus na Moravě před Bílou horou*, *Český časopis historický XLI*, 1935, 1-40, 237-268.

František Hrubý, *Karel st. z Žerotína*, Brno 1936.

František Hrubý, *Luterství a novoutrakvis*, *Český časopis historický XLV*, 1939, 31-44.

František Hrubý, *Etudiants tchéques aux écoles protestantes de l'Europe occidentale de la fin du 16. et au 17. siècle*, Brno 1970.

Rudolf Hurt, *Kyjovsko*, Brno 1970.

František Hýbl, *Jednota bratrská 1457 – 2007*, Olomouc 2007.

Ondřej Jakubec, *Manifestace katolicismu v uměleckých objednávkách olomouckých biskupů v období raného novověku*, s. 161 – 181, in: *Historická Olomouc XIII*, Olomouc 2002. Eds. Martin Elbel – Milan Togner.

Ondřej Jakubec, Modalita a konfesionalita sakrálních staveb v českých zemích 16. a počátku 17. století, s. 49 - 72, in: Kateřina Horníčková – Michal Šronek (edd.), *In puncto religionis, Konfesní dimenze předbělohorské kultury Čech a Moravy*, Praha 2013.

Ondřej Jakubec, *Kde jest, ó smrti, osten tvůj? Renesanční epitafy v kultuře umírání a vzpomínání raného novověku*, Olomouc 2015.

Josef Janáček, *Rudolf II. a jeho doba*, Praha 2014.

Alois Jašek, Z osudů buchlovských Zástřizlů na Moravě, *Zahrada Moravy IV*, 1927, s. 51 - 53.

Alois Jašek, Rodinný zápisník pánů ze Zástřizl a z Petřvaldu, *Časopis vlasteneckého spolku muzea v Olomouci LII*, 1939, 19-23.

Tomáš Jeřábek, *Barokní zámek Milotice*, Brno 1998.

Tomáš Jeřábek, *Barokní zámek Milotice*, Brno 2010.

Pavel Kalina, *Benedikt Ried a počátky záalpské renesance*, Praha 2009.

Stanislav Kasík, Znakové svorníky na hradě Buchlově, *Slovácko*, XLI, 1999, s. 215 – 243.

Tomáš Knoz, *Pobělohorské konfiskace, Moravský průběh, středoevropské souvislosti, obecné aspekty*, Brno 2006.

Jiří Kohoutek, *Hrady jihovýchodní Moravy*, Zlín 1995.

Rudolf Kreutz, *Přerovský okres*, Brno 1927.

Jiří Kroupa, „Palác ve tvrzi“: umělecká úloha a zámecká architektura v raném novověku. Dvě úvahy k výzkumu světové architektury raného novověku, *Opuscula historiae artium F 45*, 2001, s. 13–37.

Jarmila Krčálová, *Renesanční stavby B. Maggiho v Čechách a na Moravě*, Praha 1986.

Jarmila Krčálová, Renesanční architektura v Čechách a na Moravě, *Dějiny českého výtvarného umění II/1*, Praha 1989, s. 6 – 61.

Blanka Kubíková, *Portrét v renesančním malířství v českých zemích*, Praha 2016.

Karel Kuča, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku A/G*, Praha 1999.

Karel Kuča, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku MI/Pan*, Praha 2001.

Karel Kuča, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku Kolí/Mí*, Praha 2002.

Karel Kuča, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku V/Ž*, Praha 2011.

Alois Kučík, Ještě o zástřizlské knihovně na Buchlově, *Věstník vlastivědného muzea VI*, 1951, 87-90.

Jiří Kuthan, *Česká architektura v době posledních Přemyslovců*, Vimperk 1994.

Václav František Letochy, *Památky města Brodu Uherského*, Uherský Brod 1942.

Dobroslav Líbal, *Katalog gotické architektury v České republice do husitských válek*, Příbram 2001.

Jana Martínková (ed.), *Moravskotřebovský zámek, renesance v evropském kontextu*, Moravská Třebová 2010.

František Matějka (ed.), *Moravské zemské desky II, Kraj olomoucký 1480 – 1566*, Brno 1948.

Michal Mazík, Konzervácia renesančnej prilby z hrobky Morkovských ze Zástřizl, *Ingredere hospes IV*, 2011, s. 58 – 64.

František Musil, K vývoji šlechtických sídel na Kroměřížsku (I. část), *Střední Morava 10*, 2000, s. 26 – 41.

Johann Müller, *Die Herrenberg Buchlau im gesegneten Marchlande*, Prag 1837.

Milan Mysliveček, *Velký erbovník, Encyklopedie rodů a erbů v zemích Koruny české sv. I a II*, Plzeň 2005 - 2006.

Hana Myslivečková, Příklady pozdně renesanční komemorativní reprezentace v rytířské rodině Zástřizlů na Moravě, *Umění LIV*, 2006, s. 177 - 186.

Hana Myslivečková, *Mors ultima linea rerum*, Olomouc 2013.

Vladimír Nekuda – Josef Unger, *Hrádky a tvrze na Moravě*, Brno 1981.

Vladimír Nekuda, *Uherskohradištsko*, Brno 1992.

Karel Jaroslav Obrátil, *Průvodce po Buchlově*, Uherské Hradiště 1907.

Otakar Odložilík, *Jednota bratrská a reformování francouzského jazyka*, Philadelphia 1964.

Bartoloměj Paprocký, *Zrcadlo slavného markrabství Moravského*, Brno 1593. Reprint: Ostrava 1993.

František Václav Peřinka, *Okres Zdounecký*, Brno 2001.

František Václav Petruš, *Znojemský okres*, Brno 1904.

František Václav Peřinka, *Dějiny města Kroměříže I*, Kroměříž 1913.

Jaroslav Petrů, *Buchlov*, Brno 1964.

Jaroslav Petrů, Raně gotická kaple na hradě Buchlově, *Monumentorum tutela V*, 1969, s. 341 - 354.

Jaroslav Petrů, *Nové Zámky u Nesovic*, Brno 1969.

Jaroslav Petrů, *Státní hrad Buchlov, dějiny, stavební a umělecký vývoj a význam hradního areálu*, Brno 1982.

Josef Pilnáček, *Staromoravští rodové*, Kroměříž 1930.

Viktor Pinkava, *Hrady, zámky a tvrze moravské, Severní Morava (Olomúcko)*, Brno 1927.

Miroslav Plaček, K problematice hradů s plášťovou zdí, *Archaeologia historica 7/82*, 1981, s. 335 – 351.

Miroslav Plaček, Hrad Buchlov, in: Kaliopi Chamonikola (ed.), *Od gotiky k renesanci, výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400 – 1550, Sv. 2*, (kat. výst.), Brno 1999, s. 156 – 157.

Miroslav Plaček, *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*, Praha 2001.

Miroslav Plaček, Rondelové fortifikace pozdního středověku a raného novověku a jejich uplatnění u nás, s. 333 – 348, *Historická Olomouc XVII*, 2009.

František Saleský Pluskal, *Hrad Buchlov na Moravě*, Uherské Hradiště 1894.

Miloslav Pojsl, *Příspěvek k problematice stavební huti ve 13. století na Moravě*, Cisterciáci na Moravě. Sborník k 800. výročí příchodu cisterciáků na Moravu a počátek Velehradu, Olomouc 2006.

Zdeněk Pokluda, Morkovští ze Zástřizl: z historie šlechtických rodů, *Malovaný kraj XXIX*, 1993, 4-5.

Zdeněk Pokluda, Hrad Buchlov za vlády zástavních pánů, *Slovácko XXXIII – XXXIV*, 1991 – 1992, s. 55 – 73.

Vincenc Prasek, *Dvě léta na Buchlově*, Uherské Hradiště 1900.

Rudolf Procházka, K některým problémům dějin Boskovic a Boskovicka v době předhusitské a husitské, *Sborník okresního muzea v Blansku XIII-XIV*, 1981-1982, 39 - 50.

August Prokop, *Die Markgrafschaft in Mahren in kunstgeschichtlicher Beziehung. Grundzuge einer Kunstgeschichte dieses Landes mit besonderer Berücksichtigung der Baukunst III.*, Brunn 1904.

Přemysl Reibl – Pavel Šakfánek, *Sakrální stavby okresu Blansko*, Adamov 1998.

- Jiří Roháček, *Nápisy města Kutné Hory*, Praha 1996.
- Jiří Rotscheld, *Kronika obce Zdounky – Zdislavice*, Zlín 2002.
- Rudolf Říčan, *Dějiny Jednoty bratrské*, Praha 1957.
- Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska A/I*, Praha 1994.
- Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska J/N*, Praha 1999.
- Eva Samková, *Architektura české renesance*, Praha 1961.
- Jan Sedlák, *Buchlov a Buchlovice*, Brno 1993.
- Jan Skutil, Genealogie boskovických Zástřizlů, *Boskovické listiny a listy*, 1972, 49.
- Jan Skutil – Vratislav Grolich, Český a latinský text náhrobku Václava st. Morkovského ze Zástřizl, *Sborník okresního muzea v Blansku XIII-XIV*, 1981-1982, 50 - 61.
- Jan Skutil, Ještě o vztahu Theodora Bezy k Moravě, *Z kralické tvrže XVI*, 1989, 58 - 59.
- František Snopek, Akta kardinála Dietrichštejna z let 1619-1635, *Matice moravská XXXIX*, 1915, 98-194.
- Miloš Stehlík, *Boskovice*, Praha 1967.
- Miloš Stehlík, *Boskovice – státní hrad, zámek a památky okolí*, Praha 1969.
- Miloš Stehlík, *Státní hrad a zámek v Boskovicích*, Praha 1970.
- Karel Svoboda, *Hrad Buchlov na Moravě*, Brno 1934.
- Karel Svoboda, *Státní hrad Buchlov*, Praha 1949.
- Eva Šamánková, Boskovický hrad v dějinách české gotiky, *Zprávy památkové péče XVII*, 1957, s. 42-43.
- Alois Vojtěch Šembera, *Páni z Boskovic a přítomní držitelé hradu boskovického na Moravě: Přidáno popsání hradu, města a okresu boskovického*, Wien 1870.
- Jan Štětina, Hrad Boskovice kolem roku 1400, *Dějiny staveb*, 2004, s. 37 – 46.
- Jan Štětina, Nová zjištění z hradu Boskovice, *Hláska XVIII*, 4/2007, s. 49 – 52.
- Jan Štětina, Stavební zabezpečení hradu Boskovice (okr. Blansko) ve 20. století, *Zpravodaj STOP XI*, 2009, s. 46 – 59.

Jan Štětina, Několik poznámek architektuře Ladislava z Boskovic, *Historická Olomouc* XVII, 2009, s. 251 – 267.

Jan Štětina, Stavební vývoj velkého sálu hradu Boskovic, in: Helena Dáňová – Helena Mezihoráková – Dalibor Prix (eds.), *Artem ad vitam – kniha k poctě Ivo Hlobila*, Praha 2012, s. 315 – 332.

Jan Štětina, Boskovice. K významu rodového sídla v době Ladislava z Boskovic, *Dějiny a současnost*, 9/2015, s. 26 – 27.

Jan Tiray, *Okres Slavonický*, Brno 2008.

Josef Vajda, *Hrad Buchlov a Dějiny jeho*, Brno 1863.

Josef Válka, Tolerance či koexistence (K povaze soužití různých náboženských vyznání v českých zemích v 15. - 17. století), *Studia Comeniana et Historica* XVIII, 1988, 63 - 75.

Josef Válka, *Dějiny Moravy, Morava reformace, renesance a baroka*, Brno 1995.

Antonín Verbík, *Černé knihy práva loveckého na hradě Buchlově*, Brno 1976.

Pavel Vlček (ed.) et al., *Encyklopedie architektů, stavebníků, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004.

Petr Vorel, *Dějiny země Koruny české, Praha 1526-1618*, VII, Praha 2005.

Jakub Vrbas, *Dějiny městečka Ždánice: se zvláštním popisem geologickým a archeologickým*, Ždánice 1898.

Jakub Vrbas, *Ždánsko, zeměpisný a dějepisný popis*, Ždánice 2002.

Radim Vrla, Poznámky ke stavebnímu vývoji severního traktu jádra hradu Buchlova. *Průzkumy památek* XIX, 2012, s. 185 – 209.

Radim Vrla, Stavební vývoj objektu zvaného Sýpka na hradě Buchlově, *Průzkumy památek* XXIII, I/2016, s. 138 – 149.

Gregor Thomas Wolny, *Die Markgrafchaft Mähren. Topographisch, statistisch und historisch geschildert, Band IV. Hradischer Kreis*, Brünn 1846, s. 154 - 179.

Bořek Žižlavský, *Buchlov, historie a příběhy hradu*, Kyjov 2006.

Bořek Žižlavský, Dostavba farního kostela v Buchlovicích I. část, *Buchlovský zpravodaj* XIV, VI/2008, s. 33 – 35.

Bořek Žižlavský, Dostavba farního kostela v Buchlovicích II. část, *Buchlovský zpravodaj* XIV, XVII – XVIII/2008, s. 39 – 41.

Bořek Žižlavský, Renesanční náhrobky v kostele sv. Martina v Buchlovicích, *Archeologie Moravy a Slezska*, 2012, s. 98 – 106.

Bořek Žižlavský, *Buchlov, historie a příběhy hradu*, Boršice 2018.

Internetové zdroje

Popis architektury kaple sv. Alžběty v Buchlovicích.

<http://pamatkovykatalog.cz/?element=13003993&sequence=10098&page=404&action=element&presenter=ElementsResults>. (vyhledáno 19. 4. 2018)

Seznam opatů cisterciáckého kláštera na Velehradě.

http://www.wikiwand.com/cs/Seznam_opat%C5%AF_cisterci%C3%A1ck%C3%A9ho_kl%C3%A1%C5%A1tera_na_Velehrad%C4%9B. (vyhledáno 24. 2. 2018)

11. Seznam obrazové přílohy

Obr. č. 1 hrad Buchlov – rodový erb pánů ze Zástřizl, dřevo, pravděpodobně první polovina 17. století.

Foto: autor

Obr. č. 2 Rodokmen rodu Zástřizlů podle Josefa Pilnáčka. Červeně vyznačená je rodová linie Morkovských ze Zástřizl.

Reprofoto: Josef Pilnáček, *Staromoravští rodové*, Vídeň 1930, s. 248c.

Obr. č. 3 Rodokmen rodu Zástřizlů podle Josefa Pilnáčka. Zeleně jsou vyznačeny rodové linie Ždánských a Prakšických ze Zástřizl.

Reprofoto: Josef Pilnáček, *Staromoravští rodové*, Vídeň 1930, s. 248b.

Obr. č. 4 Hrad Boskovice – půdorys s vyznačenou výstavbou Morkovských ze Zástřizl

Půdorys poskytl autorovi Jan Štětina

Obr. č. 5 Hrad Boskovice – západní brána, 1568

Foto: Jan Štětina

Obr. č. 6 Hrad Boskovice - západní brána, 1568, pohlednice, počátek 20. století

Foto: pohlednice je ve vlastnictví autora práce

Obr. č. 7 Boskovice - západní brána z vnitřní strany

Foto: autor

Obr. č. 8 Nové Zámky u Nesovic – renesanční atika, kolem poloviny 16. století

Zdroj: <http://www.somezihori.cz/cze/nesovice/zajimavosti-635> vyhledáno dne 10. 5. 2018.

Obr. č. 9 Hrad Boskovice – detail, nápisová kartuše nad portálem západní brány, levá deska, 1568

Foto: Jan Štětina

Obr. č. 10 Hrad Boskovice – detail, nápisová kartuše nad portálem západní brány, pravá deska, 1568

Foto: Jan Štětina

Obr. č. 11 Hrad Boskovice – detail, erb Morkovských ze Zástřizl nad portálem západní brány

Foto: Jan Štětina

Obr. č. 12 Hrad Boskovice – opuka, fragment renesančního ostění s erby Zástřizlů a pánů z Korotína a iniciálami KZ, poslední čtvrtina 16. století

Foto: Jan Štětina

Obr. č. 13 Hrad Boskovice – opuka, fragment renesančního ostění s erby Zástřizlů a pánů z Korotína a iniciálami ZZ a KZ, poslední čtvrtina 16. století

Foto: Jan Štětina

Obr. č. 14 Hrad Boskovice – opuka, fragment renesančního ostění s vegetabilními ornamenty, poslední čtvrtina 16. století

Foto: Jan Štětina

Obr. č. 15 Hrad Boskovice – opuka, fragment profilované nadpražní římsy nebo dveřního ostění s vejcovcem, poslední čtvrtina 16. století

Foto: Jan Štětina

Obr. č. 16 Hrad Boskovice – opuka, fragment kamenosochařské skulptury s bohatě vyvedenými vegetabilními ornamenty (snad výplň nadpraží portálu), první polovina 17. století

Foto: Jan Štětina

Obr. č. 17 Hrad Boskovice – opuka, fragment sloupu s čtvercovým abakem, poslední čtvrtina 16. století nebo počátek 17. století

Foto: Jan Štětina

Obr. č. 18 Hrad Boskovice – vyobrazení hradu Boskovice z konce 17. století, pravděpodobně se jedná o dílo malíře Jiřího Františka Jurného zvaného Tříška, v červeném kruhu je vyznačen hrad Boskovice

Zdroj: <http://www.ohlasy.info/clanky/2015/06/obraz-zalozeni-klastera.html> vyhledáno dne 11. 4. 2018.

Obr. č. 19 Boskovice – vyobrazení hradu Boskovice z konce 17. století, pravděpodobně dílo malíře Jiřího Františka Jurného zvaného Tříška, detail hradu Boskovice s vyznačeným pravděpodobným arkádovým altánem

Zdroj: <http://www.ohlasy.info/clanky/2015/06/obraz-zalozeni-klastera.html> vyhledáno dne 11. 4. 2018.

Obr. č. 20 Hrad Buchlov – pískovec, detail portálu s letopočtem 1545 a zjednodušenou zástřizlovskou lilí nad vstupem do hospodářské budovy na předhradí

Foto: autor

Obr. č. 21 Hrad Buchlov – půdorys hradu s vyznačenými stavebními aktivitami Zástřizlů
Půdorys poskytl autorovi Radim Vrla

Obr. č. 22 Hrad Buchlov – Buchlov – tzv. Černá brána s erekční deskou, 1546

Foto: autor

Obr. č. 23 Hrad Buchlov – pískovec, první nápisová erekční deska

Foto: autor

Obr. č. 24 Hrad Buchlov - vstup do hradního jádra, portál tzv. Hodinové věže, 1546

Foto: autor

Obr. č. 25 Hrad Buchlov – pískovec, druhá nápisová erekční deska nad vstupem do hradního jádra

Foto: autor

Obr. č. 26 Jakub Vrbas – nákres erekční desky z Uhřické erekční desky Znaty z Víckova a Magdaleny starší z Nevědomí z roku 1547, umístěné původně na tvrzi v Uhřicích, na počátku 20. století přenesené na blízký Janův dvůr, dnes je deska nezvěstná

Reprofoto: Jakub Vrbas, *Ždánsko, zeměpisný a dějepisný popis*, Ždánice 2002, s. 488.

Obr. č. 27 Hrad Buchlov – čtyřboká bašta v severozápadní části hradního opevnění, frontální pohled

Foto: autor

Obr. č. 28 Hrad Buchlov – čtyřboká bašta v severozápadní části hradního opevnění, boční pohled

Foto: autor

Obr. č. 29 Hrad Buchlov – vstupní portál do tzv. tanečního sálu, vystavěného roku 1602

Foto: autor

Obr. č. 30 Hrad Buchlov – detail nápisové kartuše s datací, 1602

Foto: autor

Obr. č. 31 Buchlovice Kaple sv. Alžběty – bývalý bratrský sbor od západu

Foto: autor

Obr. č. 32 Buchlovice Kaple sv. Alžběty – pískovec, severní vstupní portál, pravděpodobně 50. léta 16. století

Foto: autor

Obr. č. 33 Buchlovice - Kaple sv. Alžběty – pohled na presbytář kaple od jihu

Foto: autor

Obr. č. 34 Buchlovice Kaple s. Alžběty – pohled na loď kaple od západu

Foto: autor

Obr. č. 35 Buchlovice Kaple s. Alžběty – půdorys

Půdorys poskytnul Radim Vrla

Obr. č. 36 Buchlovice - Kostel sv. Martina, druhotně umístěná nápisová deska se jmény Jiřího Zikmunda Prakšického ze Zástřizl a vdovy Alžběty Gedeonky Kotvrdové z Olešničky, 1619

Reprofoto: Bořek Žižlavský, Renesanční náhrobky v kostele sv. Martina v Buchlovicích, *Archeologie Moravy a Slezska*, 2012, s. 100.

Obr. č. 37 Buchlovice – Kostel sv. Martina, druhotně umístěná nápisová deska se jménem Miloty Prakšického ze Zástřizl, 1619

Reprofoto: Bořek Žižlavský, Renesanční náhrobky v kostele sv. Martina v Buchlovicích, *Archeologie Moravy a Slezska*, 2012, s. 100.

Obr. č. 38 Buchlovice Kostel sv. Martina – fotografie kostela po rozšíření na počátku 20. let 20 století

Fotografii autorovi poskytnul Radim Vrla

Obr. č. 39 Buchlovice Kostel sv. Martina – neuskutečněný návrh na rozšíření kostela od architekta Leodgara Slováka z roku 1897

Reprofoto: Bořek Žižlavský, Dostavba farního kostela v Buchlovicích I. část, *Buchlovský zpravodaj* XIV, VI/2008, s. 34.

Obr. č. 40 Buchlovice Kostel sv. Martina – detail vstupního portálu, vznik 1643

Foto: autor

Obr. č. 41 Buchlovice Kostel sv. Martina – detail zástřizlovského erbu, 1643

Foto: autor

Obr. č. 42 Zámek v Haňovicích – budova bývalého renesančního zámku

Zdroj: <https://www.litovelsko.eu/dr-cs/7-hanovice.html> vyhledáno dne 11. 4. 2018.

Obr. č. 43 Zámek v Haňovicích – erby Zástřizlů a pánů ze Štatenburka se zbytkem ostění portálu, kole roku 1580

Foto: autor

Obr. č. 44 Zámek v Krakovci-Laškově – pohled z východu

Foto: autor

Obr. č. 45 Zámek v Krakovci-Laškově – půdorys zámku

Reprofoto: Miroslav Plaček, *Ilustrované encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*, Praha 2001, s. 305.

Obr. č. 46 Zámek v Krakovci-Laškově – fotografie z počátku 20. století zachycující arkádu zámku

Fotografii poskytl autorovi Radim Vrla

Obr. č. 47 Zámek v Krakovci-Laškově – fotografie z počátku 20. století zachycuje arkádu zámku

Fotografii poskytl autorovi Radim Vrla

Obr. č. 48 Zámek v Krakovci-Laškově – detail arkády s nápisovou deskou, fotografie z počátku 20. století

Fotografii poskytl autorovi Radim Vrla

Obr. č. 49 Zámek Milotice – půdorys s vyznačenými stavebními etapami

Reprofoto: Miroslav Plaček, *Zámek Milotice, Stavebně-historická analýza*, Bzenec 1998, s. 6.

Obr. č. 50 Morkovice – půdorys zámku se zaznačenými stavebními etapami Zástřizlů

Reprofoto: Miroslav Plaček, *Ilustrované encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*, Praha 2001, s. 408.

Obr. č. 51 Morkovice – pískovec, nápisová deska s erbem rodu Zástřizlů a datací 1590

Foto: autor

Obr. č. 52 Morkovice – nárožní věžička vystavená pravděpodobně v prvním desetiletí 17. století

Foto: autor

Obr. č. 53 Morkovice – pískovec, překlad okna s iniciály B.M.Z.Z. a zástřizlovskou lilií, pravděpodobně první desetiletí 17. století

Foto: autor

Obr. č. 54 Morkovice – detail, překlad okna s iniciály B.M.Z.Z. a zástřizlovskou erbovní lilií, pravděpodobně první desetiletí 17. století

foto: autor

Obr. č. 55 Morkovice – vstupní portály zámku, po polovině 17. století

Foto: autor

Obr. č. 56 Morkovice – pískovec, erbovní deska nad vstupním portálem do zámku, 1660

Foto: autor

Obr. č. 57 Ždánice – půdorys zámku z konce 18. století

Reprofoto: Miroslav Plaček, *Ilustrované encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*,

Praha 2001, s. 732.

12. Obrazová příloha

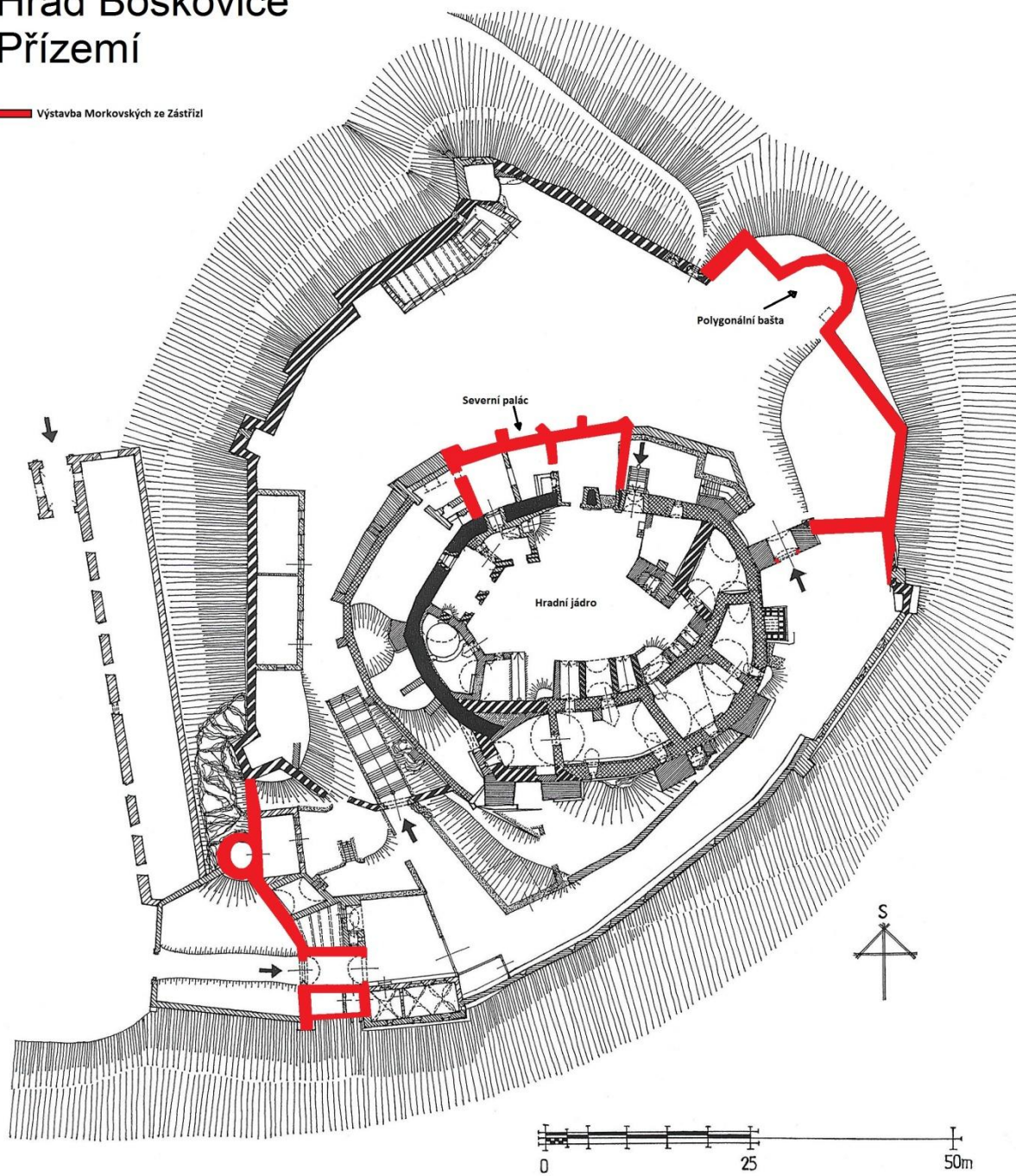
1. Buchlov – rodový erb pánů ze Zástřizl, dřevo s polychromií, pravděpodobně první polovina 17. století



Rodok II		Protivec z Kunkovic 1282 C. D. M. IV 269 (Kunkovic)		Eliška, 1349 syn Artleb							
Smil 1349 1371 Anna Dorothea Dorothea, sestra Jelka z Majlic, vdova po Benzi Čibovkovi z Chovovic D. Z.	Protivec z Chvalkovic 1405-1418 I w Dorothea 1371 II w Percha sestra Petra Kojšene z Kojšovic 1391	Anna z Zástřizl 1373 w Vilém z Křídla (Pavlovic)	Průvek z Zástřizl 1368 Kunkovice	Bořek z Zástřizl 1349 společně s Artlebem 1371 strýc Oterstrudy syn Vykazna D. Z. O. II 118	Artleb z Kunkovic 1349-1398 1396 sestra Ondřeje z Protivce bratr ze Zástřizl a Protivce (sám jeho synovec) 1398 syn Ondř. w Anna 1374 Kunkovice						
Ofka z Bukoviny (sestra vlastní) D. Z. O. VIII 4 w Jan z Poni 1408	Protivec z Chvalkovic 1405-1418 I w Dorothea 1371 II w Percha sestra Petra Kojšene z Kojšovic 1391	Ondřejek z Pavlovic 1386 jeho strýc Artleb z Kunkovic, jeho bilater D. Z. O. w 15, 16, 1409, D. Z. O. VII 273 1417 Václav Čibovka jeho nevlastní bratr 1427 I I w Bonslve 1397 II w Eliška dcera Zbyška z Dřínovského 1406, 1437 vdova	Slavus z Kunkovic a Chvalnova 1398-1416 w Anna dcera Gertruda z Modřic 1406, 1416 vdova (P II 506) druhá manželka Jan z Popelky	Ondř z Kunkovic z Nitkovic (P II 187) 1397-1437 (Chvalkovic) w Markéta sestra Jana z Rokytině 1406 (Herald. II 202)	Almůz z Kunkovic 1399-1416 (Chvalkovic) w Markéta sestra Franca z Morkovic 1406 Chvalnov						
Jan ze Z. z Chvalkovic 1448 Kram- boly P II 301 P III 91 P III 91	Ondřej z Chvalkovic 1448 P II 301 P III 91 P III 91	Václav z Zástřizl 1448 P II 301 P III 91 P III 91	Johanka 1416 w Václav z Radoš- berka	Anna I w Helman z Rati 1412, 1417 I II w Václav Hrteš z Sloupna	Ondřej 1416 P II 301 P III 91 P III 91	Artleb z Kunkovic (Ondř jeho patronus) 1437, 1447 1464 a z Litavče (P IV), 1464 vzal na Trutavy, 1464 koupil Časimov, 1464 Potovice, Slézany, 1464 Kunkovice w Dorothea dcera Cihora z Veleč 1437	Smil 1437 w Johanka z Opatovic 1437	Gertruda P I, II (strýc Artleb 1371) w Vykazna z Majetka	Ondřek z Chvalk. bratr Oterstrudy (Herald. II 203) w Vykazna sestra Jiřka	Anna 1398	
Johanka ze Zástřizl a Pavlovic 1448 1492 P II 43 w Jan Bukovský z Bludova P VII 43	Helman ze Zástřizl a Pavlovic 1448, 1464 1114, 1466 Čelčovice, Sotrvy, Londro, Pritavsky, 1481 P V 112 w Eliška z Úpoda 1464 vdova	Protivec starší ze Zástřizl P III, IV, V, VI 1447 Čučka, 1464 Sobolky 1466 Zdánsko 1475 a ze Zdánska P V 279 1481 Protivec starší ze Zástřizl 1482 P VI 221 (sám adres na Buchlov) w Anna ze Zvole 1482 P VI 221 Čučka	Jan Mléčko ze Zástřizl a Hluku (z Chvalkovic) Protivec jeho strýc Lech I 118 1464 vzal na spol. Helmana a Protivce ze Zástřizl a Mikuláš ze Zástřizl a Dřínovského 1464 koupil Hluku 1481 Lech I 118 w Anna z Tworkna 1629 P VII 142, Lech I 118	Václav ze Z. z Litavče 1463 P IV 279 w Eliška 1486 z Štěpán- kovic P VI 1475 P VI 17	Čihor P IV 1466 P IV 527	Protivec 1466 P IV 527	Ondř ze Zástřizl a Kunkovic P VI (strýc Alše 1490 P VI)	Vilém ze Z. a Děbčovic 1463 P IV 473 Zdánsko 1464 P IV 473	Alad ze Zástřizl 1460 P IV 400 bratr Viléma 1480 Kunkovic jeho zámek, strýc Mikuláš P VI 319 1480 P VI 117 1490 Buchlov, jeho zámek P VII 20		
Jan 1464 1481 P V 336 w Eliška P IV 356	Ondřej 1464 P V 336	Protivec mladší ze Z. a na Čejkovické 1461 P V 333, 377 1466 P V 112 1486 a na Křídle VII 332 1492 P VII w Anna ze Lhoty, vdova po Jitkově Bohušovic z Opat. P VII 116, 121	Mikuláš ze Z. a Pavlovic P VI 147, P VII 117 bratr P VII a ze Zdobov- P VII a na Hlavo- 1492-1500 w Vojtěch sestra Mikuláš z Vojtěch a na Vnoš 1460 P VI 37	Filip Protivec 1462 P VII 1492 a na Kojšovic 1501	Petr 1481 P Lech I 118 118	Markéta 1481 P Lech I 118 118	Eliška 1481 P Lech I 118 118	sirotka 1481 P Lech I 118 118	Jaroš ze Zástřizl z Morkovic 1480 a z Kunkovic P VI 112, P VII 1486 z Morkovic P VI 317 1490 P VII 1501 P VII (Ondř Slov.)	Václav ze Z. 1480 Morkovic 1487 P VII (Ondř Slov.)	Jiřík ze Z. 1480 Morkovic 1487 P VII (Ondř Slov.)
Jan 1464 1481 P V 336 w Eliška P IV 356	Ondřej 1464 P V 336	Protivec mladší ze Z. a na Čejkovické 1461 P V 333, 377 1466 P V 112 1486 a na Křídle VII 332 1492 P VII w Anna ze Lhoty, vdova po Jitkově Bohušovic z Opat. P VII 116, 121	Mikuláš ze Z. a Pavlovic P VI 147, P VII 117 bratr P VII a ze Zdobov- P VII a na Hlavo- 1492-1500 w Vojtěch sestra Mikuláš z Vojtěch a na Vnoš 1460 P VI 37	Filip Protivec 1462 P VII 1492 a na Kojšovic 1501	Petr 1481 P Lech I 118 118	Markéta 1481 P Lech I 118 118	Eliška 1481 P Lech I 118 118	sirotka 1481 P Lech I 118 118	Jaroš ze Zástřizl z Morkovic 1480 a z Kunkovic P VI 112, P VII 1486 z Morkovic P VI 317 1490 P VII 1501 P VII (Ondř Slov.)	Václav ze Z. 1480 Morkovic 1487 P VII (Ondř Slov.)	Jiřík ze Z. 1480 Morkovic 1487 P VII (Ondř Slov.)
Jan 1464 1481 P V 336 w Eliška P IV 356	Ondřej 1464 P V 336	Protivec mladší ze Z. a na Čejkovické 1461 P V 333, 377 1466 P V 112 1486 a na Křídle VII 332 1492 P VII w Anna ze Lhoty, vdova po Jitkově Bohušovic z Opat. P VII 116, 121	Mikuláš ze Z. a Pavlovic P VI 147, P VII 117 bratr P VII a ze Zdobov- P VII a na Hlavo- 1492-1500 w Vojtěch sestra Mikuláš z Vojtěch a na Vnoš 1460 P VI 37	Filip Protivec 1462 P VII 1492 a na Kojšovic 1501	Petr 1481 P Lech I 118 118	Markéta 1481 P Lech I 118 118	Eliška 1481 P Lech I 118 118	sirotka 1481 P Lech I 118 118	Jaroš ze Zástřizl z Morkovic 1480 a z Kunkovic P VI 112, P VII 1486 z Morkovic P VI 317 1490 P VII 1501 P VII (Ondř Slov.)	Václav ze Z. 1480 Morkovic 1487 P VII (Ondř Slov.)	Jiřík ze Z. 1480 Morkovic 1487 P VII (Ondř Slov.)
Jan 1464 1481 P V 336 w Eliška P IV 356	Ondřej 1464 P V 336	Protivec mladší ze Z. a na Čejkovické 1461 P V 333, 377 1466 P V 112 1486 a na Křídle VII 332 1492 P VII w Anna ze Lhoty, vdova po Jitkově Bohušovic z Opat. P VII 116, 121	Mikuláš ze Z. a Pavlovic P VI 147, P VII 117 bratr P VII a ze Zdobov- P VII a na Hlavo- 1492-1500 w Vojtěch sestra Mikuláš z Vojtěch a na Vnoš 1460 P VI 37	Filip Protivec 1462 P VII 1492 a na Kojšovic 1501	Petr 1481 P Lech I 118 118	Markéta 1481 P Lech I 118 118	Eliška 1481 P Lech I 118 118	sirotka 1481 P Lech I 118 118	Jaroš ze Zástřizl z Morkovic 1480 a z Kunkovic P VI 112, P VII 1486 z Morkovic P VI 317 1490 P VII 1501 P VII (Ondř Slov.)	Václav ze Z. 1480 Morkovic 1487 P VII (Ondř Slov.)	Jiřík ze Z. 1480 Morkovic 1487 P VII (Ondř Slov.)
Jan 1464 1481 P V 336 w Eliška P IV 356	Ondřej 1464 P V 336	Protivec mladší ze Z. a na Čejkovické 1461 P V 333, 377 1466 P V 112 1486 a na Křídle VII 332 1492 P VII w Anna ze Lhoty, vdova po Jitkově Bohušovic z Opat. P VII 116, 121	Mikuláš ze Z. a Pavlovic P VI 147, P VII 117 bratr P VII a ze Zdobov- P VII a na Hlavo- 1492-1500 w Vojtěch sestra Mikuláš z Vojtěch a na Vnoš 1460 P VI 37	Filip Protivec 1462 P VII 1492 a na Kojšovic 1501	Petr 1481 P Lech I 118 118	Markéta 1481 P Lech I 118 118	Eliška 1481 P Lech I 118 118	sirotka 1481 P Lech I 118 118	Jaroš ze Zástřizl z Morkovic 1480 a z Kunkovic P VI 112, P VII 1486 z Morkovic P VI 317 1490 P VII 1501 P VII (Ondř Slov.)	Václav ze Z. 1480 Morkovic 1487 P VII (Ondř Slov.)	Jiřík ze Z. 1480 Morkovic 1487 P VII (Ondř Slov.)
Jan 1464 1481 P V 336 w Eliška P IV 356	Ondřej 1464 P V 336	Protivec mladší ze Z. a na Čejkovické 1461 P V 333, 377 1466 P V 112 1486 a na Křídle VII 332 1492 P VII w Anna ze Lhoty, vdova po Jitkově Bohušovic z Opat. P VII 116, 121	Mikuláš ze Z. a Pavlovic P VI 147, P VII 117 bratr P VII a ze Zdobov- P VII a na Hlavo- 1492-1500 w Vojtěch sestra Mikuláš z Vojtěch a na Vnoš 1460 P VI 37	Filip Protivec 1462 P VII 1492 a na Kojšovic 1501	Petr 1481 P Lech I 118 118	Markéta 1481 P Lech I 118 118	Eliška 1481 P Lech I 118 118	sirotka 1481 P Lech I 118 118	Jaroš ze Zástřizl z Morkovic 1480 a z Kunkovic P VI 112, P VII 1486 z Morkovic P VI 317 1490 P VII 1501 P VII (Ondř Slov.)	Václav ze Z. 1480 Morkovic 1487 P VII (Ondř Slov.)	Jiřík ze Z. 1480 Morkovic 1487 P VII (Ondř Slov.)
Jan 1464 1481 P V 336 w Eliška P IV 356	Ondřej 1464 P V 336	Protivec mladší ze Z. a na Čejkovické 1461 P V 333, 377 1466 P V 112 1486 a na Křídle VII 332 1492 P VII w Anna ze Lhoty, vdova po Jitkově Bohušovic z Opat. P VII 116, 121	Mikuláš ze Z. a Pavlovic P VI 147, P VII 117 bratr P VII a ze Zdobov- P VII a na Hlavo- 1492-1500 w Vojtěch sestra Mikuláš z Vojtěch a na Vnoš 1460 P VI 37	Filip Protivec 1462 P VII 1492 a na Kojšovic 1501	Petr 1481 P Lech I 118 118	Markéta 1481 P Lech I 118 118	Eliška 1481 P Lech I 118 118	sirotka 1481 P Lech I 118 118	Jaroš ze Zástřizl z Morkovic 1480 a z Kunkovic P VI 112, P VII 1486 z Morkovic P VI 317 1490 P VII 1501 P VII (Ondř Slov.)	Václav ze Z. 1480 Morkovic 1487 P VII (Ondř Slov.)	Jiřík ze Z. 1480 Morkovic 1487 P VII (Ondř Slov.)
Jan 1464 1481 P V 336 w Eliška P IV 356	Ondřej 1464 P V 336	Protivec mladší ze Z. a na Čejkovické 1461 P V 333, 377 1466 P V 112 1486 a na Křídle VII 332 1492 P VII w Anna ze Lhoty, vdova po Jitkově Bohušovic z Opat. P VII 116, 121	Mikuláš ze Z. a Pavlovic P VI 147, P VII 117 bratr P VII a ze Zdobov- P VII a na Hlavo- 1492-1500 w Vojtěch sestra Mikuláš z Vojtěch a na Vnoš 1460 P VI 37	Filip Protivec 1462 P VII 1492 a na Kojšovic 1501	Petr 1481 P Lech I 118 118	Markéta 1481 P Lech I 118 118	Eliška 1481 P Lech I 118 118	sirotka 1481 P Lech I 118 118	Jaroš ze Zástřizl z Morkovic 1480 a z Kunkovic P VI 112, P VII 1486 z Morkovic P VI 317 1490 P VII 1501 P VII (Ondř Slov.)	Václav ze Z. 1480 Morkovic 1487 P VII (Ondř Slov.)	Jiřík ze Z. 1480 Morkovic 1487 P VII (Ondř Slov.)
Jan 1464 1481 P V 336 w Eliška P IV 356	Ondřej 1464 P V 336	Protivec mladší ze Z. a na Čejkovické 1461 P V 333, 377 1466 P V 112 1486 a na Křídle VII 332 1492 P VII w Anna ze Lhoty, vdova po Jitkově Bohušovic z Opat. P VII 116, 121	Mikuláš ze Z. a Pavlovic P VI 147, P VII 117 bratr P VII a ze Zdobov- P VII a na Hlavo- 1492-1500 w Vojtěch sestra Mikuláš z Vojtěch a na Vnoš 1460 P VI 37	Filip Protivec 1462 P VII 1492 a na Kojšovic 1501	Petr 1481 P Lech I 118 118	Markéta 1481 P Lech I 118 118	Eliška 1481 P Lech I 118 118	sirotka 1481 P Lech I 118 118	Jaroš ze Zástřizl z Morkovic 1480 a z Kunkovic P VI 112, P VII 1486 z Morkovic P VI 317 1490 P VII 1501 P VII (Ondř Slov.)	Václav ze Z. 1480 Morkovic 1487 P VII (Ondř Slov.)	Jiřík ze Z. 1480 Morkovic 1487 P VII (Ondř Slov.)
Jan 1464 1481 P V 336 w Eliška P IV 356	Ondřej 1464 P V 336	Protivec mladší ze Z. a na Čejkovické 1461 P V 333, 377 1466 P V 112 1486 a na Křídle VII 332 1492 P VII w Anna ze Lhoty, vdova po Jitkově Bohušovic z Opat. P VII 116, 121	Mikuláš ze Z. a Pavlovic P VI 147, P VII 117 bratr P VII a ze Zdobov- P VII a na Hlavo- 1492-1500 w Vojtěch sestra Mikuláš z Vojtěch a na Vnoš 1460 P VI 37	Filip Protivec 1462 P VII 1492 a na Kojšovic 1501	Petr 1481 P Lech I 118 118	Markéta 1481 P Lech I 118 118	Eliška 1481 P Lech I 118 118	sirotka 1481 P Lech I 118 118	Jaroš ze Zástřizl z Morkovic 1480 a z Kunkovic P VI 112, P VII 1486 z Morkovic P VI 317 1490 P VII 1501 P VII (Ondř Slov.)	Václav ze Z. 1480 Morkovic 1487 P VII (Ondř Slov.)	Jiřík ze Z. 1480 Morkovic 1487 P VII (Ondř Slov.)
Jan 1464 1481 P V 336 w Eliška P IV 356	Ondřej 1464 P V 336	Protivec mladší ze Z. a na Čejkovické 1461 P V 333, 377 1466 P V 112 1486 a na Křídle VII 332 1492 P VII w Anna ze Lhoty, vdova po Jitkově Bohušovic z Opat. P VII 116, 121	Mikuláš ze Z. a Pavlovic P VI 147, P VII 117 bratr P VII a ze Zdobov- P VII a na Hlavo- 1492-1500 w Vojtěch sestra Mikuláš z Vojtěch a na Vnoš 1460 P VI 37	Filip Protivec 1462 P VII 1492 a na Kojšovic 1501	Petr 1481 P Lech I 118 118	Markéta 1481 P Lech I 118 118	Eliška 1481 P Lech I 118 118	sirotka 1481 P Lech I 118 118	Jaroš ze Zástřizl z Morkovic 1480 a z Kunkovic P VI 112, P VII 1486 z Morkovic P VI 317 1490 P VII 1501 P VII (Ondř Slov.)	Václav ze Z. 1480 Morkovic 1487 P VII (Ondř Slov.)	Jiřík ze Z. 1480 Morkovic 1487 P VII (Ondř Slov.)
Jan 1464 1481 P V 336 w Eliška P IV 356	Ondřej 1464 P V 336	Protivec mladší ze Z. a na Čejkovické 1461 P V 333, 377 1466 P V 112 1486 a na Křídle VII 332 1492 P VII w Anna ze Lhoty, vdova po Jitkově Bohušovic z Opat. P VII 116, 121	Mikuláš ze Z. a Pavlovic P VI 147, P VII 117 bratr P VII a ze Zdobov- P VII a na Hlavo- 1492-1500 w Vojtěch sestra Mikuláš z Vojtěch a na Vnoš 1460 P VI 37	Filip Protivec 1462 P VII 1492 a na Kojšovic 1501	Petr 1481 P Lech I 118 118	Markéta 1481 P Lech I 118 118	Eliška 1481 P Lech I 118 118	sirotka 1481 P Lech I 118 118	Jaroš ze Zástřizl z Morkovic 1480 a z Kunkovic P VI 112, P VII 1486 z Morkovic P VI 317 1490 P VII 1501 P VII (Ondř Slov.)	Václav ze Z. 1480 Morkovic 1487 P VII (Ondř Slov.)	Jiřík ze Z. 1480 Morkovic 1487 P VII (Ondř Slov.)
Jan 1464 1481 P V 336 w Eliška P IV 356	Ondřej 1464 P V 336	Protivec mladší ze Z. a na Čejkovické 1461 P V 333, 377 1466 P V 112 1486 a na Křídle VII 332 1492 P VII w Anna ze Lhoty, vdova po Jitkově Bohušovic z Opat. P VII 116, 121	Mikuláš ze Z. a Pavlovic P VI 147, P VII 117 bratr P VII a ze Zdobov- P VII a na Hlavo- 1492-1500 w Vojtěch sestra Mikuláš z Vojtěch a na Vnoš 1460 P VI 37	Filip Protivec 1462 P VII 1492 a na Kojšovic 1501	Petr 1481 P Lech I 118 118	Markéta 1481 P Lech I 118 118	Eliška 1481 P Lech I 118 118	sirotka 1481 P Lech I 118 118	Jaroš ze Zástřizl z Morkovic 1480 a z Kunkovic P VI 112, P VII 1486 z Morkovic P VI 317 1490 P VII 1501 P VII (Ondř Slov.)	Václav ze Z. 1480 Morkovic 1487 P VII (Ondř Slov.)	Jiřík ze Z. 1480 Morkovic 1487 P VII (Ondř Slov.)
Jan 1464 1481 P V 336 w Eliška P IV 356	Ondřej 1464 P V 336	Protivec mladší ze Z. a na Čejkovické 1461 P V 333, 377 1466 P V 112 1486 a na Křídle VII 332 1492 P VII w Anna ze Lhoty, vdova po Jitkově Bohušovic z Opat. P VII 116, 121	Mikuláš ze Z. a Pavlovic P VI 147, P VII 117 bratr P VII a ze Zdobov- P VII a na Hlavo- 1492-1500 w Vojtěch sestra Mikuláš z Vojtěch a na Vnoš 1460 P VI 37	Filip Protivec 1462 P VII 1492 a na Kojšovic 1501	Petr 1481 P Lech I 118 118	Markéta 1481 P Lech I 118 118	Eliška 1481 P Lech I 118 118	sirotka 1481 P Lech I 118 118	Jaroš ze Zástřizl z Morkovic 1480 a z Kunkovic P VI 112, P VII 1486 z Morkovic P VI 317 1490 P VII 1501 P VII (Ondř Slov.)	Václav ze Z. 1480 Morkovic 1487 P VII (Ondř Slov.)	Jiřík ze Z. 1480 Morkovic 1487 P VII (Ondř Slov.)
Jan 1464 1481 P V 336 w Eliška P IV 356	Ondřej 1464 P V 336	Protivec mladší ze Z. a na Čejkovické 1461 P V 333, 377 1466 P V 112 1486 a na Křídle VII 332 1492 P VII w Anna ze Lhoty, vdova po Jitkově Bohušovic z Opat. P VII 116, 121	Mikuláš ze Z. a Pavlovic P VI 147, P VII 117 bratr P VII a ze Zdobov- P VII a na Hlavo- 1492-1500 w Vojtěch sestra Mikuláš z Vojtěch a na Vnoš 1460 P VI 37	Filip Protivec 1462 P VII 1492 a na Kojšovic 1501	Petr 1481 P Lech I 118 118	Markéta 1481 P Lech I 118 118	Eliška 1481 P Lech I 118 118	sirotka 1481 P Lech I 118 118	Jaroš ze Zástřizl z Morkovic 1480 a z Kunkovic P VI 112, P VII 1486 z Morkovic P VI 317 1490 P VII 1501 P VII (Ondř Slov.)	Václav ze Z. 1480 Morkovic 1487 P VII (Ondř Slov.)	Jiřík ze Z. 1480 Morkovic 1487 P VII (Ondř Slov.)
Jan 1464 1481 P V 336 w Eliška P IV 356	Ondřej 1464 P V 336	Protivec mladší ze Z. a na Čejkovické 1461 P V 333, 377 1466 P V 112 1486 a na Křídle VII 332 1492 P VII w Anna ze Lhoty, vdova po Jitkově Bohušovic z Opat. P VII 116, 121	Mikuláš ze Z. a Pavlovic P VI 147, P VII 117 bratr P VII a ze Zdobov- P VII a na Hlavo- 1492-1500 w Vojtěch sestra Mikuláš z Vojtěch a na Vnoš 1460 P VI 37	Filip Protivec 1462 P VII 1492 a na Kojšovic 1501	Petr 1481 P Lech I 118 118	Markéta 1481 P Lech I 118 118	Eliška 1481 P Lech I 118 118	sirotka 1481 P Lech I 118 118	Jaroš ze Zástřizl z Morkovic 1480 a z Kunkovic P VI 112, P VII 1486 z Morkovic P VI 317 1490 P VII 1501 P VII (Ondř Slov.)	Václav ze Z. 1480 Morkovic 1487 P VII (Ondř Slov.)	Jiřík ze Z. 1480 Morkovic 1487 P VII (Ondř Slov.)
Jan 1464 1481 P V 336 w Eliška P IV 356	Ondřej 1464 P V 336	Protivec mladší ze Z. a na Čejkovické 1461 P V 333, 377 1466 P V 112 1486 a na Křídle VII 332 1492 P VII w Anna ze Lhoty, vdova po Jitkově Bohušovic z Opat. P VII 116, 121	Mikuláš ze Z. a Pavlovic P VI 147, P VII 117 bratr P VII a ze Zdobov- P VII a na Hlavo- 1492-1500 w Vojtěch sestra Mikuláš z Vojtěch a na Vnoš 1460 P VI 37	Filip Protivec 1462 P VII 1492 a na Kojšovic 1501	Petr 1481 P Lech I 118 118	Markéta 1481 P Lech I 118 118	Eliška 1481 P Lech I 118 118	sirotka 1481 P Lech I 118 118	Jaroš ze Zástřizl z Morkovic 1480 a z Kunkovic P VI 112, P VII 1486 z Morkovic 		

Hrad Boskovice Přízemí

 Výstavba Morkovských ze Zástřizl



4. Půdorys hradu Boskovice s vyznačenou výstavbou Morkovských ze Zástřizl



5. Boskovice – západní brána, 1568

6. Boskovice - západní brána, 1568, pohlednice, počátek 20. století





7. Boskovice - západní brána z vnitřní strany

8. Nové Zámky u Nesovic, pohled od jihu





9. Boskovice - západní brána, 1568, nápisová kartuš, levá deska

10. Boskovice - západní brána, 1568, nápisová kartuš, pravá deska



11. Boskovice – detail, erb Morkovských ze Zástřizl nad portálem západní brány





12. Boskovice – fragment renesančního ostění s erby Zástřizlů a pánů z Korotína a iniciálami KZ (iniciály Kunky z Korotína, manželky Václava st. Morkovského ze Zástřizl), opuka, poslední čtvrtina 16. století

13. Boskovice – fragment renesančního ostění s erby Zástřizlů a pánů z Korotína a iniciálami ZZ (Václav Morkovský ze Zástřizl) a KZ (Kunka z Korotína), opuka poslední čtvrtina 16. století



14. Boskovice – fragment renesančního ostění s vegetabilními ornamenty, opuka, poslední čtvrtina 16. století





15. Boskovice – fragment profilované nadpražní římsy nebo dveřního ostění s vejcovcem, opuka, poslední čtvrtina 16. století

16. Boskovice – fragment kamenosochařské skulptury s bohatě vyvedenými vegetabilními ornamenty (snad výplň nadpraží portálu), opuka, první polovina 17. století





17. Boskovice – fragment sloupu s čtvercovým abakem, opuka, poslední čtvrtina 16. století nebo počátek 17. století

18. Boskovice – vyobrazení hradu Boskovice z konce 17. století, pravděpodobně dílo malíře Jiřího Františka Jurného zvaného Tříška



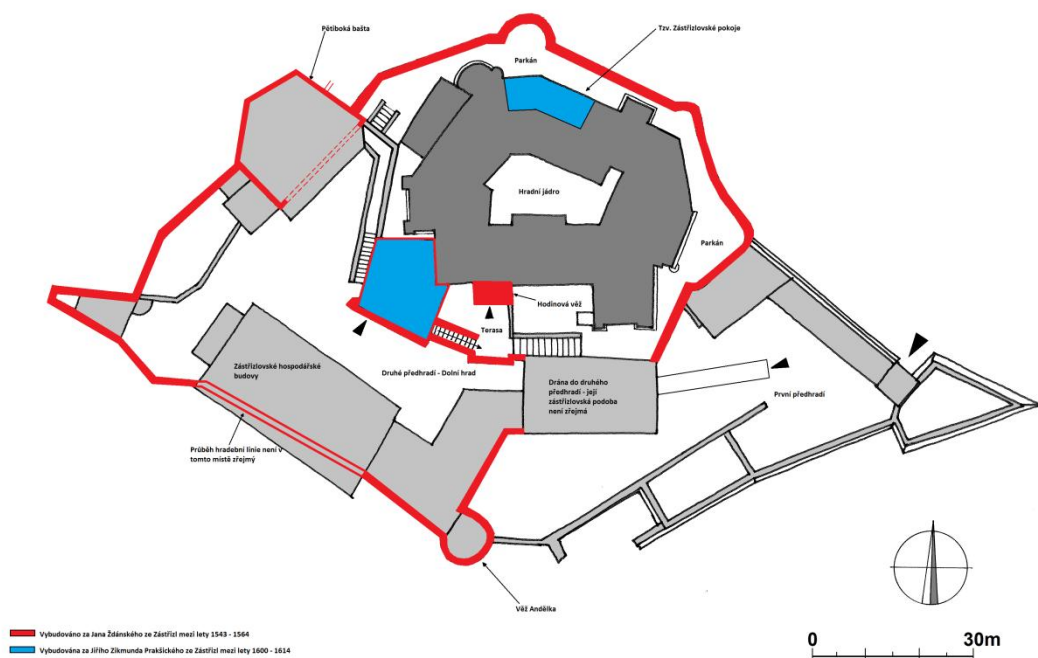
19. Boskovice – vyobrazení hradu Boskovice z konce 17. století, pravděpodobně dílo malíře Jiřího Františka Jurného zvaného Tříška, detail, předpokládané vyobrazení arkádového altánu





20. Buchlov – detail portálu s letopočtem 1545 a zjednodušenou zástřizlovskou lilí nad vstupem do hospodářské budovy na předhradí, pískovec, 1545

21. Buchlov – půdorys hradu s vyznačením stavebních aktivit Zástřizlů



22. Buchlov – vstupní portál do hradního jádra s nápisovou erekční deskou





23. Buchlov – první nápisová erekční deska, pískovec, 1546

24. Buchlov - vstup do hradního jádra, portál tzv. Hodinové věže, 1546



25. Buchlov – druhá nápisová erekční deska nad vstupem do hradního jádra, 1546





26. Jakub Vrbas – nákras erekční desky z Uhřické erekční desky Znaty z Víckova a Magdaleny starší z Nevědomy z roku 1547, umístěné původně na tvrzi v Uhřicích, na počátku 20. století přenesené na blížký Janův dvůr, dnes je deska neznámá.

27. Buchlov – čtyřboká bašta v severozápadní části hradního opevnění, pohled od východu



28. Buchlov – čtyřboká bašta v severozápadní části hradního opevnění, boční pohled



29. Buchlov – vstupní portál do tzv. tanečního sálu, pískovec, vystavěného roku 1602



30. Buchlov – detail nápisové kartuše s datací, pískovec, 1602

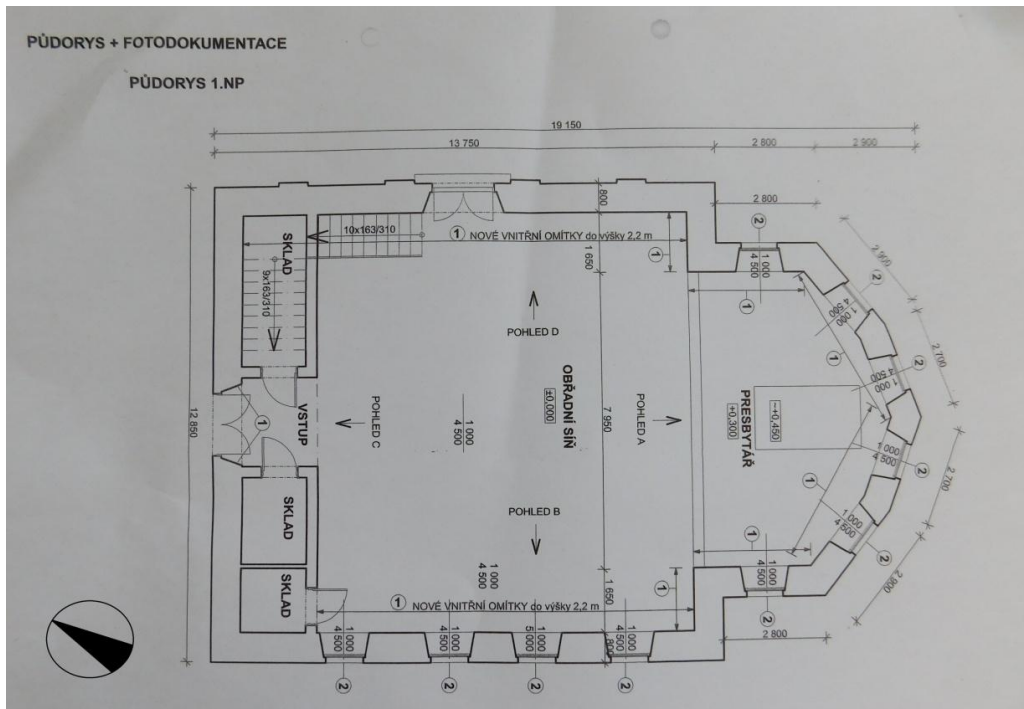




31. Kaple sv. Alžběty v Buchlovicích – bývalý bratrský sbor, pohled od západu

32. Kaple sv. Alžběty v Buchlovicích – severní vstupní portál, snad 50. léta 16. století





33. Kaple s. Alžběty v Buchlovicích – půdorys

34. Kaple sv. Alžběty v Buchlovicích – presbytář kaple, pohled od jihu



35. Kaple sv. Alžběty v Buchlovicích – detail lodi kaple





36. Nápisová deska se jmény Jiřího Zikmunda Prakšického ze Zástřizl a vdovy Alžběty Gedeonky Kotvrdovské z Olešničky, 1619

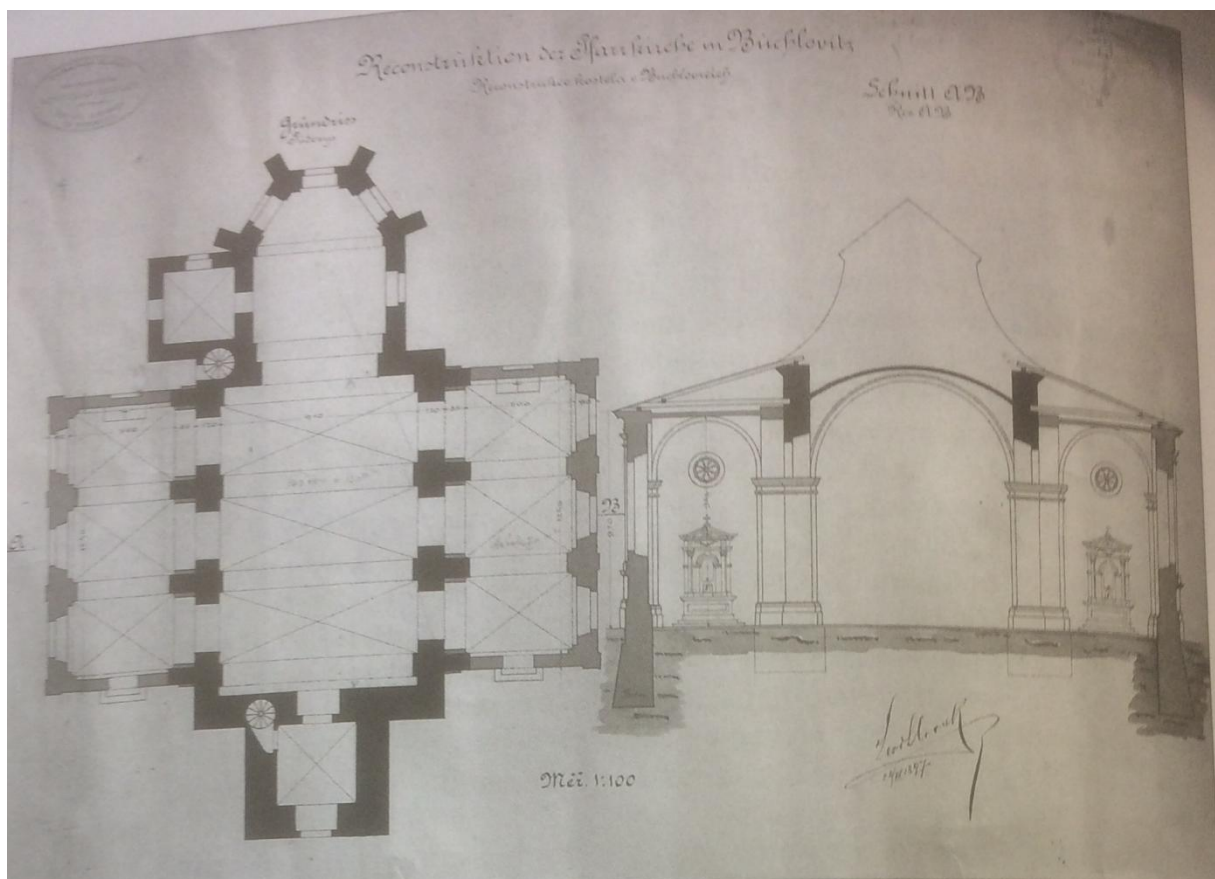
37. Nápisová deska se jménem Miloty Prakšického ze Zástřizl, 1619





38. Kostel sv. Martina v Buchlovicích – fotografie kostela po rozšíření na počátku 20. let 20 století

39. Kostel sv. Martina v Buchlovicích – neuskutečněný návrh na rozšíření kostela od architekta Leodgara Slováka z roku 1897. Černě je vyznačen půdorys kostela vzniklého za Miloty ze Zástřizl.



40. Kostel sv. Martina v Buchlovicích – detail vstupního portálu, vznik 1643



41. Kostel sv. Martina v Buchlovicích – detail zástřizlovského erbu



42. Haňovice – budova bývalého renesančního zámku



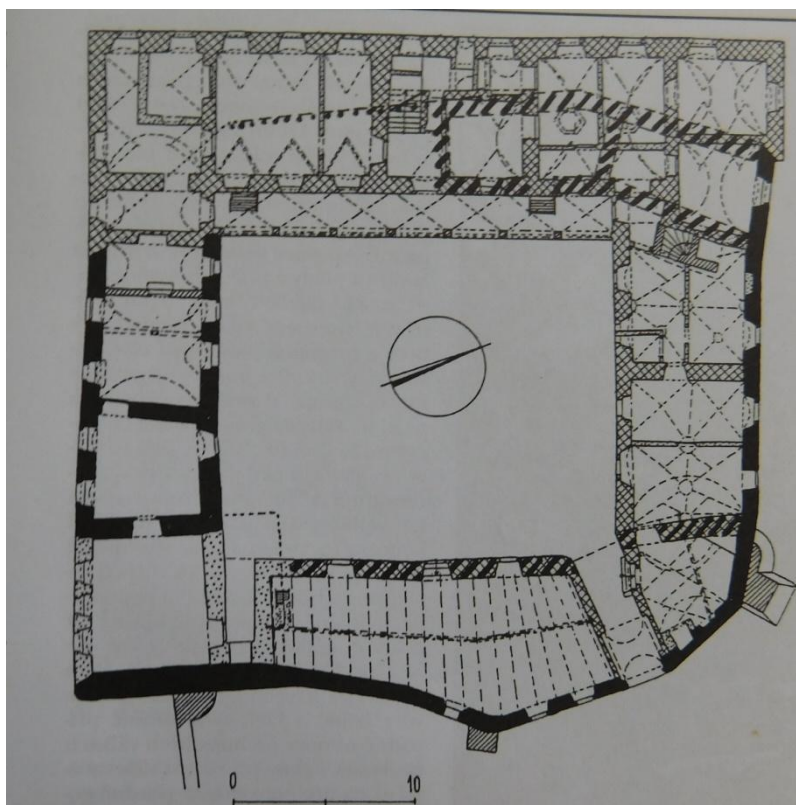
43. Haňovice – erby Zástřizlů a pánů ze Štatenburka se zbytkem ostění portálu, kolem roku 1580



44. Zámek v Krakovci-Laškově – pohled od východu



45. Zámek v Krakovci-Laškově – půdorys zámku, mřížkované zdivo bylo vystavěno za Zástřizlů mezi lety 1611 - 1614





46. Zámek v Krakovci-Laškově – fotografie z počátku 20. století zachycující arkádu zámku

47. Zámek v Krakovci-Laškově – fotografie z počátku 20. století zachycuje arkádu zámku



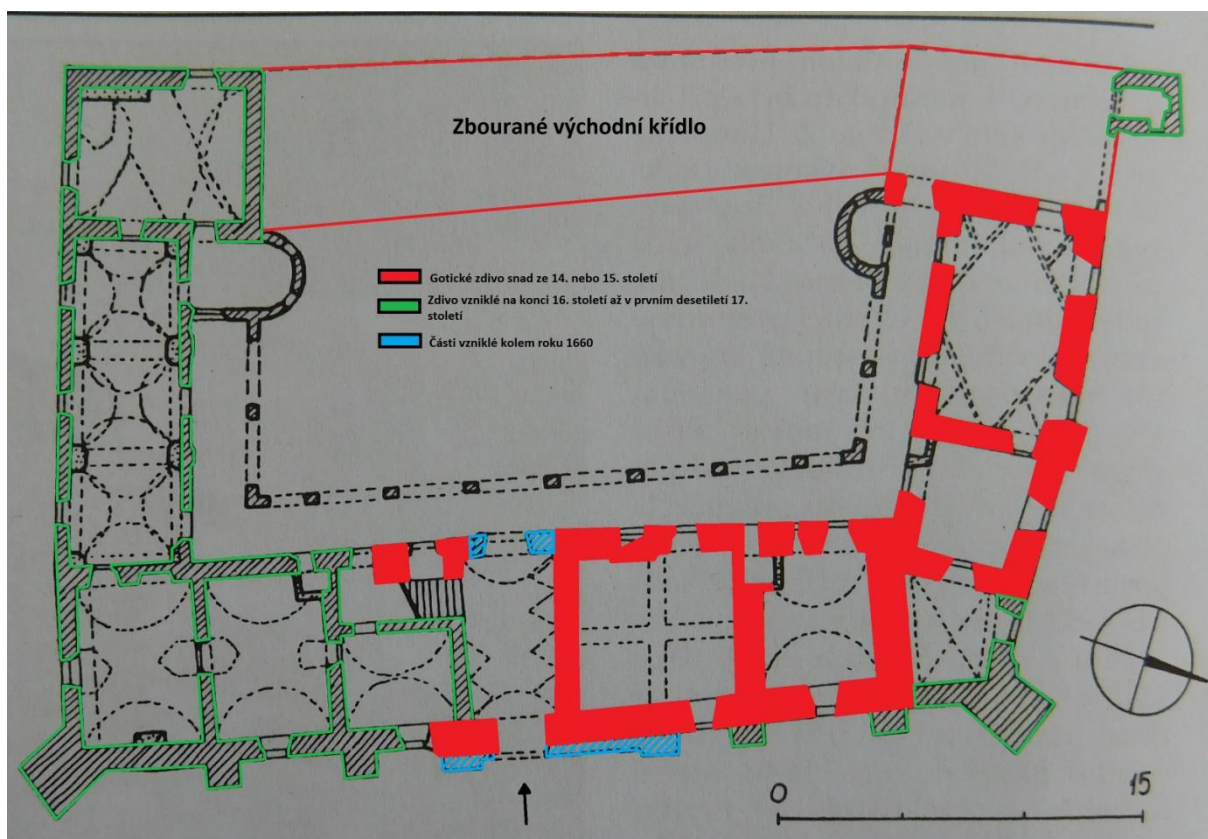
48. Zámek v Krakovci-Laškově – detail arkády s nápisovou deskou, fotografie z počátku 20. století





49. Zámek Milotice – půdorys s vyznačenými stavebními etapami. Výstavba, na které se mohli podílet Zástřizlové je vyznačena červeně

50. Morkovice – půdorys zámku se značenými stavebními etapami Zástřizlů



51. Morkovice – nápisová deska s erbem rodu Zástřizlů, jménem stavebníka Jiříka Protivce Morkovského ze Zástřizl a datací 1590, 1590



52. Morkovice – nárožní věžička vystavená pravděpodobně v prvním desetiletí 17. století



53. Morkovice – překlád okna s iniciály B. M. Z. Z. (Bohuš Morkovský ze Zástřizl) a zástřizlovskou lilí, pískovec, pravděpodobně první desetiletí 17. století



54. Morkovice – detail ostění, překlád okna s iniciály B. M. Z. Z. a zástřizlovskou erbovní lilí



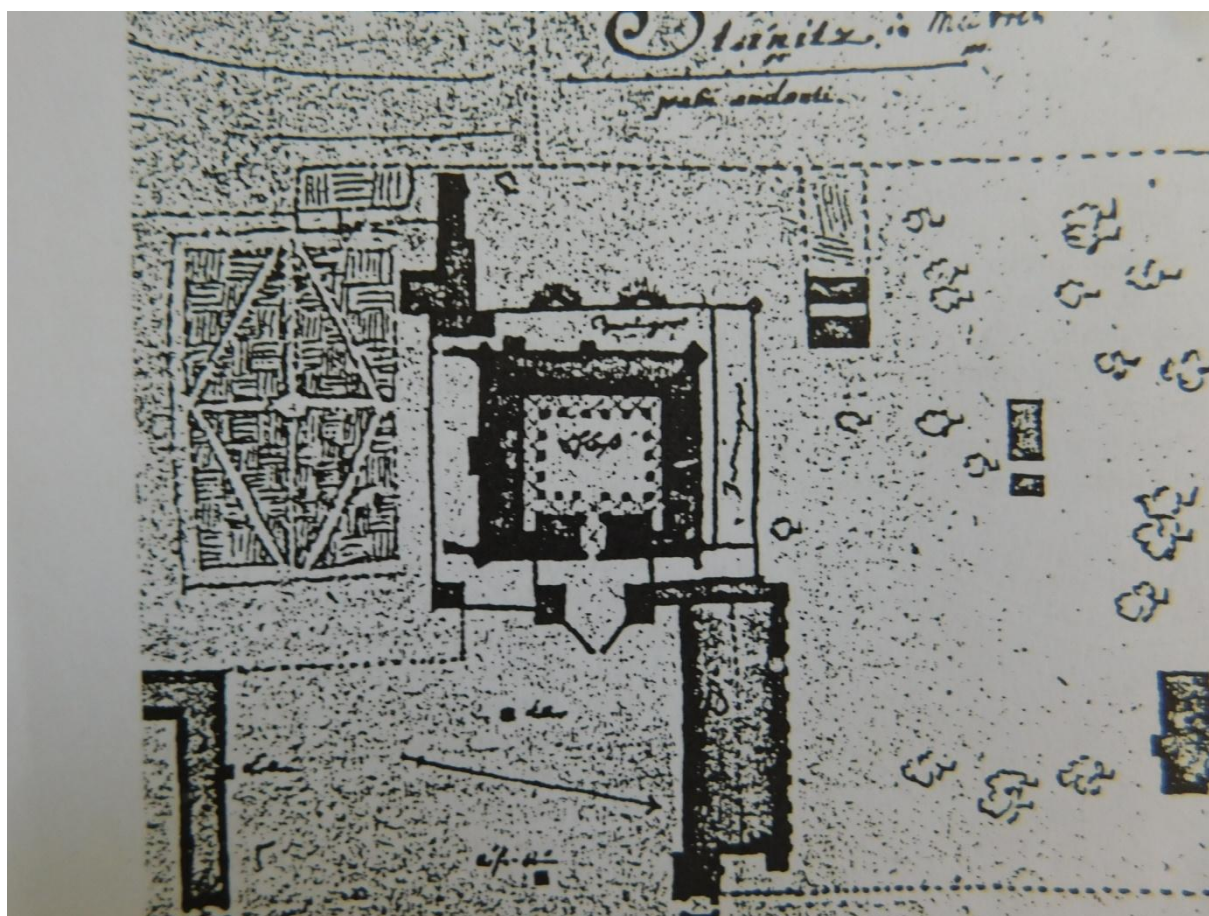
55. Morkovice – vstupní portály zámku, kolem poloviny 17. století



56. Morkovice – erbovní deska nad vstupním portálem do zámku, pískovec, 1660



57. Ždánice – půdorys zámku z konce 18. století



13. Anotace

Jméno a příjmení:	Bc. Mikoláš Vrla
Katedra:	Katedra dějin umění
Vedoucí práce:	Mgr. Petr Čehovský, Ph.D.
Rok obhajoby:	2018

Název práce:	Architektura stavebníků rodu ze Zástřizl v letech 1500-1650
Název v angličtině:	Architecture commissioned by the Lords of Zástřizl between 1500-1650
Anotace práce:	Diplomová práce se zabývá stavebními realizacemi moravského rytířského a později panského rodu Zástřizlů v časovém rozmezí 1500-1650. Stavby tohoto rodu jsou lokalizovány na střední, jižní a jihovýchodní Moravě. Všechny tyto objekty jsou popsány a zdokumentovány v přiloženém katalogu. Následná studie se snaží nastínit, jak postupný společenský a politický vzestup tohoto rodu ovlivnil jeho architektonickou objednávky či zda hrála v objednávkách roli i konfesijní otázka. Důraz je kladen i na osobní a rodovou prezentaci stavebníků.
Klíčová slova:	Zástřizlové, architektura, renesance
Anotace v angličtině:	The diploma thesis focuses on the buildings of the Moravian knightly family of the Zastrizls between 1500 and 1650. The buildings owned by the Zastrizl family are located in Central, South and South-Eastern Moravia. All the buildings are described and documented in the presented catalogue. The attached study presents the gradual social and political rise of the family, explaining how it influenced the architecture of the buildings they commissioned, and whether the commissions and designs were influenced also by the issue of spiritual confession. Great emphasis is placed on the personal and family presentation Zastrizl family members.
Klíčová slova v angličtině:	Zastrizl, Architecture, Renaissance
Přílohy vázané v práci:	CD s obrazovou přílohou
Počet znaků včetně mezer:	249 774
Jazyk práce:	Čeština

